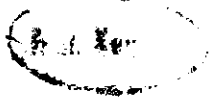

ANUL III. — No. 10—11.
Octombrie—Noembrie
1936.

Piatră de hotar

ARHIVĂ ANTIREVIZIONISTĂ
Director ISAIA TOLAN

Piatră de hotar

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

București, str. Grănicerilor 4 (raional Popa Chișu).

ABONAMENTE:

Particulari: 180 de lei pe an

Instituții, întreprinderi, bănci, etc. 1000 lei

Instituții sătești (casine, etc.) 250 lei

SUMAR:

I. Lupaș: Pe ce se 'ntemeiază unitatea noastră națională-politică	1
N. Iorga: Fundamentele dreptății naționale	33
Dr. Aurel Gociman: Ungaria revizionistă așa cum este în realitate. — O comparație între situația agrară din România și Ungaria	37
Cătălin Părvu: Provocarea dela Milano	52
Isaia Tolan: Comemorări ungurești (250 de ani dela luarea Budei dela turci; 500 de ani dela nașterea lui Matei Corvinul; 900 de ani dela moartea lui Ștefan I-ul)	58

INSEMNARI ȘI SPICUIRI:

Răspiala unei lupte providențiale	73
Apelul Suveranului la unirea tuturor forțelor românești	74
Răspunsul Clujului la provocarea dela Milano	75
Drăgușii de ei	81
S'o știe și d. Mussolini	82
Ungurii dela noi	84
Intre unguri și germani	88
Iullu Gömbös	94
Țara cu cea mai mare libertate	96
Agitațiile stărnite de declarațiile ducelui (Comentarii maghiare din Ardeal în presa budapestană. Arestări de Români în Ungaria)	97
Cărți, reviste, ziare	102
Pe răbojul vremii	110

Piatră de hotar

ARHIVĂ ANTIREVIZIONISTĂ
Director ISAIA TOLAN

Pe ce se 'ntemeiază unitatea noastră națională-politică

de prof. univ. I. LUPAȘ

Dela 1 Decemvrie 1919 — ziua în care s'a pecetluit prin hotărârea Adunării Naționale din Alba Iulia unirea tuturor Românilor sub sceptrul Regelui desrobitor Ferdinand I. — fiecare cetățean al României întregite a avut prilej să asculte ori să cetească felurite lămuriri cu privire la felul, cum s'a înjghebat unirea aceasta și temeiurile cari asigură trăinicia ei.

Nu erau însă și nu sunt toate lămuririle isvorâte din o cunoștință dreaptă a împrejurărilor, nici dintr'o iubire sinceră a adevărului istoric. Unii din cei ce le dau, mai ales străinii cari nu au văzut din capul locului cu ochi buni întregirea României, urmăresc scopul de a înfățișa unirea aceasta așa fel, încât să trezească în sufletul și cugetul celor slabi de înger îndoială, că ea nu ar putea să fie de lungă durată sau că nu ar fi rezultatul vredniciei neamului românesc.

Se întâmplă adeseori să auzim nu numai din partea străinilor, cu gânduri potrivice, astfel de păreri, ci și din partea unor Români cari — deși sunt oameni de ispravă și buni patrioți — par totuș a nu-și fi luat osteneala să cugete mai îndelung și mai pătrunzător, înainte de a rosti afirmațiuni pripite și nu tocmai prielnice, cu privire la temeiurile unirii naționale-politice a tuturor Românilor.

Așa de pildă, poate îți amintești, iubite cetitorule, să fi ascultat pe la începutul anului 1934 o conferință rostită la Radio București, în care venind vorba despre Unirea Transilvaniei cu Regatul României, s'a spus anume că înfăptuirea acestei Uniri ar fi „a se mulțumi la trei factori decisivi: 1. forța etnică și sufletească a poporului român, 2. simpatia și încrederea lumii civilizate și 3. greșelile imense ale adversarilor noștri asupritori și nedrepti... Să nu pierdem nici un moment din vedere — se grăbea conferențiarul de atunci să-și sfătuească ascultătorii — că unitatea națională și existența statului nostru în forma lui de azi o vom păstra numai dacă vom putea ține seamă de acești trei factori hotărâtori“.

Se poate descoperi fără îndoială, în această afirmațiune sfătoasă, gândul de a înfățișa pe scurt, în câteva cuvinte, procesul de forțe istorice, din a căror tainică împreună lucrare a putut să rezulte, la 1918, unirea deplină a națiunii române în cuprinsul străvechilor ei hotare etnice și geografice. Dar scurtîimea aceasta trezește nedumeriri devenind, într'un anume înțeles, chiar primejdioasă.

Înșirând numai cei trei factori și punându-i alături în aceeași linie, parcă ar fi de egală valoare — s'ar putea întâmpla să ți se strecoare în suflet, iubite cetitorule, bănuială că la înfăptuirea României întregite poporul român ar fi prin forța lui etnică și sufletească numai o treime de contribuție, iar restul de două treimi hotărâtoare i le-ar fi dăruit, din prisosința unei dărnicii neașteptate, „simpatia și încrederea lumii civilizate“, de o parte, iar de alta „greșelile adversarilor asupritori și nedrepti“.

Nu vom trage la îndoială nici ajutorul pe care l-au putut da la înjghebarea României întregite acești doi factori din urmă, dar socotim că nu merită să fie așezați alături de factorul principal: forța etnică și sufletească a poporului român, întrucât nu sunt de valoare egală și nu au decât o importanță secundară, mai nesigură și mai redusă.

Simpatia și încrederea lumii civilizate, care la 1918 s'a îndreptat spre România în măsură hotărâtoare, s'ar putea întâmpla să scadă, să se abată în altă parte sau, în împrejurări neprevăzute și nedorite, să dispară cu totul. Iar greșelile ad-

versarilor, din a căror mulțime și prigonire fără milă a ieșit oțelită forța sufletească a poporului românesc, ar fi cu puțință să se îndrepte și ele într'un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat. Și atunci ar urma să nu mai poată fi păstrată în forma de azi existența statului român întregit? Ori să apară ea numai ca o construcție de echilibru șubred, sprijinită numai pe un pilastru în loc de trei?

Iată cum o afirmațiune pripită poate izbuti să trezească în suflete nudumeriri și îndoieli cu privire la viitorul și existența statului român întregit. Deaceia toți cei cu simț de răspundere pentru buna îndrumare a poporului și pentru educația tineretului trebuie să vegheze ca astfel de păreri șubrede să nu prindă rădăcini și temeieri de încetățenire în opinia publică a țării.

Unirea națională-politică a Românilor nu este cu dreptate să fie înfățișată, nici măcar în parte, ca **un dar**, coborât asupra neamului nostru din încrederea și simpatia lumii civilizate, nici ca o construcție răsărită din greșelile dușmanilor seculari, ci — potrivit adevărului — ca rezultatul firesc al unei dezvoltări istorice milenare, în cursul căreia acest popor de eroi și de mucenici a izbutit să-și apere cu uimitoare stăruință „sărăcia și nevoile și neamul“, rămânând împotriva tuturor năvălirilor barbare și vremelnicelor stăpâniri străine, în cea mai strânsă legătură cu pământul strămoșesc în care și-a putut adăposti, ca într'un liman de salvare, traiul de-alungul vremilor de urgie.

Astfel statul român întregit, în forma lui de astăzi, nu este sprijinit numai pe cei trei factori, înșirați în pomenita conferință, ci are temeieri adânci și nesguduite în: 1. pământul strămoșesc, unitar și compact, 2. firea poporului român și vi-goarea lui fără pereche, 3. legăturile sufletești întărite prin graiul românesc, 4. unitatea credinței, 5. datinele și obiceiurile răspândite pretutindeni la Români, 6. întocmirile și așezămintele moștenite din bătrâni și 7. mai presus de toate, puterea morală a conștiinței naționale, fără de care ar fi șubrede și nesigure toate celelalte temeieri.

Să cercetăm pe rând fiecare din aceste temeieri spre

a ne putea da seama de contribuția, ce aduc toate laolaltă în sprijinul edificiului de unire națională-politică a Românilor.

ICOANA PĂMÂNTULUI ROMÂNESC

Pământul românesc, având o întindere de aproape 300.000 Km. pătrați, formează o unitate compactă între Dunăre, Marea Neagră, Nistru și Tisa. Înlauntru acestor granițe firești se înalță cununa de munți a Carpaților, cari au îmbiat poporul român prin codrii lor seculari și prin poienile întinse, printr-o jocu de adapost în timpurile invitorate, când însăși existența lui ar fi fost amenințată, dacă așezarea geografică a pământului strămoșesc nu i-ar fi oferit această cetățue de scăpare. Rolul munților Carpați a fost în viața poporului român foarte însemnat, servind ca leagăn la nașterea lui și ca scut ocrotitor împotriva primejdiilor, cari îl amenințau cu pierzarea. Instinctul de conservare l-a ajutat însă pe acest popor — orfan adeseori de conducători — spre a-și putea întocmi lupta de apărare împotriva vrășmășilor felurite, folosindu-se de toate înlesnirile ce-i puneau la îndemână munții Carpaților. Din cubul acestor munți ocrotitori s'au întins spre șes, în diferite timpuri, și la Apus și la Răsărit și la Sud, roiuri de ciobani și de oșteni împânzind Banatul și Crișana, contribuind la întărirea Munteniei și a Moldovei, pentru ca matârziu și cartea românească să plece tot de aci în drumul ei de cucerire treptată a cugetelor și de închegare a simțirilor într'o singură voință obștească.

„Orizontul spațial subconștient — scrie Lucian Blaga — a dat Românului, oriunde s'ar fi găsit, nostalgia plaiului. Această nostalgie neinduplecată a purtat în vârsta de mijloc pe ciobanul valah pe toate coamele Carpaților, dela apa Dunării până la Maramureș, de aci mai departe până în Moravia sau invers... În timpul lungului preliudiu al formațiunilor etnice actuale, atunci când Românul nu mai avea nici un fel patrie, plaiul — sfântul plaiu sancționat de un anume sentiment al destinului — îi ținea loc de patrie“.

În acest minunat cadru geografic, îmbrățișat de Dunăre, de Mare, de Nistru, și de Tisa, ca provincia cea mai de frunte a pământului românesc apare Transilvania, întrucât ea are

situația dominantă a unei fortificațiuni centrale, apărate de jur împrejur, la toate granițele ei, de alte provincii românești ca Banatul, Crișana, Maramureșul, Bucovina, Moldova, Basarabia, Dobrogea, Muntenia și Oltenia.

Toate acestea formează numai împreună cu Transilvania o unitate geografică și economică deplină. Transilvania nu a fost menită de ziditorul a toată făptura ca o provincie de periferie, cum era pe vremea când în mod silnic fusese alăturată Austro-Ungariei ca o anexă și ca o colonie de exploatat pentru scopuri străine de interesul ei. Cu toate că se sileau din răsuputeri cărmuitorii de atunci să-i îndrumeze viața și dezvoltarea economică spre Apus, ea a rămas totuși în legături neîntrerupte cu viața economică a Țărilor Române mai mult decât cu pusta ungară, din centrul ei fiind drumul spre Dunăre sau spre Marea Neagră cu mult mai scurt decât acela, care ar fi fost pregătit s'o pună în legătură cu Marea Adriatică pe la Fiume.

Transilvania a fost menită prin însăși așezarea sa geografică să aibă o situație centrală, nici de cum una periferică. Deaceea câtă vreme teritoriul ei lipsea din organismul politic al României, aceasta avea o formă geografică atât de nefirească: **două brațe întinse într'o duioasă așteptare**, sau — după cum spunea învățatul geograf francez Martonne — era o țară al cărei centru cădea în afară de teritoriul, în care evenimentele istorice o fixaseră, o țară cu echilibrul geografic instabil. Numai prin Unirea dela 1 Decembrie 1918, proclamată cu entuziasm în Adunarea Națională de la Alba-Iulia a devenit și România o țară cu echilibrul geografic statornic.

Dacă ar fi lipsit din mijlocul pământului românesc munții Carpaților, soarta poporului ar fi fost îndrumată și ea cu totul altfel. Despre țara Egiptului se zicea în vechime că ar fi fost un **dar al Nilului**. Despre România s'ar putea spune cu drept că e un **dar al Carpaților și al Dunării**. Aproape jumătate din pământul ei face parte din regiunea carpatică, unde se găsesc cele mai vechi și mai temeinice sate românești, unde s'au putut păstra în goana veacurilor cele mai curate tradiții și obiceiuri populare, scutite de păgubitoare influențe străine. Iar Dunărea, spre care privește ceealtă jumătate a pământului ro-

mănesc, a avut și ea rol însemnat în trecutul poporului nostru, după cum va continua să-l aibă și în viitorul lui, chemându-l să iasă în largul mării, spre a-și încerca norocul în felurite întreprinderi, aducându-l în legătură cu alte neamuri, servindu-l ca drum de comerț și întărindu-l ca o cingătoare măiastră. Nu fără motiv e preamărit acest rege al fluviilor prin cunoscutele versuri:

Dunăre, mamă vitează,
De când lumea, stă de pază,
Mă apără, mă 'ntărește,
Mă încinge și mă crește . . .

Fără Carpați și fără Dunăre anevoie s'ar putea înțelege și tălmăci trecutul poporului român care pornind din cetățuia de munți mânat de un puternic instinct de expansiune, s'a întins cu plugul și cu sapa spre locurile de câmpie, iar cu turmele sale numeroase a cutreerat malurile Dunării, ale Mării, ale Nistrului și Tisei până departe, dincolo de aceste ape de hotar. Nici culmile Carpaților nici valurile Dunării n'au format însă graniți de despărțire, nici piedici de neînălțurat între frații de acelaș sânge. Acest pământ românesc e binecuvântat de Dumnezeu cu toate darurile cele mai felurite, cu munți înalți și câmpii întinse, cu o climă variată, cu o floră și faună deosebit de bogată și cu glie roditoare din belsug: în măruntaiele lui se păstrează nesfârșite comori ca sare, fier, aur, argint, petrol, cărbuni și felurite ape minerale cu puterea tămăduitoare de boli. De o parte bogăția minunată a acestui pământ, de alta așezarea lui geografică tocmai în drumul neamurilor năvălitoare — „în calea răutăților“, cum scrie cronicarul — a trezit din cele mai vechi timpuri și până în pragul zilelor noastre pofta multor seminții de oameni, cari au năvălit aci pentru pradă ori au reușit să se așeze în mod statornic.

Câmpia și muntele au îndrumat pe căi deosebite dezvoltarea poporului obicinuindu-l a se îndeletnici în locurile roditoare dela șes mai mult cu plugăria, iar în cele muntoase cu păstoritul și cu felurite ramuri de industrie ca lemnăritul, mine-ritul ș. a. Ținuturile dela șes, fiind mai expuse invasiunilor străine, au diferite elemente etnice, dintre care unele s'au contopit în masa poporului român, altele au părăsit teritorul ocu-

pat vremelnic ori au rămas așezate aci păstrându-și până în timpul de față firea și obiceiurile lor deosebite.

După potolirea năvălirilor, când începu a se însenina din nou orizontul Daciei lui Burebista, Remaxos și Decebal, urmele modestelor organizațiuni primitive din nordul și din sudul Carpaților, din nordul și din sudul Dunării au ieșit treptat la iveală, servind drept temelie pentru înjgheburile unor organizațiuni mai cuprinzătoare cum au devenit marile voevodate: al Transilvaniei, al Munteniei, și al Moldovei. Acestea s'au sprijinit toate trei, de aluzgul veacurilor, pe nesdruncinata realitate etnică și istorică a românilor băștinași.

SAMANȚA POPORULUI ROMĂNESC

În ce privește elementele constitutive ale poporului român, rezultatul cercetărilor științifice arată, că elementul etnic fundamental în alcătuirea lui l-a dat neamul Tracilor, în deosebi ramura Dacică a acestui neam, adânc înrădăcinat dela începutul timpurilor istorice în regiunea carpato-danubiană. Vigoarea și tenacitatea acestui neam de oameni e deplin constatată atât prin mărturiile scriitorilor vechi — Herodot îl socotea cel mai mare neam, din toată lumea, după al Iudizilor — cât mai ales prin însuș faptul, că a reușit să reziste atâtor invasiuni, câte s'au deslănțuit asupra teritorului său, începând cu a Sciților din secolul VII. înainte de Christos și terminând cu a Tătarilor din secolul XIII după Christos.

Dintre toate aceste invasiuni aceea, care l-a influențat mai mult, transformându-l sufletește, a fost a Romanilor cu cari a ajuns în contact nu numai prin cucerirea lui Traian, ci cu mult înainte prin un îndelungat proces istoric de penetrațiune lentă a elementelor romane în cuprinsul Daciei. Un profesor de istorie de la Universitatea din Budapesta, Iulian Szekfű afirmă într'un pamflet de propagandă revizionistă (publicat de curând în limba engleză: *The historical claim to Transilvania*) că Traian ar fi „exterminat în mod efectiv populația dacă a acestei provincii“. E o afirmațiune lipsită de dovezi și, din punct de vedere științific perimată. O susțineau cu tenacitate unii dintre cronicarii moldoveni din secolul XVIII și cunoscuții scriitorii ai școlii transilvane, dela înce-

putul secolului XIX, în deosebi protopopul Petru Maior, care în pasiunea sa de a dovedi puritatea descendenței romane, polemizând cu istoricul german Engel, se mira cum i s'a putut acestuia „năluca, ca Romanii aduși de Traian în Dacia să fi avut lipsă de mestecare cu muerile Dacilor“ și risca afirmațiunea exagerată că „nici mueri, nici prunci nu au mai rămas în Dacia“. Dându-și seama, cât de puțin rezistentă poate fi în fața criticei o astfel de afirmațiune, însuș Maior se grăbea s'o atenueze prin următoarea concesiu-ne: „tocmai de s'ar fi și căsătorit sau mestecat unii dintr'înșii cu mueri dăce, totuși **Romani ar fi rămas, iar nu alt neam s'ar fi făcut cu aceia**“.

Rezultatul cercetărilor științifice serioase din ultimul timp a redus la adevărata lor valoare astfel de afirmațiuni izvorâte din hiperzel și din pasiune, lămurind adevărul că Dacia cucerită de Traian a fost supusă unei dominațiuni pacinice, unei colonizări sistematice, nici decum unei desnaționalizări forțate sau chiar unei „exterminări efective“ a populației autohtone.

Din contopirea Dacilor autohtoni cu Romanii cuceritori, contopire favorizată de iscusința deosebită a unei cărmuiri de aproape două secole, a răsărit un nou viăstar: poporul dacoroman, pe care nu l-a mai putut smulge și îndepărta din teritoriul său strămoșesc nici o invaziune ulterioară ori cât de mult se străduiește pomenitul istoric dela Budapeste să afirme că împăratul Aurelian ar fi retras, la 271 după Christos, din Dacia „nu numai legiunile, care erau deja mutate de pe vremea lui Gallienus, ci întreaga populație civilă“. Așa ceva era însă cu neputință, căci o populație străveche, autohtonă, nu poate fi deslipită de pământul strămoșesc nici în timpul celor mai grele și mai amenințătoare primejdii. Atâta mulțime de țărani păstori și plugari, înrădăcinați în tot cuprinsul Daciei Traiane, așezați la casele lor și avându-și temeinice rosturi de gospodărie seculară, nu puteau să-și părăsească așezările străbune, spre a lua lumea în cap expunându-se unor primejdii, cari puteau deveni și mai grele pentru dânșii în regiunile necunoscute din Dacia Aureliană. Siguranța smeritei lor gospodării nu o puteau găsi în Sudul Dunării în aceeaș măsură, în care le-o îmbia pământul Daciei Traiane, în care le erau cunoscute din moși-

st ămoși toate poienile și locurile de adăpost din codrii Carpaților.

Chiar presupunând că s'ar fi învoit cu toții să-și părăsească, la un ordin dat din partea împăratului, așezările strămoșești, nici într'un asemenea caz nu i-ar fi îngăduit să plece noii năvălitori, stăpânii vremelnici ai acestei provincii, deoarece ei nu ar fi putut viețui într'o țară pustie. Având în fiecare clipă trebuință neapărată de roadele muncii țăranilor păstori și agricultori, dela cari își primeau prin învoială, în chip de dajdie, cele necesare pentru hrană, este firesc că ori cât de victorioși au fost Goții, Gepizii, Hunii și Avarii, nefiind popoare așezate statornic și neavând timp spre a se îndeletnici temeinic cu agricultura, nu se puteau lipsi de sprijinul populației autohtone. Astfel populația daco-romană s'a menținut aici tot timpul năvălirilor barbare, fără să fi întrerupt cu desăvârșire orice legătură cu populația romanizată din Sudul Dunării. Chiar în timpul stăpânirii vremelnice a Hunilor și Avarilor, cu prilejul incursiunilor ce făceau în Sudul Dunării, aducea de acolo cete numeroase de prizonieri așezându-i în regiunile din Nordul fluviului tocmai cu scopul de a spori numărul muncitorilor, cari să le cultive pământul și să le culeagă roadele câmpului. Pe la 380 după Christos, deci cu un secol și mai bine după retragerea legiunilor romane din Dacia, scriitorul grec Zosimos, care a trăit în Constantinopol, în jumătatea I-a a secolului V, în lucrarea sa intitulată *Istoria Nouă* face amintire de neamul Carpodacilor ca de niște aliați ai Hunilor. Ei trăiau deci în Nordul Dunării în aceleași regiuni, pe cari le stăpâniseră din timpuri anterioare cuceririi romane și pe care dovedă că nu le-au părăsit nici după pretinsa evacuare a Daciei Traiane în zilele împăratului Aurelian care ar fi „retras întreaga populație civilă“ din această provincie.

Adevărat, că asupra acestei populațiuni autohtone, daco-romane s'au revărsat mai târziu și alte influențe străine, dintre cari cea mai simțită a fost aceea a Slavilor de o durată mai considerabilă decât toate celelalte invasiuni, grecești, germane sau turanice. Filologii au putut constata în cercetările mai recente existența unor elemente de veche proveniență latină în limbile slave, trăgând încheierea că ele nu s'au putut strecura:

decât în primele secole ale conviețuirii slavilor cu populațiile de origine romană aflătoare în teritoriul dela granița de Vest a Panoniei până la granița estică a Daciei. Este aci o nouă dovadă a continuității românilor în Dacia: dacă ei nu ar fi fost aci, dela cine ar fi putut să împrumute elemente de veche origine latină Slavii, cari s'au strecurat lent în teritoriul acestei provincii? Influența a fost, după cum era și firesc să fie, reciprocă, resimțindu-se și Slavii și Daco-Românii depe urma unei conviețuirii de multe veacuri.

Din contactul cu diferitele elemente de invazie au știut să profite Daco-Românii absorbind un număr însemnat dintre ele, fără ca prin amestecul de sânge să-și fi schimbat firea. Nu au slăbit prin acest proces, ci s'au întărit devenind și mai capabili de rezistență, cum trebuiau să fie ceice aveau de luptat cu numeroase și atât de felurite primejdii.

De obicei neamurile, cari au întemeiat state puternice, nu au fost de rasă pură, ci li s'a amestecat adeseori sângele cu al altora. Precum legăturile matrimoniale dintre rudeni apropiate produc generațiuni pipernicite, tot așa rămân destinate pieirii popoarele, cari nu sunt capabile să asimileze în parte măcar elementele străine, așezate în mijlocul lor.

Este deplin constatat, că nici contactul multiseclar cu Slavii nu a putut să clatine din temelii trăsăturile daco-romane predominante în structura sufletească a poporului român.

A contribuit totuș cu unele note cașcaristice, dacă nu la îmbogățirea măcar la varietatea culturii și vieții lui sufletești. La idealismul transcendental moștenit dela Daci, la practicis-mul oportunist, la spiritul de ordine și claritate, dobândit de la Romani, s'a adăos misticismul de proveniență slavă.

Un învățat german, Albrecht Wirth, scria la 1916, că poporul român este cel mai tenace neam de oameni de pe fața pământului (Die Rumänen sind die zäheste Rasse der Erde) și că acest popor se poate asemăna cu unele păraie din munții Jura și din Carst cari curg mari distanțe pe sub pământ ca să iasă din nou la suprafață și să nu mai dispară niciodată. Astfel până în secolul al XIII acest popor era socotit aproape ca și dispărut de pe fața pământului, când deodată reapăru, dar acum pentru totdeauna.

Această vitalitate excepțională se datorește factorului etnic fundamental care a dat naștere poporului român transmițându-i vigoarea necesară spre a răsbate prin cele mai vitrege împrejurări ale unui trecut sbuciumat și pândit de numeroase primejdii. Profesorul Eugène Pittard dela Universitatea din Geneva scria într-o lucrare a sa (Rasele și istoria) că icoana poporului român de astăzi este probabil însăși icoana poporului dacic din vechime, căci armatele romane nu ar fi lăsat poporului cucerit decât limba . . .

„Limba latină, administrația latină, iată ce au dat României învingătorii. Ei nu i-au dat prea mult din sângele lor“. Acelaș profesor de antropologie adaugă în altă scriere a sa (despre popoarele din Balcani), că „din punct de vedere românesc există mai multă nobleță de rasă în a vedea tulpina arborelui său genealogic înrădăcinată în solul preistoric decât în solul relativ modern al invasiunilor, fie chiar acela al invasiunii romane.“

Se mai găsesc istorici în stare să arunce cu patimă și ură cuvinte de dispreț asupra acestui popor. E însă o nedreptate profundă a scrie astfel despre un popor, căruia împrejurările nu i-au permis decât târziu de tot să devină liber și independent în pământul strămoșilor săi, iar în timpul stăpânirilor străine l-au silit să sporească prin forțele sale de valoare faima altor neamuri. Nu a răsărit care din acest popor disprețuit al Valahilor în secolul al XV. cel mai aprig apărător al creștinătății Ioan Huniade și fiul său Matia Corvinul, cel mai glorios rege al Ungariei? sau în secolul al XVI fostul mitropolit primat dela Strigoniu, Nicolae Olahus, unul dintre cei mai eminenti umaniști ai timpului, cu care obișnuște a se lăuda istoria literaturii și culturii maghiare? Și n'a răsărit în acelaș secol dintre Români Bihorul Mihail Valahul, cel mai iscusit conducător politic al Transilvaniei în timpul Zapoleştilor, iar în secolul următor dintre Români Moldovei neintrecutul organizator și îndrumător al vieții culturale rusești, Pentru Molivă?

Um neam care a fost în stare să dea din sânul său popoarelor vecine astfel de valori positive pentru înlesnirea progresului fie în domeniul cultural fie în cel politic, merită să fie privit cu mai puțină vrăsmășie împătimită și prețuit cu mai multă obiec-

tivitate. Oricât de umilit și nedreptățit a fost acest popor în trecut, când s'au apropiat de el oameni doritori a-i cunoaște însușirile etnice, și-a deschis sufletul, în lumina căruia un scriitor obiectiv ca profesorul Andreas Wellmann a putut să zărească încă dela 1843 garanția unui viitor strălucit, care-l încuraja să afirme că „în națiunea română zace sămânța bogată a unui popor, pe care îl așteaptă un viitor frumos și mare, dacă însușirile sale principale se vor desvolta cum se cuvine“.

Acest viitor frumos și mare poporul român nu și-l poate clădi decât în cuprinsul pământului său strămoșesc, stropit din belșug cu sângele nenumăraților săi fii — eroi și mucenici — cari s'au sacrificat fără preget pentru apărarea gliei natale.

Deaceea exprimă un adevăr netăgăduit cuvântul care spune că „e legat prin sânge pământul de popor.“

TARIA CREDINȚEI STRĂMOȘEȘTI

În împrejurări de viață patriarhală primitivă s'a înrădăcinat în sufletul Românilor de pretutindeni o concepție de viață creștină, care se deosebește în câtva de aceea a neamurilor împrejmuitoare. După cum apare din cântecele religioase, mai ales din colindele de Crăciun pe cari tineretul a continuat să le cânte și în timpurile cele mai înviforate, sufletul poporului român a îmbrățisat cu gingășie deosebită pe Iisus pruncul, așezându-l în mediul vieții de păstori și de plugari: în ieslea boilor care „aburesc de încălzesc și durerile îmbălzesc“ sau „în legănaș de pătinaș“ chemând și elementele naturii să dea ajutor la îngrijirea pruncului dumnezeesc: „vântul dulce tragă, pruncul de mi-l leagă“ sau „ploaia caldă dalb îl scaldă“...

Nu lipsește însă din aceste colinde nici amintirea momentului esențial din misiunea divină, cu care a venit în lume Iisus Mântuitorul, ca să măture „pământul de gozurile și cerul de nourele“...

De aci rezultă, că ideea creștină a poporului român se apropie de cea exprimată puternic prin cuvintele Sfintei Scripturi: „Noi potrivit făgăduinței lui Christos așteptăm cer nou și pământ nou în care să locuim dreptatea“. Ceaace înseamnă, că în locul mulțimii zeilor răzbunători și pătimiși, de care își închipuiau păgânii, că ar fi stăpânit cerul, creștinii au

inceput să creadă într'un cer nou stăpănit de Dumnezeuul dreptății, al milostivirii nesfârșite și al iubirii de oameni. Iar, după ce învățătura Evangheliei lui Christos va fi pătruns la toate neamurile idealurilor creștine, nădăjduceau că se vor îndrepta toate relele morale și neajunsurile sociale, înoindu-se astfel însăș fața pământului, adecă traiul omenesc al acestei lumi trecătoare, spre a se împlini astfel cuvântul făgăduinții cu privire la cerul nou și pământul nou al creștinătății.

Imprejurările istorice, în care a pătruns deci și s'a dezvoltat creștinismul în viața poporului român, i-au imprimat din cele mai vechi timpuri un caracter de simplitate rustică, senină, patriarhală — deosebindu-se în câtva ce al Grecilor, înclinați adeseori spre lupta de cavinte, spre gâlceavă teologică — și de al Bulgarilor sau Ungurilor, cari chiar dela începutul creștinării lor au căutat să facă târguială politică între Bizanț și Roma, ca și de al Rușilor cu predilecția lor pronunțată pentru dimensiuni nesfârșite și pentru podoabe covârșitoare.

La Români s'au dezvoltat în proporții modeste construcțiile de arhitectură și artă creștină, însă cu multă delicatete și cu un profund sentiment al frumosului, care poate fi descoperit de cercetătorul atent și în felul de clădire al vechilor biserițe de lemn și în podoabele de zugrăveală sau în formele sprintene ale bisericilor clădite mai târziu din piatră.

Așezarea geografică a pământului și poporului românesc l-au adus pe acesta chiar dela începutul vieții creștine în legături neîntrerupte cu biserica ortodoxă a Răsăritului. Cu binecuvântarea patriarhului din Constantinopol s'a săvârșit organizarea bisericească în regiunile locuite de Români. Patriarhul Teofilact a hirotonisit la 950 pe episcopul Ieroteiu, amintit de scriitorii bizantini ca unul care a răspândit cu succes Evanghelia lui Christos printre Ungurii cari începuseră a pătrunde în Transilvania. Patriarhul din Constantinopol a ținut seamă de dorința domnitorului Alexandru Basarab și a încuviințat așezarea celui dintâi mitropolit, Iachint, la Curtea de Argeș (1359). Patriarhul Antonie a ascultat rugămintea voevozilor Maramurășului Dragu și Baliță cari călătoriseră anume până la el să-l roage a primi sub directia-i ocrotire mănăstirea lor părintească din Peri, unde a așezat pe egumenul Pahomie investindu-l cu

drepturi vlădicești (1391). În sfârșit patriarhul Matei a încuviințat, la stăruința lui Alexandru cel Bun, domnitorul Moldovei, trecerea lui Iosif Mușat dela Cetatea Albă în scaunul de mitropolit al Sucevii (1401).

După ce sub ocrotirea acestei biserici a Răsăritului, care a fost totdeauna îngăduitoare față de particularitățile naționale ale diferitelor popoare, Românii și-au putut afla tărâmprielnice pentru deprinderile lor religioase și pentru mulțumirea trebuințelor de ordin duhovnicesc, ei s'au alipit cu tot sufletul de biserica ortodoxă și de bunele rânduieli străvechi. Și în trecut și în prezentul vieții naționale românești se afirmă ca o trăsătură importantă puternica legătură sufletească dintre popor și biserica lui strămoșească. Această legătură a fost în toate timpurile un razim și-o pavază a unirii sufletești nesdruncinate dintre Românii de pretutindeni, sub orice cârmuire străină ar fi fost ei osândiți să tânjească. În deosebi Românii de sub cârmuire ungurească au avut lupte grele de purtat pentru apărarea și păstrarea credinței lor strămoșești. După ce ungurii trecuseră dela biserica ortodoxa răsăriteana la cea catolică apuseană, Românii li s'a creat o situație destul de grea.

Biserica apuseană, pornită mereu spre cuceriri și propagandă, a reușit să imprime regatului ungar caracterul unui regat misionar a cărui datorie de căpetenie era să răspândească pretutindeni catolicismul în paguba bisericii răsăritene. Din partea scaunului papal din Roma se trimiteau regilor Ungariei stăruitoare îndemnuri obligându-i cu jurământ pe sfânta Evanghelie, să aducă pe toți supușii lor la o ascultare față de scaunul Romei.

Nu au reușit însă a-și duce le îndeplinire promisiunile acestea, cu oricât de strașnice jurăminte ar fi fost ele întărite. Românii s'au împotrivit cu suflet eroic tuturor amenințărilor și ispitelor, cari le veneau din partea regatului ungar și a bisericii catolice. În documentele vechi se găsesc amintiri și de câte un preot catolic care nu se sfia pe țărani români „sismatici“ să-i tragă în țapă „more patrio“ — după obiceiul țării.

Cu toate acestea Românii nu-și părăseau credința. Dimpotrivă, după cum arată o scrisoare a papei Grigorie IX. dela

1234, chiar în episcopatul catolic al Cumanilor dela Milcov, izbuteau să atragă de partea lor elementele ungurești și germane, înduplecându-le a părăsi catolicismul și a primi sfintele taine — nu dela episcopul lor de sub ascultarea papei, ci dela niște vlădici ortodocși. Prin aceasta se făcea legătura sufletească între mulțimea populațiunei de baștină și între elementele de colonizațiune apuseană în așa măsură, încât papa scria îngrijorat că Ungurii și Teutonii s'ar fi făcut un popor cu Românii, deci s'ar fi desconfesionalizat contopindu-se în masa populației de baștină.

Cum în tot răul este și un bine, prigonirile seculare au deschis tot mai largă prăpastia între Ungurii catolici stăpânitori dela o vreme în Transilvania și între Românii ortodocși îngenunchiați. Dacă Ungurii ar fi rămas în legăturile lor dela început cu biserica răsăriteană, fiind sprijiniți și de împăratul și de patriarhul din Constantinopol, sau dacă Românii ar fi trecut și ei la catolicism, s'ar fi putut întâmpla ca procesul de contopire sufletească între aceste două popoare să fi avut în cursul vremii rezultat favorabil Ungurilor și Românilor să dispară din istorie.

Așa însă ei s'au oțelit în luptele necurmăte, ce le-au fost impuse din partea Ungurilor și catolicilor agresivi. În focul suferințelor grele, mucenicești, s'a lămurit tăria lor sufletească, iar concepția de viață creștină resemnată, contemplativă, răbdătoare și pasivă din primele veacuri ale creștinismului daco-roman s'a transformat în una dinamică, luptătoare fără preget pentru păstrarea credinței străbune.

Această trăsătură luptătoare a ortodoxiei românești a fost de nespus folos pentru păstrarea unității sufletești a neamului. Unul dintre cugetătorii mari ai noștri, cu cea mai adâncă pătrundere în rostul vieții sufletești a poporului, Mihail Eminescu, exprimă convingerea că este meritul creștinismului ortodox de a fi păstrat unitatea noastră de neam și de a fi apărât armonia dintre clasele sociale.

Eminescu apreciind însemnătatea organizării bisericesti pentru îndrumarea poporului românesc afirmă că mitropolia Sucevei a fost însuș „mama neamului românesc“, că ea a „apărât intactă creștinătatea față cu agresiunea mohamedană“,

iar prin persoana „lui Varlaam Mitropolitul a făcut ca duhul sfânt să vorbească în limba neamului românesc, să redea în graiul de miere al coborâtorilor armii romane sfânta Scriptură și preceptele blândului Nazarinean“.

Puterea de rezistență a ortodoxiei românești a fost, după cum recunosc chiar istorici de-ai Ungurilor, stânca de care s'au spart îndelungatele strădanii ale regatului ungar de a se înfige statornic în pământul Transilvaniei și chiar a-și întinde stăpânirea și asupra Munteniei și Moldovei.

După regii catolici ai Ungariei au încercat în veacurile XVI și XVII principii protestanți ai Transilvaniei să abată pe Români dela vechia lor credință. Dar nu au reușit nici ei decât în prea puține cazuri și atunci numai la suprafață și în mod trecător.

Faptul acesta l-au observat cu mirare toți ceice au avut prilej să cunoască mai de aproape felul de traiu și obiceiurile religioase ale poporului român. Astfel iezuitul Antonio Possevino, care a cercetat Transilvania în jumătatea a doua a secolului XVI și a cunoscut bine împrejurările din țara aceasta, își exprimă într'o scriere a sa mirarea, că împotriva tuturor amenințărilor și primejdiilor României au putut să rămână atât de „statornici în legea și în ritul lor“.

Este deosebit de instructiv și felul cum superintendentul calvin din Transilvania Ștefan Katona Gelejinus căuta să explice motivul, care a împiedicat pe conducători a se depărta de credința poporului și-a ținut laolaltă turma și păstorii, în toate vijeliile vremii de atunci. Într'o scrisoare a sa din 24 Septembrie 1640 acest superintendent calvin aduce la cunoștința principelui Gheorghe Rákóczi I. că, oricâtă silință și-a dat, n'a putut să găsească printre preoții români și printre candidații la scaunul vlădicesc vacant din Alba-Iulia pe absolut nici unul care să se lase înduplecat a-și schimba credința ortodoxă... deoarece toți se tem, că pe un astfel de preot sau episcop poporul nu l-ar primi și cine știe, ce i s-ar întâmpla, dacă ar cuteza să meargă între Români.

Atât de puternică a fost pavăza dumnezească a credinții în păstrarea unității sufletești a neamului românesc, întărindu-l pe piatra virtuții și revărsând asupra lui putere de sus,

spre a purta cu izbândă luptele seculare împotriva tuturor cari au încercat să-l abată în vre-un chip din căile destinului său istoric!

PUTEREA GRAIULUI ROMÂNESC

Pe cât de important și hotărâtor a fost rolul credinței strămoșești în păstrarea unității sufletești a poporului român, tot atât de bine s'a afirmat și puterea graiului românesc, care a pătruns și s'a menținut pretutindeni în straturile adânci ale acestui popor, chiar când în straturile lui conducătoare au izbutit a se strecura graiuri străine.

Limba românească, fiind o limbă neolatină, e înrudită cu italiana, spaniola, portugheza, provensala și franceza, cari sunt tot atâtea mlădițe răsărite din tulpina vechiului graiu latin. În fiecare din ele s'au strecurat în cursul veacurilor și cuvinte de altă obârșie, fără ca să fi putut altera caracterul lor de limbi neolatine. Așa s'a întâmplat și cu limba română: pe lângă cuvintele de origine latină ea a primit cu timpul și cuvinte strecurate din graiul altor neamuri, cu cari au viețuit Românii împreună vreme mai scurtă sau mai îndelungată: dela Slavi, Greci, Turci ș. a. Dar cuvintele acestea de alte origini, decât cea latină, au venit numai să-i sporească tezaurul lexical și n'au avut puțința să-i schimbe țesătura sintactică, nici structura gramaticală, care a rămas latină în toate încheieturile ei mai de seamă. Așa și în limba franceză s'au stracurat numeroase cuvinte de origine germană, dar caracterul ei a rămas tot cel latin, după cum limba engleză, deși are foarte multe cuvinte de origine latină, și-a păstrat totuș caracterul de limbă germanică.

O însușire esențială a graiului românesc din regiunile dela Nordul Dunării este surprinzătoarea lui unitate, relevată în ultimul timp din partea filologilor și care îl înfățișează ca un graiu aproape lipsit de dialecte, de felurite rostiri provinciale. Subliniind însușirea aceasta, profesorul Sextil Pușcariu arată într'un recent studiu că din punct de vedere al graiului românesc Transilvania nu a constituit niciodată o unitate deosebită de celelalte regiuni românești, ci a făcut totdeauna parte din întregimea cuprinsului lor. Nici unul dintre orașele Transilvaniei nu a format pentru Români vre-un centru pu-

ternic de atracție; nici Sibiul cu caracterul său de cetate saxonă; nici Clujul ca cetate maghiară; dimpotrivă Românii Transilvaniei au gravitat totdeauna spre frații lor de peste munți, de care s'au simțit legați prin credința lor, prin limba lor, prin intereselor lor economice și printr'un sentiment de solidaritate nedesmintit niciodată (Revue de Transilvanie-Cluj 1934 t. I. p. 151—152.)

Astfel, limba românească a păstrat de o parte icoana vie a originii poporului nostru și a împrejurărilor în cari a trăit, iar de altă parte a fost, ca și religia, un temei puternic al unității și frăției dintre toate pâlcurile acestui popor, fărămițat în cursul veacurilor trecute în atâtea țări și sub atâtea cârmuiri străine.

Precum religia sau „legea românească“ a fost mereu prigonită de năvala altor religii dominante, la fel a trebuit să îndure și limba românească asupra venită din partea unor limbi străine, cari năvălind în viața poporului au încercat și au reușit uneori a se vâri în locul ei. Slavonismul și grecismul au isbutit să alunge pentru câțva timp limba română din slujba altarului, dela strană și de pe amvon, precum și din școli și din dregătoriile statului. Ea și-a găsit însă, în aceste timpuri grele, bun adăpost în coliba ciobanului și în căscioara plugarului, a continuat a se desvolta și a înflori în doinele și poveștile pline de farmec ale poporului, până când schimbarea vremilor, puternica mișcare de reformă religioasă din veacul al XVI-lea i-a deschis din nou calea spre amvon și spre altar, spre școală și spre viața de stat.

Un instrument nou a pus această mișcare culturală-religioasă în serviciul limbii: tiparul și cartea românească.

Felul cum s'a lucrat la tipărirea celei dintâi cărți în limba română — **Catehismul dela 1544** — era o indicațiune și o prevestire de bun augur cu privire la rolul pe care noua măiestrie a tiparului urma să-l îndeplinească de amândouă laturile Carpaților, contribuind la opera de pregătire lentă, dar sigură a unirii tuturor Românilor.

Au colaborat „la această primă carte românească două tipografii: una din Nordul și alta din Sudul Carpaților. Neavând tipografia din Sibiu caractere chirilice, le-a împrumutat

dela tipografia din Târgoviște, de unde a venit mai târziu cu cei „zece ucenici ai săi“ Diaconul Coresi, spre a se așeza la Brașov în toamna anului 1558, după ce terminase la Târgoviște tipărirea Triod-Penticostarului slavon, început cu ajutorul drept credinciosului și de Christos iubitorului Io Petrașcu Voevod, tatăl lui Mihai Viteazul.

În lucrările sale tipografice de atâta importanță națională și culturală — , Coresi a fost ajutat din partea luminaților preoți ai bisericii Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului. Cărțile românești tipărite astfel prin osârdia unor oameni deopotrivă devotați progresului, fie că erau de obârșie munteană sau ardeleană, s'au răspândit în scurtă vreme și de o parte a Carpaților și de cealaltă. Despre cea mai de valoare dintre ele — **Evangelia cu învățătură** tipărită la Brașov în 1581 — s'au păstrat date sigure în privința aceasta într-o scrisoare a judeului Luca Hirscher care constata la 1582 că această carte de învățătură s'a vândut în număr însemnat de exemplare nu numai în Transilvania, ci și în Muntenia și Moldova, chiar cu știrea și învoirea vlădicilor. Avem aci o dovadă, că nici vlădicii nu erau tocmai așa de potrivnici, cum se spune de obicei, noului curent de reformă religioasă, care cerea stăruitor coborârea Scripturilor sfinte pe înțelesul tuturor creștinilor, ori cât de mult ar fi fost ei înclinați, în alte privințe, spre supunere smerită vechilor prejudecăți cultivate cu dibăcie de către cei zoriți să susțină supremația tradițională a limbii latine, slavone și grecești în viața bisericească.

Există deasemenea o dovadă și mai veche despre aplicarea vlădicilor din secolul al XVI-lea de a sprijini cartea românească. Anume între anii 1560—1562, când s'a tipărit la Brașov în ediția a doua catehismul apărut la Sibiu în 1544, în prefața lui se spune, după cum arată cele trei pagini descoperite de răposatul Andrei Bârseanu la Sighetul Maramureșului în 1921, că această cărțuie s'a scos pe limba românească cu știrea Măriei lui Craiu și cu știrea Episcopului Savei Țării Ungurești“, fiind închinată „Sfinției Sale Arhiepiscop și Mitropolit Eftrem“. Craiul era atunci Ioan Sigismund, Prințipe al Transilvaniei cu titlul de **Rege**; Sava era episcopul român ortodox al Geoagiului, cel care a preferit a-și părăsi scaunul arhieresc

de cât a intra la tocmeală cu protestanții asupra temelurilor de credință, iar Efreem este arătat în seria mitropoliților Ungrovlahiei ca păstorind între anii 1558—1566. Evident că o carte românească nu putea fi închinată acestui mitropolit, dacă el nu ar fi dat semne de înțelegere și prețuire pentru importanța ei.

Tiparul, pus în serviciul limbii, al credinții și al bisericii — răspândind setea de carte românească, a pregătit în jumătatea a doua a secolului al XVI-lea într'o măsură modestă sufletul poporului pentru fapta ce urma să se întâmple la 1600 prin sabia lui Mihai Viteazul, care izbuti, să aducă Muntenia, Transilvania și Moldova sub aceeaș cărmă! Dar numărul cărților, pe care s'ar fi putut sprijini atunci această unire politică fulgerătoare, fiind prea modest, nici ea nu a putut să dăinuiască, ci sub povara vrăjmășiilor omenesti și a vitregiei împrejurărilor politice s'a prăbușit cu aceeaș repeziciune, cu care a fost înfăptuită.

Nicolae Bălcescu, povestind istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul, scria într'o însemnare a sa: „cunoaștem un viteaz mult mai mare decât acest erou: poporul. Patriotismul unui popor e mult mai puternic decât orice geniu individual. Când inima lui va fi aprinsă de acea mare idee a regenerării naționale și când el va fi hotărât a o apăra cu sângele lui, nici o putere din lume nu-l va birui“.

Au trebuit deci să urmeze alte stăruințe seculare în opera de luminare și îndrumare a poporului cu ajutorul bisericii și al culturii românești, care ocrotea, peste toate granițele vamelor, unitatea sufletească a neamului, dar și cu ajutorul tiparului pentru a pregăti de ajuns calea unei înfăptuiri durabile a unirii naționale-politice, realizate la 1600 numai ca o dovadă anticipată, că ea era cu putință!

Dar când limba românească se pregătea să-și înceapă, cu ajutorul tiparului, lucrarea sistematică de clădire a unității naționale, în provinciile rășluite prin răutățile vremurilor și a oamenilor, s'a pornit năvala unor curente potrivnice: de germanizare în Bucovina căzută sub stăpânitori austriaci, de rusificare în Basarabia cuprinsă de Muscali, de maghiarizare în Transilvania și Banatul vechilor implinări și suferințe, în-

durate de poporul român fără a-și pierde nădejdea într'o apropiată izbăvire.

După principiul religios care pretindea că „a cui este țara a aceluia să fie și credința” s'a ivit în cursul veacului al XIX-lea în domeniul vieții naționale, politice și culturale, un curent de intoleranță, pornind luptă înverșunată cu lozinca greșită: „a cui este țara, a aceluia să fie și limba“!

În Transilvania se făcuse de pe la sfârșitul veacului al XVIII-lea a primă încercare neisbutită de a înlocui limba oficială latină cu limba maghiară, care era cu mult mai puțin cunoscută și vorbită în această țară decât limba română. La 1773 călătorind împăratul Iosif II. prin Transilvania a fost însoțit și de notarul Mihail Heydendorf din Mediaș, pe care l-a întrebat, dacă știe românește? Heydendorf a răspuns îndată că toți Sașii cunosc limba română întocmai cași limba lor maternă, 'ei trebuie s'o cunoască, fiindcă în toată ziua au de lucru cu Românii . . . (Autobiografia lui Heydendorf în Archiv für siebenbürgische Landeskunde N. F. XVI p. 450.) Cu o jumătate de veac mai târziu s'a deslănțuit vijelios așa numitul „războiu al limbilor“. Dieta transilvană din Cluj se silea să introducă, la 1842, limba maghiară ca limbă oficială, luând măsuri ca în timp de 10 ani în toate școalele și în toate dregătoriile să stăpânească exclusiv limba aceasta.

Atunci scria vestitul preot și conducător al Sașilor, Ștefan Ludovic Roth — cel împușcat la Cluj de Ungurii lui Ludovic Kossuth în primăvara anului 1849 — următoarele cuvinte cu adânc înțeles: Zadarnic se trudesce domnii dela dieta din Cluj să dea Transilvaniei o limbă oficială, o limbă a tuturor. Zadarnic votează legi în înțelesul acesta și se bucură amăgindu-se că ar fi făcut un lucru bun. Căci neînțelepțește au lucrat. Transilvania nu are trebuință de o astfel de limbă, impusă prin votul dietei din Cluj. Transilvania are — după cum a avut și în trecut — o limbă pe care o înțeleg toți locuitorii acestei țări. Nu e limba ungurească, nici cea nemțească. E limba românească, pe care o știu toți, fără s'o fi învățat. Pentru învățarea altei limbi îți trebuie ani de zile, să ostenești prin școli. Limba românească o înveți aproape fără să vrei, din contactul zilnic, de pe stradă. Dintr'odată observi, că știi româ-

nește. Și chiar dacă nu ai dori să vorbești limba aceasta, o înmîită trebuință a vieții de toate zilele îți impune cunoștința ei!

Ceeace a spus atunci, cu atîta dreptate martirul propriilor sale convingeri, luminatul Ștefan L. Roth, are valoare deopotrivă atît pentru viața din trecut a Transilvaniei, cît mai ales pentru cea din prezent și viitor a tuturor cetățenilor României întregite.

Cum și-a exprimat iezuitul Antonio Possevino mirarea că Românii au reușit să-și păstreze nestirbită credința strămoșească, tot așa și-o exprimase italianul Antonio Bonfini, istoricul vestitului rege Matia Corvinul cu privire la felul cum s'au luptat Românii să-și apere limba: „Dacă va socoti cineva bine incursiunile neconținute ale Sarmaților și Goților, apoi invasiunile Hunilor, ale Vandalilor și Gepizilor, ale Germanilor și Longobarzilor, cum nu se va mira foarte, că s'au păstrat pînă acum între Daci și Geți urmele limbei latine? Astfel s'au luptat Românii, încît parase fi războit mai mult pentru păstrarea limbii decât pentru viață“.

Din vârtejul războinic, pe care năvala limbilor străine l-a adus asupra limbii românești, aceasta a izbutit să scape nu numai nestrivită, ci chiar victorioasă, sporind cu timpul dragostea tuturor Românilor pentru graiul strămoșesc: dulce, sonor și mlădios.

Românul a învățat bucuros și alte limbi, când a simțit că are trebuința de cunoștință lor și că-i pot fi de folos. Dar limbile străine nu pot fi decît instrumente pentru a înțelege și mai bine, pentru a cultiva și mai cu îngrijire limba națională, păătrunzându-i tot mai adânc tainele și frumusețele. Nici într'un chip nu poate fi îngânduit a înjosi limba națională la rolul de simplă slujitoare sau cenușărească a altor limbi străine. Căci prin aceasta s'ar sdruncina unul din cele mai puternice temelii ale vieții naționale.

Deeacea tot Românul trebuie să-și cunoască temeinic limba, s'o iubească și s'o cultive cu pricepere pătrunzând rostul fiecărui cuvânt strecurat în graiul poporului, căci — dupăcum scrie profesorul Ovidiu Densusianu — din cuvintele graiului nostru „ni se deslușește trecutul ori putem înțelege și judeca

timpul de față; un singur cuvânt reînvie uneori o lume întreagă de odinioară și ne poate spune mai mult decât numeroase însemnări istorice" (Viața Nouă I. p. 533.)

Puterea tainică și rostul adânc al cuvântului se desușește și din cunoscutele versuri ale lui Alexandru Vlahuță:

„Ca 'n basme-i a cuvântului putere;
El lumi a avea-ți face din păreri
Și chip etern din umbra care piere
Și iarăș azi din ziua cea de ieri.

El poate morții din mormânt să-i cheme,
Sub vraja lui atotputernic ești,
Străbați în orice loc în orice vreme,
Și mii de feluri de vieți trăești.“

DATINI ȘI OBICEIURI

Românii de pretutindeni au ținut cu tărie nu numai la credința și limba lor, ci și la datinile și obiceiurile moștenite dela înaintași. Stăruința neînfrântă, cu care au reușit ei să-și păstreze de-alungul veacurilor datinile din bătrâni, reaminteste ceea ce scria Herodot despre cei mai vechi locuitori ai țării noastre, cari erau în stare să pedepsească cu moarte pe oricine dintr'ai lor s'ar fi abătut dela datinile strămoșilor și ar fi primit vre-o credință sau vre-un obicei delă străini. Pe regele Scilas l-a omorat însuș fratele său îndată ce a ieșit la iveală, că rătăcise dela credința neamului și începuse a propovedui în taină credința elină, închinându-se lui Bachus, zeul vinului și al desfrânării.

Grea osândă cădea și mai târziu asupra celor cari nu cinsteau obiceiurile țării și ale poporului. Cronicarul Grigorie Ureche spune că în zilele lui Iliș, fiul lui Petru Rareș care „din obiceiele creștinești s'au depărtat“, asupra Moldovei „atăta cercare lăsase“ Dumnezeu că „și copacii și prunii și viile secase de geruri mari“. Iar mai târziu pe alt călcător al obiceiurilor țării, pe Despot Vodă care „se arăta cuvios și avea pravoslavnic, iar în taină era eretic“, muștrându-l Ștefan Tomșa „l-au lovit cu buzduganul, și de aci toată oastea s'a lăsat la dânsul . . . și cu multe rane i-au pătruns trupul“ . . .

Călcarea obiceiurilor era deci socotită ca o trădare a credinței, ca o călcare de lege, și pedepsită cu cea mai mare asprime.

Era deci lesne de înțeles, ce temeiu puternic era și este în viața poporului român cinstirea vechilor obiceiuri, cari au contribuit și ele în mod însemnat la păstrarea unității sufletești a acestui popor.

Aceleași deprinderi religioase, aceleași prasnice, aceleași datine și obiceiuri se găsesc la Români pretutindeni, în toate clipele mai însemnate ale vieții lor; la botez, la muntă, la înmormântare, la clădirea casei, la sfințirea holdelor, la binecuvântarea roadelor pământului și a turmelor.

Unul dintre vestiții scriitori și legiuitori ai bisericii creștine, Sf. Vasilie cel Mare spunea lămurit că obiceiul are puterea legii. Și chiar una mai mare, fiindcă obiceiul e cunoscut și respectat de mulțimea poporului; este și mai durabil transmitându-se cu ușurință din neam în neam, câtă vreme cunoștința legii apare mai târziu și pătrunde cu mult mai anevoie în cugetul mulțimii. Cu drept cuvânt spunea profesorul Nicolae Iorga în una din conferințele sale istorice: Noi dăm coduri și regulamentele, votăm constituții și totuș schimbările sunt numai la suprafață; în fond este în instinct statornic, sprijinit pe anume obiceiuri foarte vechi. Vasile Lupu a vrut să aducă la noi legi bizantine, lumea însă nu s'a preocupat de el. Țara a continuat să trăească legal, așa ca și mai înainte, iar legile lui Vodă au rămas numai scrise. Tot așa în Bucovina în materie de moștenire legile austriace aveau anumite principii cari nu se prea potriveau cu obiceiurile noastre și atunci, țărani au înțeles să evite aceste legi. Este în trecutul poporului nostru o **permanență milenară** care se sprijină pe viața dela țară, nu pe cea dela orașe.

Din partea vremelniceilor cârmuiri străine s'au făcut repetate încercări pentru sfărparea firului de aur ce întăria legăturile sufletești, pe cari le crease cinstirea cu sfințenie a aceluiași datini și obiceiuri între fiii poporului român din diferite țări. Veacuri de-arândul au încercat cârmuitorii de altă credință să-i abată pe Români din Transilvania dela practicarea aceluiași datini religioase, cari erau păstrate și cinstite pretu-

tindeni la frații lor de peste munți. Dar toate încercările repetate cu stăruință s'au frânt de împotrivirea poporului român, a cărui tenacitate și în privința aceasta a stârnit uimirea istoricului ardelean Iosif Benkó din veacul XVIII în așa măsură, încât n'a pregetat a scrie în una din cărțile sale latinești, că ar fi mai ușor a smulge chioaga din mâna lui Hercule decât a-i îndupleca pe Români să-și părăsească învechitele lor datini și obiceiuri.

LEGI ȘI AȘEZĂMINTE SOCIALE

În ce privește legile și așezămintele sociale-politice, sub ocrotirea cărora a viețuit poporul român în cursul veacurilor, în straturile adânci ale vieții sătești au fost asemănătoare, deosebindu-se în măsură mai mare în cercurile superioare ale stăpânitorilor. Ceice făceau legile și impuneau așezămintele străine în ținuturile locuite de Români, nu au fost însă în stare să schimbe ființa și făptura sufletească a maselor populare, care lăsau pe stăpânitorii vremelnici să facă legi și să dea porunci, dupăcum i-a ajutat mintea și priceperea lor. Când nu aveau altă scăpare, le duceau la îndeplinire și-atât.

Dar nu legea scrisă cârmuește viața patriarhală a unui neam, ci mai mult o cârmuesc forțele lui sufletești, o cârmuesc legea cea vie, care trăește în conștiința tuturor: obiceiul. Două sunt izvoarele, din care curge și se revarsă dezvoltarea așezămintelor: de o parte obiceiul, de alta legea scrisă. Aceasta din urmă se ivește mai târziu în viața oricărui neam și nu poate prinde rădăcini așa trainice ca ale obiceiurilor, cari sunt creațiuni populare.

Imprejurarea aceasta arată, că o continuitate a dreptului roman în cuprinsul Daciei, în felul cum și-o închipuiau latiniștii (d. e. Simeon Bărnuțiu) cari stăruiau să înfățișeze poporul român ca păstrător al tuturor așezămintelor romane—nu este de crezut. Întâi, fiindcă dreptul roman introdus în Dacia după cucerirea lui Traian era prea complicat și astfel nu s'a putut întipări de ajuns în amintirea poporului. Al doilea, fiindcă cercurile superioare ale cârmuitorilor, fără ajutorul cărora poporul nu poate ajunge la cunoștința legilor, au părăsit Dacia de-o-dată cu retragerea legiunilor în timpul împăratului Aurelian. A lipsit deci puțința de a susține și perpetua stăpâ-

nirea dreptului roman în Dacia rămasă orfană de cârmuirea legilor și de corotirea legiunilor romane.

Cu toate acestea unele obiceiuri și elemente juridice transformate cu timpul în deprinderi și ceremonii populare, cunoscute și respectate de toți, s'au putut păstra în amintirea mulțimilor și în timpurile înviforate ale năvălirilor barbare.

Când au început a se închea însă din nou formele vieții publice românești, este lucrul de sine înțeles, că întocmirile și așezămintele poporului nostru au fost înrîurite și de contactul cu alte neamuri, în deosebi cu Slavii. Deaceea ar fi greșit să creadă cineva, că toate așezămintele administrative și întocmirile juridice, a căror amintire s'a păstrat în vechiul drept românesc, ar fi moșteniri directe dela Romani sau exclusiv plăsmuiri originale, răsărite din mintea poporului român. Originea străină a unora din ele nu poate fi trasă la îndoială. Dar meritul poporului, puterea lui de creațiunea în acest domeniu al vieții sale din trecut, s'a afirmat prin faptul că orice împrumut juridic dela vre-unul din popoarele vecine l-a știut adapta cu iscusință trebuințelor sale, transformându-l și dându-i adesea o înfățișare originală.

Astfel în ce privește așezămintele **cneziatelor și voevodatelor**, amintite în toate regiunile locuite de Români, originalitatea acestora s'a afirmat deplin prin dezvoltarea, ce au luat la ei aceste așezăminte într'un mod cu totul deosebit de felul cum s'au dezvoltat ele în viața popoarelor slave.

Unul sau mai multe sate formau împreună un cneziat, în fruntea căruia se afla ca îndrumător un cneaz cu drepturi administrative și judecătorești. El îngrijea de strângerea dărilor (dijmelor) și făcea dreptate în principinile mai mărunte ale sătenilor, iar în timpuri de război ținea socoteală de ceice erau sortiți să lupte împotriva dușmanului. Mai multe cneziate formau un voevodat, afacerile căruia în timp de pace și în vreme de războiu le cârmuia voevodul cu ajutorul cnezilor și al altor oameni „buni și bătrâni“ cari se bucurau de autoritate înaintea poporului. Voevodul era și conducător al știrii. Din unirea mai multor voevodate mărunte s'au format apoi **marile voevodate sau Principatele Române**.

Numirile de **cneaz și voevod** au pătruns în graiul poporu-

lui român dela Slavi, înlocuind vechile numiri de obârșie latină: *jude* și *duce*. Dar însuș așezământul cneziatului și al voevodatului s'a desvoltat la Români altfel decât la Slavi. Câtă vreme la aceștia din urmă cneazul era domn și stăpân cu drepturi depline, iar voevodul numai un slujbaş subaltern al lui, încredințat cu conducerea oștirii, la Români dimpotrivă a rămas voevodul domn și stăpân cu depline drepturi politice, judecătorești și militare, iar cneazul numai un slujbaş mai mărunț, cu supunere și ascultare față de voevod.

Această desvoltare specific românească poate fi urmărită dealungul veacurilor nu mai în marele voevodat al Munteniei și al Moldovei, ci și în al Transilvaniei care se ivește amintit în documente chiar dela începutul veacului XII. Destul de însemnat și vrednic de amintit este și faptul că organizarea militară a Românilor este pentru întâiaș dată amintită documentar în nordul Carpaților, la Sibiu (1210) și numai cu vre-o jumătate de veac mai târziu aflăm o astfel de amintire și pentru ținutul din sudul Carpaților. De unde se vede că temeiurile vieții românești erau în Transilvania mai vechi decât pătrunderea cărmuirii ungurești în provincia aceasta și destul de puternice, spre a se putea împotrivi cu succes, veacuri de-arândul, organelor acestei cărmuiri.

Adevărat că voevozii Transilvaniei au ajuns cu timpul sub ascultarea regilor Ungariei, dar au reușit să-și păstreze vechile drepturi de stăpânire asupra provinciei lor; dreptul de judecată, de conducere a oștirii și chiar pe acela de a dărui moșii în cuprinsul voevodatului. De altă parte și strădania regilor unguri a fost neîntreruptă de a le micșora aceste drepturi și de—a face să nu atârne de scaunul voevodului ardelean Secuiei și Sașii colonizați aci, ci numai de coroana regală. Voevozii, când se simțeau puternici, nu țineau seamă de dorința regelui, care era departe, ci își întindeau dreptul de stăpânire și asupra regiunilor colonizate cu Secui și cu Sași. Astfel puterea voevodului se lua adeseori la întrecere cu a regelui și în numeroase cazuri reușea s'o întrecă pe cea din urmă. Insuș faptul că organizarea voevodală după vechia datină românească, s'a putut menține în Transilvania până în veacul XVI, iar atunci sub ocrotirea semilunei s'a transformat în organizare de Prin-

cipat, pentru ca mai târziu sub Habsburgi să devină mare Principat (1765) rămânând în această situație până la încheierea dualismului austro—ungar (1867), este o dovadă convingătoare că țara aceasta n'a putut fi contopită niciodată deplin în regatul Ungariei.

Se găsesc și istorici maghiari îndemnați de respectul adevărului să recunoască faptul că Transilvania nu a format niciodată o singură țară cu Ungaria și că independența ei a lăsat în istorie urme pe cari nu a fost în stare să le desființeze așa zisa „stăpânire milenară“ a ungarilor, nici îndelungata lor conviețuire cu Transilvănenii.

Să reținem deci că în cuprinsul Transilvaniei se pot constata documentar cele mai vechi urme despre existența unor întocmiri și așezăminte juridice românești, cuprinse la o laltă, în terminologia latină a evului mediu, sub numirea de **ius valachicum—dreptul românesc!**

Acesta nu era un drept scris, ci unul întemeiat pe obiceiul pământului, ca și cel din Muntenia și din Moldova: un drept coonsvetudinar sau obicinuelnic, care nu avut trebuință de nici o codificare, spre a putea fi răspândit pe întreagă întinderea teritoriului românesc. Când se adunau voevozii, cu cnezii, cu preoții, cu oamenii „buni și bătrâni“ la sfat, ca să judece și să facă dreptate, nu se sprijineau pe textul vre-unei legi scrise. Ci le venea în ajutor „obiceiul pământului“ în care era acumulată înțelepciunea bătrânească izvorâtă din experiențe seculare și milenare. Și le mai venea în ajutor bunul simț care poate să nimerească adeseori calea dreptății destul de repede. Iar când se iveau cazuri mai grele de păcate și fărădelegi, pe care nu le mai puteau îndrepta cnezii și bătrânii satelor, nici autoritatea judecătorească a voevozilor, se făsea apel iarăși după obiceiul cel vechiu la blestemele din Psaltire, cari erau arme atât de înfricoșate în rostul preoților și al vlădicilor, încât legislația Transilvaniei s'a văzut îndemnată a lua măsuri repetate ca „preoții valahi să nu mai afurisească“ . . .

Aceste obiceiuri juridice, constatate mai întâiu în Transilvania, s'au dezvoltat la fel în tot cuprinsul pământului românesc veacuri dearândul. S'a păstrat textul unui înfricoșat blestem, rostit pe timpul lui Matei Basarab, la 1652, din partea

mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei și a întregului sobor vlădicesc asupra visierilor Stroe, Radu Farcaș și Tudor Cămărașul, care nu și-au putut da seama „de biruri și de haraciuri și de banii cei trimiși la Țarigrad“. Deaceea vlădicii au cetit asupra capetelor lor blestemul „înaintea adunării a toată țara, în sfinte odăjdii îmbrăcați și cu făcliile aprinse în mână; înfricoșat și groaznic făcutu-l-am, scriu vlădicii, și blestemând stânsu—s'au făcliile, cum este legea blestemului“.

Obiceiul pământului, cu toate întocmirile și așezămintele răsărite din rădăcina lui în formă aceasta populară și eclesias-tică a ceremoniilor, a deprinderilor și obiceiurilor tradiționale, a format și el un nesdruncinat temei pentru unitatea sufletească a poporului român în tot timpul, cât a fost osândit de împrejurări vitrege să trăească sfâșiat sub diferite cârmuiri.

PUTEREA MORALĂ A CONȘTIINȚEI NAȚIONALE

Temeiurile înfățișate până aci ale unirii naționale adevărată că nu au lipsit niciodată în trecutul greu și sbuciumat al poporului român. Dar acțiunea lor istorică a fost lipsită timp îndelungat de raza de lumină, care nu se poate revărsa asupra întregii vieți a unui popor decât din conștiința națională a tuturor fiilor săi.

Aceasta a lipsit trecutului mai depărtat din pricina vitre-giei împrejurărilor, din pricina nesfârșitelor desbinări între frați, din pricina multelor interese și intrigi străine, precum și din pricina întunecului adânc ce s'a întins timp de aproape un mileniu peste întreg cuprinsul pământului românesc.

Intre Români din diferite ținuturi era în timpurile mai depărtate o legătură foarte anevoioască, lipsind mijloacele de comunicație și ridicându-se între dânșii graniți artificiale, spre a-i desbina și învrăjbi veacuri de-arândul. Fiind organizați după văi și după teritorii înguste, aproape fiecare ținut își târa în izolare viața sa politică și administrativă, sub câte o căpetene locală proprie. Prea puțini erau în stare să-și dea seama de larga întindere a pământului strămoșesc. Cei din marginea răsăriteană rareori aveau putința să cunoască soarta fraților din celelalte margini dela apus, dela miazăzi ori dela miază-noapte.

Chiar și între ceice locuiau în aceleași ținuturi carpatice, între Românii din Muntenia, Moldova și Transilvania, cari comunicau neîntrerupt unii cu alții, dezvoltarea vieții politice a ridicat graniți despărțitoare și nefirești, rămânând ca legăturile de solidaritate și frăție să fie păstrate și adâncite veacuri de—arândul prin dumnezeescul așezământ al bisericii strămoșești.

La 1600, când cele trei țări române: Muntenia, Transilvania și Moldova au ajuns toate laolaltă sub sceptrul politic al lui Mihai Viteazul, tocmai lipsa conștiinței naționale a fost una dintre principiile de căpetenie al scurtimii acestei cărmuiri românești.

Nici boerii din Muntenia, nici domnitorii din familia Movileștilor din scaunul Moldovei, — fără a mai vorbi de privilegiții pismătăreți din Transilvania, nu erau în stare să prețuiască fapta săvârșită prin sabia fulgerătoare a eroului dela Călugăreni, dela Șelimbăr și dela Hotin. Dacă și-ar fi putut da seama de minunea săvârșită și de urmările ei pentru încheierea unirii naționale, nu ar fi pus la cale boerii Munteniei proiecte de răsvrătire împotriva lui Mihai căutând să-i surpe domnia tocmai când urca spre culmea gloriei ostășești în luptele sale contra Turcilor. Iar când au fost trimiși de Mihai în solie la Alba-Iulia, ca să încheie tratatul de alianță cu principele Transilvaniei, dacă nu le-ar fi lipsit conștiința națională, s'ar fi gândit mai mult la soarta țării și la binele poporului decât la boeria lor, pe care s'au străduit să o ridice la aceeaș treaptă cu a nobililor unguri, fără să țină seamă că această ridicare prielnică lor adâncește țara întreagă și pe Mihai într'o umilire dintre cele mai triste. Nici Movileștii din Moldova, dacă s'ar fi aprins în sufletul lor măcar o scânteie din puterea dădătoare de viață a conștiinței naționale, nu s'ar fi grăbit să alerge și în slujba Turcilor și în a lui Zameiski polonul și a nestatornicului Sigismund Báthory numai ca să-l surpe și să-l piarză pe Mihai cât mai repede.

Lipsind temeiul conștiinței și solidarității naționale, nici Mihai nu a putut proceda în scurta sa domnie ardeleană, altfel de cum a procedat, cruțând vechile privilegii ale nobililor, Secuilor și Sașilor cari numai în schimbul acestei cruțări au

putut fi înduplecați să facă jurământul de supunere și de credință, jurământ pe care la cel dintâi prilej s'au grăbit a-l călca în picioare.

Pentru ca unirea națională să se poată înlăptui cu trăinicie nebiruită, după luptele bogate în peripeții dramatice și după tragicul sfârșit al lui Mihai Viteazul, a trebuit să urmeze îndelungatul război al condeielor, al scriitorilor cu tiparul, al cronicarilor și preoților cărturari, al poezilor și predicatorilor, care timp de 300 de ani și mai bine au frământat aluatul cel nou: ideea unirii naționale în sufletul poporului român. Prin munca și osârdia lor neistovită s'a trezit în sufletul acestui popor conștiința valorii și puterii sale ca neam fruntaș între neamuri, căruia după veacurile de umilire, desbinare și suferință destinul istoric îi rezerva un viitor de dreaptă răsplătire. Înțelegând cu timpul, că Moldovenii, Muntenii și Ardelenii, precum și Românii din sudul Dunării — toți curg din acelaș isvor daco-roman, sunt de aceeaș strălucită obârșie și formează împreună un singur neam întins și puternic, s'a înviorat de nădejdea că odată și odată va triumfa dreptatea lui Dumnezeu și dreptatea istoriei dărâmand granițele nefirești dintre frații de acelaș sânge îngăduindu-le a se întâlni cu toții sub o singură stăpânire, într'un stat național român.

Prin activitatea și puterea morală a bisericii, a școalei, a literaturii și a ziaristiceii conștiința națională s'a răspândit în straturi tot mai largi și a pătruns în toate părțile locuite de Români, până în adâncimea satelor risipite prin văi și adăpostite prin poiene. Chiar dacă ar mai fi rămas unele crânguri întunecate, în care să nu fi putut străbate nici glasul cuvântărilor depe amvon, nici al dascălilor dela catedră, nici slova cărților și a ziarelor românești, isvorâte din prisosința sufletului creștinesc războiul mondial prin întâmplările lui sguduitoare contribuit în măsură însemnată la trezirea poporului român „din semnul cel de moarte“.

Și astfel biruit-a gândul... Ideea unirii naționale, pe care o propoveduiră cu însuflețire neîmputănată scriitorii bisericesti și cronicarii din veacurile XVI—XVIII, a biruit greutatea, a înlăturat toate piedecile, a spulberat întreagă țesătura de interese și intrigi potrivnice, trecând dintru neființă la

ființă, spre a da neamului nostru o patrie română întregită până aproape de hotarele graiului străbun.

Când s'au întâlnit, după încheierea războiului mondial, reprezentanții tuturor statelor, la conferința păcii, spre a da Europei un nou așezământ drept și mai durabil decât cel din trecut, ei erau călăziți de gândul hotărât, să facă înainte de toate operă de dreptate istorică, de restituire a tuturor neamurilor în drepturile lor firești. Cu sau fără simpatie pt. Români, ei nu puteau închide ochii, în fața realităților etnice milenare din teritoriul Daciei de odinioară. Ceeace s'a stipulat prin tratatele de pace dela Versailles și dela Trianon, nu a fost un dar generos al marilor puteri, cum afirmă neconținut revizioniștii dela Budapest, — un dar pe care ceice l-au făcut atunci, ar putea să-l și revoce într'un viitor mai apropiat sau mai depărtat — ci a fost un act de restituire a neamului românesc în drepturile sale indiscutabile și cărora întreaga desfășurare a vieții istorice n'a făcut decât să le pregătească lent, dar sigur calea spre biruință. Trebuie să stăruim asupra acestui adevăr, care ne poate lămuri deplin asupra temeiurilor adânci și nesdruncinate, pe care stă așezată impunătoarea clădire a unirii naționale românești înfrutând vijeliile vremii și amenințările tuturor celor ce se amăgesc cu speranța deșartă că vor reuși să împiedice cursul istoriei ori să-l silească a se întoarce iarăș spre căile nedreptăților din trecut în loc de a-l lăsa să-și urmeze în libertate calea spre viitorul dreptății și al fericirii neamurilor.

În lumina adevărului istoric România întregită se înfățișează deci ca un rezultat firesc, îndelung pregătit, al evoluției istorice și al dreptului de autodeterminare, prin care s'a dat puțința provinciilor ei de sub stăpâniri străine: Basarabia, Bucovina, Transilvania de a dispune liber de soarta lor politică. Și-au dispus, precum se știe, Basarabia prin hotărârea dela Chișinău, Bucovina prin cea dela Cernăuți, Transilvania și Banatul prin cea dela Alba-Iulia, cu însufletire unanimă unirea necondiționată cu Regatul României. Tratatele de pace n'au făcut decât să înregistreze și să ratifice aceste impresionante manifestări simultane ale dreptului de autodeterminare românească, pe care și le-au însuțit, în baza aceluiaș drept, și populițele minoritare patriotice.

Fundamentele dreptății naționale

de **N. Iorga**

Formula „dreptate pentru Ungaria“ a mai fost aruncată odată într'un discurs răsunător.

Lăsând la o parte orice considerații s'ar mai putea face în jurul momentului politic și al motivelor unei astfel de manifestări pe care o putem privi cu siguranța conștiinții și a pregătirii noastre, e potrivit să se cerceteze liniștit, ca o problemă de știință, bazele, fundamentale înseși a ceea ce se numește la Budapesta „dreptate națională“.

Un popor poate s'o reclame chiar dacă, precum s'a întâmplat cu ungurii, a provocat imprudent un război în care a fost învins, trebuind să sufere în chip firesc, urmările înfrângerii sale, numai în anumite cazuri pe care încerc aici să le fixeze.

Întâi dacă e vorba de leagănul însuși al său, de locul unde s'a format și de unde și-a luat avântul.

În acest caz el e produsul natural, organic al acelor locuri pe care nu le poate uita și de care sufletul său nu se poate despărți, tânjind de moarte după dânsul. Să ne amintim de frumoasa plângere a Evreilor în „robia babilonică“, așa precum au fost redat aceste versuri în vechea tălmăcire a Mitropolitului Moldovei, Dosoftei:

La apa Vavilonului,
Jălind de țara Domnului,
Acolo șezum și plânsem,
La voroavă că ne strânsem
De te-aș mai putea uita-te
Ierusalime cetate.

Între poporul însuși și toate aspectele naturii de acolo,

Cuvântare rostită la postul de radio București la 6 Noembrie, ca răspuns la declarațiile dela Milano ale dlui Mussolini.

toate puterile și îndreptările tainice din el, e o legătură așazicând sacră. E mare păcat să o rupă cineva, aceasta fiind, cu adevărat, o crimă față de umanitate.

Așa a fost când hotărârile Austro-Ungaro-Germanilor ni răpeau nouă, prin odiosul tratat din București, acești munți în văile cărora s'a plămădit mai ales neamul acesta românesc, legat de fiecare stâncă a lanțului Carpaților.

Dar Ungurii, amestec de Finesi supuși și de Turci conducători, au venit, prin multe popasuri, din larga stepă eurasiatică și, dacă în cale, li-a convenit Bugeacul cu lacurile și mlăștinile dunărene, bune pentru pescuitul îndătinat, ei s'au simțit multă vreme străini în orice locuri ale așezării lor definitive, afară de cea pustă în care putnea alerga în voie cail hordei și în apele căreia se putea căpăta altă hrană decât aceia pe care și-o pregătește printr'o muncă neconținută și migăloasă, plugarul. Iar Ardealul și părțile vecine nu puteau să atragă pe războinicii strămoși, porniți pe pradă, ai nației prin caracterul neobișnuit pentru dânșii și răspingător al masivului carpatic.

În al doilea rând, poate vorbi de dreptatea sa un popor deposedat atunci când nu e vorba de o simplă întreprindere fericită a oștilor sale de odinioară, ci de o pătrundere de la sine făcută, printr'un avânt ce nu se poate opri, al unui popor numeros ce nu mai poate încăpea în sălașurile sale.

Așa s'a întâmplat cu Germanii în lenta lor întindere peste Elba și în ținuturile cândva locuite de prusienii păgâni, nu și în provinciile smulse, târziu, de la Poloni. Cum noi am trecut prin forțele populare înseși și peste Dunăre și peste Nistru, dacă Statul ar fi urmat pe aceste sentinele ale neamului, el s'ar fi putut răzima pe aceia că n'a pornit el dintr'o lăcomie brutală sau pentru o zădarnică ambiție, ci a fost târit de mișcarea alor săi.

Dar nu Ungurii au luat Ardealul și toate părțile de dincoace de Tisa, ci coroana Sfântului Ștefan, având din partea Papei misiunea de a aduce la botez pe păgâni și pe ortodocșii „schismatici“ și a întins un drept de cruciată perpetuă asupra acestor părți locuite de creștini cari nu se întâmplaseră să fie catolici. Abia ici și colo, la Alba Iulia, lângă Episcopi, la Cluj, la Dej pentru paza defileurilor sau pentru exploatarea minelor, s'au așezat, oficial, mici grupe de populație maghiară, restul

fiind din timpuri mai nouă o colonizare de agenți ai puterii militare sau civile. Regii Ungariei au alergat neconținut după elemente străine, pe cari să le colonizeze în mijlocul unor indigeni de străveche origine, prea puțini și prea săraci ca să îndăstuleze Visteria. De aci chemarea Sașilor, aducerea cavalerilor teutoni, orânduirea de țărani liberi a Secuilor, iar, mai târziu, supt dominația austriacă, aducerea în Banat, dar și în Ardeal, ca și în Bucovina, adăugirea altor elemente germane după sistemul Mariei Teresei și a lui Iosif al II lea. Totul e nenatural, meșteșugit, superficial, nimic din esența însăși a Ardealului nefiind legat de populația ungurească venită din deosebite izvoare și care, de altfel, mai apoi s'a împărțit în trei religii: catolică, reformată calvină, unitariană, fără a mai socoti și Ungurii dintre Sași ispitiți către luteranism.

Nu e deci Ardealul, Banatul, Crișurile, Maramureșul, toată partea pierdută la care râvnește megalomania răzbunătoare a Budapestei, un patrimoniu popular al Maghiarilor, cum nu este nici leagănul ancestral pentru cei care au venit în triburi și au trăit mult timp în corturi, fără sate neavând măcar sensul a ce este un pământ, un ogor, o moșie.

Al treilea, poate vorbi de dreptate pe pământul de care soarta sa însăși, vrednicia sa însăși l-a ajutat să și-l însușească, a desvoltat o civilizație a sa.

Pot vorbi de așa ceva acei germani de dincolo de Elba, pot vorbi Italienii în toate colțurile de unde au venit cu un comerț inteligent și matur.

Dar în Ardeal nimic nu e specific unguresc decât doar unele clădiri mari oficiale în stil așazis național prin anii din urmă ai stăpânirii regimului înălăturat. nu există nici măcar tipul satului unguresc. În Secuimea de Est se vede foarte bine asemănarea cu vechea așezare rurală a Românilor; în cele mai multe părți e tendința de a imita sălașul german de caracter renan al Sașilor, dar mai ales forma impusă administrativ de regimul imperial austriac. Iar în cetățile libere de odinioară totul: zid, fortăreață, stradă îngustă, casă cu liniile colțurate, biserici gotice, aparține civilizației reale, pe care au adus-o Germanii veniți cu gherecii lor în locuri deprinse până atunci cu alte forme de viață-împreună. Nu e afară de catedrala din Alba-Iulia, operă a unui maestru apusean, nici un

zid venerabil la care să poată plâge aceia cari se socot cei mai nenorociți oameni din lume pentru că un steag de cucerire, ocrotind o operă de apăsare, a căzut sub blăsteme, ca o meritată pedeapsă a istoriei.

În sfârșit, dacă nu o „dreptate“, măcar o toleranță se poate căpăta de cine reclamă ceva în spiritul vremii.

Spiritul secolelor de la al XIII-lea la XVI-lea a permis regalității și nobilimii maghiare să stăpânească dincoace de Tisa. Misiunea apostolică, de cruciată, era acceptată de conștiința vremii. Supunerea, ca element inferior a Românilor se putea îngădui între 1525 când Țrdealul și-a căpătat, sub prinți deosebiți, libertatea întreagă, și 1699 când le-a luat cu armele Habsburgii, într'o epocă în care regimul statelor privilegiate, a „națiilor“ „recunoscute“ domina. S'a putut menține această inferioritate și lipsă de libertate a Românilor cât timp lumea admitea un imperialism sprijinit pe un fel de „civilizație“ administrativă. Indată ce principiul național s'a impus la toți creând România, precum a creiat și Germania și Italia, și pregătind întregirile neapărate, orice temeii ideologic pentru dominația maghiară înfiptă național abea în 1867 a căzut.

Iar resturi de populație medievală cu caracter special, ca Secuții, sate răslețe, grupe de coboritori ai funcționarilor și Evrei maghiarizați din orașe, formând la un loc o patentă minoritate, nu pot fi temeii de „dreptate“ reanexionistă.

Ungaria revizionistă, așa cum este în realitate

*O comparație între situația agrară
din România și Ungaria.*

Propaganda revizionistă ungurească este îndeajuns cunoscută întregii opinii publice românești. Mijloacele și scopurile celei mai deșanțate propagande din câte s'au văzut după război, deasemenea sunt bine cunoscute. Se știe că la Budapesta s'au tipărit sute de cărți și broșuri în diferite limbi, pentru a fi apoi împrăștiate în sute de mii de exemplare în toate părțile lumii.

Multe din aceste lucrări de propagandă se ocupă și cu țara noastră, care de altminteri este centrul atacurilor ungurești. Între altele, ni se aduce învinuirea, că noi românii nu am fost în stare să alcătuim un stat care să aibă o bună organizare sub raport politic, social și economic. Suntem acuzați că țărănimea noastră se găsește într'o mare inferioritate și într'o sărăcie necunoscută pe vremurile fericitei Ungarii milenare.

Față de aceasta, Ungaria s'ar găsi într'o situație cu adevărat incomparabilă, — după cum susțin revizionistii. Într'unul dintre articolele lordului Rothermere, cu care și-a început cunoscuta campanie revizionistă în anul 1927, se afirmă chiar, că dintre toate statele succesoare Ungaria a fost aceea care s'a refăcut mai întâi economic și că în țara aceasta se trăiește mai bine ca oriunde pe lume.

Scopul acestei laude de sine era să convingă opinia publică din Apus, că niciunul dintre statele succesoare nu este capabil să existe independent și să-și înjghebeze o organizație de natură să înlocuiască strălucirea Ungariei de dinainte de război.

Ungaria continuă încă să joace în toate privințele rolul dascălului față de statele succesoare, incapabile să trăiască singure, — afirma într'un studiu al său unul dintre capii revizionismului

maghiar, contele Albert Apponyi. Atât sub raportul cultural, cât și sub raport economic, statele succesoare nu au decât să învețe dela Ungaria, afirmă vecinii noștri. Iar dacă statele apusene nu vor ca Europa sud-estică să se înapoieze la barbarie, să refacă în grabă Ungaria mare de dinainte de război, desființând statele mici, create prin tratatele de pace, cari nu au vitalitate și sunt incapabile de a trăi independent, atât din punct de vedere cultural, politic, cât și economic.

Prin urmare, în interesul însuși al popoarelor celor trei state succesoare, România, Cehoslovacia și Jugoslavia, se impune — după revizionistii unguri, — reînființarea Ungariei mari, căci numai aceasta le-ar putea asigura o existență și un viitor mai fericit decât au astăzi.

Pentru a răspunde acestor afirmații ungurești, ne-am propus a cerceta mai deaproape dacă în adevăr în Ungaria este un rai, așa după cum afirmă revizionistii, în care ne poftesc stăruitor și pe noi.

Spre a nu fi bănuți de lipsă de obiectivitate, vom lăsa să vorbească un publicist maghiar, al cărui scris îl vom reproduce mai jos, fără a adăuga ceva dela noi și fără să modificăm ceva.

La 26 Ianuarie 1936, în ziarul catolicilor dela Budapesta „Nemzeti Ujság” a apărut un articol semnat Pap. Miklós, prin care situația populației maghiare rurale din cea mai bogată regiune a Ungariei, de pe pustă, este descrisă după cum urmează :

„De câteva zile — scrie ziarul maghiar dela Budapesta — se discută mult că populația județului Csongrád, unul dintre cele mai importante din punct de vedere agricol, este nevoită a recurge la ajutorul diferitelor acțiuni pornite pentru ajutorarea înfometaiților, ori la sprijinul autorităților, sau al celor câteva latifundii din județ.

Din populația județului Csongrád, care este de 130.000 suflete, vre-o 45.000 nu au nici un fel de proprietate agricolă, sau cel mult câte un iugăr sau două, ori un neînsemnat locșor de casă. Bucățelele acestea de pământ nici chiar pe vremuri normale nu au produs atât, ca din ele să poată trăi o familie numeroasă, cum sunt de regulă cele din aceste părți. Deaceea ele își întregeau veniturile din produsul muncii lor, săpând ori cărând pământ și piatră la diferite lucrări de construcție.”

După ce autorul articolului arată, că anul trecut producția agricolă a fost foarte proastă, el continuă articolul său după cum

urmează: Pe teritoriul județului sunt vre-o 40.000 suflete, cari în lipsă totală de mijloace au nevoie de ajutoare. Veniturile lor mici s'au irosit de mult, provizii nu au, nicăiri nici o posibilitate de muncă... Oare din ce vor trăi până la primăvară?...

Mindszent, Szegvár, Fábiansbestyén, Magyartés, ca și cele două orașe, Szentes și Csongrád, sunt regiunile cele mai mult bântuite de mizerie. Pentru aceia, cari nu cunosc viața dela țară și nu au putut vedea deosebirea dintre nivelul de viață al nevoiașilor dela orașe și mizerabilii satelor, cece ar putea vedea în aceste comune în trei-patru zile, echivalează cu cea mai înspăimântătoare revelațiune. Ar fi fără sens a descrie în culori întunecate mizeria grozavă din aceste comune, iar a scrie o dare de seamă lirică despre ea, ar fi supărător și cinic. Dar înșurirea simplă a faptelor, cari se îmbulzesc cu sutela în fiecare minut, va arăta cu atât mai impresionant adevărata situație.

Din cei vre-o 10.000 de locuitori ai comunei Mindszent vre-o 75-80% sunt simpli muncitori nevoiași, fără un petec de pământ.

Toată comuna este în întunec. Aproape nicăiri nici o lampă de petrol, o lumânare, sau un opaiț... Când am scoborît din tren în gara din Mindszent, am întrebat pe funcționarul dela căile ferate dela ieșire: „Unde este primăria?” Acesta a răspuns cu vocea cea mai naturală din lume: „Intrați numai în comună, domnule. Veți găsi lumină numai în două case. Una este parohia, cealaltă e primăria.”

De sărbători un comerciant din comună a împărțit câteva pachete de lumânări între clientela sa mai săracă. Oamenii au mulțumit recunoscători, dar după câteva zile un medic a descoperit, că lumânările în loc să fi fost întrebunțate pentru luminat, au fost mâncate de copii..

Nu au nici un fel de combustibil, — deci nu fac foc. În câte-o încăpere, care poate avea vre-o 30 metri cubi, dorm câte 8-10, în foarte multe părți chiar mai mulți, întinși pe bănci de scândură, înghemuiți, acoperiți cu propriile lor haine și cu zdrențe... Nici paie nu se prea găsesc, pentru că sunt scumpe și trebuiesc pentru vite, — dacă mai sunt... Hainele de pat, pernele și saltelele, cari nu mai trăiesc decât în amintirea orașenilor, au fost vândute de mult. Mai întâi fulgii, apoi pânza.

Au vândut toate de câte nu mai aveau nevoie imediată și absolută. Familiile cari au mai mulți copii, au vândut ghețele din

picioarele copiilor, menținând doar o singură pereche de bocanci zdrențoși, cu care micuții merg la școală cu rândul...

Clădirea grădinii de copii ridicată de proprietarul moșiei învecinate este încălzită. Desdedimineață mamele își duc acolo copiii mai mici, ca să nu le fie frig. Dar dacă copiii nu au ghetе? Mama cu ochii în febră, zdrențoasă, cu fața scofâlcită, ia în brațe copiii și îi duce la școală unul câte unul, din celălalt capăt al comunei. S'a întâmplat că într'o familie cu cinci copii mama s'a îmbolnăvit. Copilul cel mai mare, — de șapte ani, — s'a angajat el la munca aceasta atât de obositoare. Dar fiindcă nici el nu avea ghetе, și-a dus frații la școală încălțat cu cismele uriașe ale bunicii sale..

Famiile mai sărace nu mai au nici un fel de animal la casă... Purceii au fost mâncați, vaci sau cai nici ru au avut vreodată. Pisica a dezertat dela casele lor și singurul animal care a mai rămas pe alocuri este câte un câine, care doarme și el noaptea în casă. Copiii mici sunt așezați lângă blana murdară a câinelui, ca să se încălzească dela trupul animalului...

După rapoartele medicilor, 80% din populație se găsește sub nivelul sanitar normal. Sunt hrăniți prost, bolnavi ori predispuși la boli. Dar boala aci nu este privită ca o nenorocire... Am vizitat o familie cu patru membri. Eram întovărășit de medic, care avea să vadă pe capul familiei, care se găsea în pat, grav bolnav de tuberculoză. La întrebările noastre, soția lui răspunse aproape fericită, schițând un zâmbet de mulțumire: „Acum o ducem oarecum... Mulțumesc lui Dumnezeu, îmi este bolnav bărbatul, și primim un ajutor de un pengő pe zi dela casa de asigurări sociale...”

„Mulțumesc lui Dumnezeu că este bolnav...” Trebuie să fugi din casa aceasta cu creierii sfâșiați de milă, — continuă gazetarul maghiar. Dar nu este singura familie care trăiește numai din ajutorul de un pengő al casei cercuale, acordat bolnavului. Am găsit o astfel de familie, care avea nu mai puțin de 8 membri...

După amiazi la ora 3 am intrat în casa fără tencuială a unui muncitor. Tata, mama și patru copii se găseau la masă... Mâncau...

- „D-voastră cinați așa de vreme?”
- „Asta este domnule de toate... Prânz, cină... Totul...”
- „Să vedem ce mâncați?”
- „Cafea neagră, răspunse femeia.

Se constată că nu gătesc decât odată pe zi, și cafeaua aceasta neagră nu e decât zeamă de orz ori de secară prăjită, în care pun bucățele de pâine. Ori, omul acesta, Deák Ignác, muncitor cu ziua, are lucru aproape regulat. Se laudă că în cursul lunii Decembrie a câștigat 10 pengő., (vre-o 200-250 lei, N. Tr.). Dintre cei patru copii ai lui unul este epileptic, altul suferă de plămâni, mama e tuberculoasă...

Plec cu medicul să vedem un bolnav. După vizită, mama pune mâna pe unul dintre copiii care mișună prin casă și îl duce în fața medicului să-l vadă, pentru că îl doare în gât. Medicul nu poate pune mâna în gura copilului fără să se spele pe mâini, și cum a uitat săpunul acasă, se adresează femeii:

— „Nu aveți o bucățică de săpun?”

— „Va fi bun și cel de spălat rufe?” — întrebă cu sfială femeia. Răspunsul afirmativ al medicului îi descrețește fruntea. Se adresează fetei mai mari:

— „Fugi dragă la lelița Erji și cere împrumut săpunul”.

Ne privim cu medicul... Trec două, trei minute... Fetița se înapoiază gâfâind...

— „Mamă nu mai este săpun. Lelița Erji a spus că i s'a isprăvit încă înainte de Crăciun”.

Un alt caz.

Sándor Jozsef, instructor premilitar din Mindszent, în vârstă de 41 ani, susținea și pe mama sa bătrână. Venitul său lunar era apreciat la 16—20 pengő (4—500 lei). În ziua de 14 Ianuarie s'a spânzurat. Cercetându-se motivele cari l-au îndemnat la gestul îngrozitor, s'a constatat din declarațiile bătrânei rămasă fără sprijin și ale vecinilor, că între 1—14 Ianuarie în casa lui Sándor s'au consumat în total două kilograme de pâine! Timp de două săptămâni atâta a fost tot ce-au mâncat!...

În orice comună vei intra, continuă ziaristul maghiar, situația este aceeași.

Cea mai tristă este situația copilașilor de fașă, cari nu au primit lapte prin cine știe ce acțiune de ajutorare. Ei sunt alimentați cu „cafea neagră” făcută din zeamă de orz sau de secară și cu miez de pâine înmuiat în apă.

Molnár Farkas Imre, muncitor în vârstă de 38 ani, a lucrat toată vara la construcțiile de drumuri. Timp de cinci luni a câștigat câte 1 pengő și jumătate pe zi (vre-o 30—40 lei). Până la 18 Ianuarie și-a ținut din acest câștig familia grea cu șase copii.

Dar în ziua aceasta s'a isprăvit și ultima bucată de pâine. Părinții au luat în brațe pe cei doi copilași mai mici, iar pe cei mai mari i-au luat de mână, plecând pe jos la Szentes, oprindu-se în fața azilului orașului.

— „V'am adus copiii. Vă rugăm să-i țineți până ni se va îndrepta soarta, căci nu pot să le dau de mâncare și nici nu vreau să i omor“, a spus bietul om, lăsând copilașii în grija conducătorilor azilului“.

Articolul ziaristului maghiar continuă încă, descriind sinistra și întreaga mizerie neînchipuită a populației maghiare dela țară, muritoare de foame. Noi ne oprim aci, căci icoana tristă pe care ne-a dat-o până acuma, este mai mult decât suficientă, pentru a putea să ne dăm seama de situația adevărată din Ungaria.

Iată adevărul față de afirmațiile revizionistilor! În Ungaria nu numai că nu este un rai, dar dimpotrivă, după mărturisirea însăși a ziarului „Nemzeti Ujság“, este un adevărat infern. Populația moare de foame, de frig și de mizerie, îndură d toate chinurile unui trai neasemănat de chinuit.

Să cercetăm acum care este cauza acestei mizerii neînchipuite a populației ungurești dela țară.

Fără îndoială, pricina de căpetenie este repartizarea nedreaptă a solului. Ungaria a fost totdeauna țara, în care cei de sus huzureau, iar cei de jos piereau de foame. Lupta pentru draptul la viață a populației nevoiașe este veche, datează mult dinainte de războiul mondial, dar rezultatele ei sunt aproape inexistente.

Intemeierea clubului parlamentar al naționalităților din Ungaria dinainte de război, în anul 1905, a dat un imbold puternic democrației maghiare plâpânde, pe care aristocrația maghiară s'a grăbit dealtcum să o sugrume în fașe. Adevărul este, că naționalitățile, între cari în mare măsură tocmai românii, au fost dascălii politici ai unguirilor, dându-le lecții de democrație și dragoste pentru poporul de jos.

Când nemulțumirile erau mai mari, populației de jos i se arunca o fărâamă, cum a fost simulacrul de reformă electorală maghiară, ori reforma agrară, cari se dovedeau foarte repede praf aruncat în ochii mulțimii.

Și astăzi, Ungaria este țara cu latifundiile cele mai mari, în care — în acelaș timp — populația de jos nu are un petec de pământ și este muritoare de foame.

Aristocrația maghiară hrăpăreață continuă să vorbească despre „liberarea“ ungarilor din statele succesoare, dar în același timp ea menține în stare de sclăvie medievală sutele de mii și milioanele de țărani maghiari, cari mor de foame în țara, care este a lor cu numele, dar care nu le dă un petec de pământ și care le refuză până și dreptul la viață.

Contele Festetics are și azi în Ungaria 98.118 iugăre de pământ, contele Pallavicini 56.000 iugăre, principele de Koburg 45.000 iugăre, contele Frederic Eszterházi 41.000 iugăre, Miklós Eszterházi 37.000 iugăre, contele Almásy 26.000 iugăre și așa mai departe. Aristocrația maghiară trăiește așa ca și în trecut, în lux și în trândăvie, în timp ce poporul de jos duce o mizerie de neînchipuit așa cum am văzut.

Un publicist maghiar, Fényes Samu, în revista „Uj Magyarok“, nr. 3 din 1933, scrie următoarele rânduri despre situația agrară din Ungaria :

„In anul 1913 proprietățile dela o sută până la o mie de iugăre reprezentau 14.4 din întreg pământul cultivabil al Ungariei, iar proprietățile uriașe, latifundiile dela 1000 iugăre în sus, reprezentau 40%, în total deci 54.4% erau proprietăți mijlocii și latifundii.

În Ungaria mică proprietățile până la 1000 iugăre reprezentau în anul 1921 un procent de 16.7, iar latifundiile 35.9. E înspăimântător! Astăzi nu există în toată lumea ceva asemănător! Mai mult ca jumătate din pământul productiv al Ungariei se află în mâinile a 6000 de familii (30.000 suflete), pe când restul e împărțit între 443.500 familii de agricultori.

Mai sunt însă 431.000 familii de agricultori, cari nu au nici un petec de pământ și cari trebuie să muncească cu ziua ca să poată trăi. Dar întrucât o proprietate sub 10 iugăre nu asigură minimul de existență pentru o familie, și dat fiind că între cele 443.500 familii pomenite mai sus sunt 292.000 familii de mici proprietari (cu mai puțin de 10 iugăre), rezultă că 723.000 familii de agricultori nu au minimul de existență.”

Acelaș autor maghiar continuă apoi în felul următor: „Popoarele civilizate din Europa și din toată lumea ar trebui să răspundă pe conștiință, dacă un om cinstit ar putea să lupte pentru ca să supună unui atare regim și alte milioane de victime!

În toată lumea nu există astăzi decât o singură țară, unde națiunea maghiară e sărăcită și asuprită, — și această țară este Ungaria”, — spune publicistul maghiar amintit.

Iată motivul principal pentru care țărănimea din Ungaria se găsește într'o mizerie atât de înspăimântătoare. Soluția ar fi simplă: să se exproprieze latifundiile și să se distribuie între populația muritoare de foame. Ar avea de pierdut vre-o 300 de familii, dar ar putea fi salvate o jumătate de milion de familii.

Dar aristocrația maghiară niciodată nu a fost atât de dărnică să renunțe de dragul poporului la privilegiile sale.

Este suficient să ne referim la lupta înverșunată pe care poporul maghiar a dat-o pentru dreptul electoral.

Înainte de război reforma electorală era refuzată de aristocrația dela conducerea Ungariei pe motivul că nu se putea da drept de vot naționalităților, cari având posibilitatea de a dispune asupra politicei statului maghiar, ar fi amenințat dominația elementului maghiar în minoritate, care stăpânea bazat doar pe dreptul pumnului.

În Ungaria, care fără Croația, avea 18 milioane de locuitori, nu aveau drept de vot decât vre-o 500 000 cetățeni, adică 2 și jumătate la sută din populație, sau a 36-a parte a cetățenilor. Dintre muncitorii industriali nu aveau drept de vot decât 4%, iar din mica burghezie 84% era lipsită de drepturi de vot. Situația aceasta a nemulțumit atât de mult pe unguri, încât în cursul campaniei care se pornise în anul 1908 pentru alcătuirea unei noi legi electorale mai liberale, într'o broșură se spunea: „Ungaria nu mai poate rămâne China Apusului.”

Nici legea electorală din 1913 nu a fost mai democratică. Totuși teama de naționalități putea fi un argument cu care să fie înblânziți agitatorii politici de stânga, cari pretindeau democratizarea țării.

După 1918 teama aceasta nu mai avea loc, căci Ungaria nu mai avea decât un număr redus de naționalități. Cu toate acestea dreptul de vot nu s'a acordat și poporul maghiar în propria lui țară nici azi nu cunoaște dreptul electoral secret și universal.

De data aceasta adevărul nu mai poate fi tănuit: aristocrația maghiară refuză să acorde dreptul de vot secret și universal pentru că își teme pozițiile. Și pe drept cuvânt, căci o națiune oropsită, muritoare de foame, cum este poporul unguresc, de sigur că îndatăce ar putea avea o influență hotărâtoare în conducerea treburilor publice, ar desființa imediat privilegiile clasei conducătoare, care o exploatează atât de crunt.

Iată de ce luptele cari se dau de atâția ani în Ungaria pen-

tru dreptul electoral și pentru o repartizare mai justă a proprietății agricole, până în prezent nu au dat rezultatele dorite și nu le vor da încă multă vreme. Aristocrația maghiară din Ungaria este puțină la număr, ce este drept, dar are o putere politică foarte mare, de care va uza, și pe care nu o va lăsa cu atâta ușurință să-i scape din mână. Poporul maghiar va continua încă multă vreme să fie exploatat ca până acum și să trăiască în cea mai cumplită sărăcie.

Un alt motiv al mizeriei populației maghiare din Ungaria este risipa inconștientă pe care o fac revizionistii cu propaganda lor prin străinătate. Cei ce au urmărit propaganda revizionistă, știu că fondurile irosite de unguri cu o ușurință ne mai pomenită, sunt foarte importante și pot duce la ruină o țară mică cum este Ungaria.

Se imprimă sute de lucrări în patru—cinci limbi, tipărite în sute de mii de exemplare, spre a fi răspândite în toate colțurile lumii. Una singură dintre aceste lucrări, cartea de 400 pagini, tipărită luxos, cu două hărți, care a apărut în cinci limbi, și poartă titlul „Dreptate Ungariei”, a reclamat revizionistilor o cheltuială de cca 10 milioane de lei. Dar astfel de lucrări sunt sute și sute.

Să mai adăugăm aci hărțile revizioniste cu cari ungerii au împânzit lumea la sfatul lordului Rothermere, apoi ziarele revizioniste din diferite limbi, și ne vom putea da seama de sumele cari se cheltuiesc pentru propaganda revizionistă maghiară.

Dar nu este numai atât. În fiecare an ungerii invită în țara lor sute de oameni politici, scriitori și ziariști, cari adesea stau săptămâni (au fost unii, cari au stat mai bine de un an în Ungaria) pentru a-i converti astfel pentru ideile revizioniste. Au fost aduși cu preferință la Budapesta deputații și publiciștii englezi. Unii dintre conducătorii faimosului grup parlamentar filo-maghiar din parlamentul englez, cum este însuși conducătorul grupului deputatul Gower, au fost chiar în mai multe rânduri în Ungaria.

Desigur, ei sunt primiți cu mare fast, se fac serbări în cinstea lor, li se dau mese copioase, șampania și vinul de Tokaj curge în valuri, în timp ce în satele învecinate mamele maghiare nu au o coajă de pâine pentru copiii lor îmbrăcați în zdrențe, iar tatăl moare de tuberculoză, blestemând aristocrația maghiară, care nu li dă puțința să câștige o bucată de pâine pentru familie.

Pentru ajutorarea celor ce mor de foame nu se găsesc bani. Se găsește doar cerneală ca să se deplângă mizeria lor groaz-

nică. În însăși revista contelui Ștefan Bethlen, fostul prim-ministru al Ungariei, numită „Magyar Szemle”, apar articole, cari descriu tot atât de sinistru mizeria populației maghiare, după cum am văzut mai înainte. Dar în acelaș timp s'au găsit sume enorme pentru finanțarea teatrului maghiar înființat de escrocul Stawisky la Paris, ori pentru mituirea unor publicațiuni cu conștiința de vânzare din străinătate.

Oare de unde poate avea o țară mică, cum este Ungaria, toate aceste fonduri enorme, pe cari le risipește cu atâta frenezie? Credeți oare că sunt puse la dispoziția revizioniştilor de aristocrația atot-profitoare? Nici de cum. Citiți cartea „Ungaria revizionistă” a lui Fényes Samu, din care vă veți convinge, că în tot cursul istoriei Ungariei, aristocrația maghiară nu a făcut decât să profite depe urma statului ungar, dar nu a jertfit nimic pentru el.

Așa se întâmplă și acum. Cei ce trebuie să contribuie, sunt cei mulți și anonimi, poporul de jos, „misera plebs contribuens”.

Așa a fost obicinuită aristocrația maghiară din trecut și așa este ea și astăzi. Singura deosebire este, că în trecut poporul maghiar era privilegiat, întrucât sclavii erau de altă naționalitate. Astăzi însă aristocrația maghiară ne mai putând ținea sclavi străini recurge la propriul său neam, pe care îl exploatează tot atât de nemilos, dupăcum exploata odinioară naționalitățile.

Al treilea motiv principal pentru care populația din Ungaria se sbate în mizerie, este lipsa de simț al realităților de care dau dovadă conducătorii politici ai acestei țări.

Nu pretindem celor dela Budapesta să renunțe la ori ce fel de aspirație națională a lor. Obiectivi, înțelegem că orice națiune are dreptul să lupte pentru existența și viitorul său, și nu refuzăm acest drept nici ungurilor.

Ceeace nu pricepem este însă ca ei să caute a-și întemeia existența națională pe popoare, cari la rândul lor nu înțeleg să devină sclavele Ungariei, oricât și-ar aroga ea o superioritate nejustificată.

Din punct de vedere politic internațional, tratatul de pace dela Trianon, ca și celelalte tratate, încheie o epocă bine distinctă în evoluția umanității, deschizând o pagină nouă în istoria omenirii: aceea bazată pe principiul autodeterminării naționalităților.

Puterile centrale prin firea lucrurilor reprezentau teza opusă dreptului de a stăpâni naționalitățile conlocuitoare pe dreptul forței, chiar dacă ele erau mai numeroase decât stăpânitorii, — după cum era cazul Ungariei.

Punctul de vedere contrar, concretizat luminos prin cele 18 puncte ale președintelui Wilson, a învins prin sacrificiul a aproape zece milioane de vieți și a fost pus la bazele tratatelor de pace.

Ceeace intenționează a face acum ungurii prin propaganda lor revizionistă, este să întoarcă înapoi roata istoriei, făcând ca jertfele de sânge fără sfârșit ale războiului ucigător să fie uitate de pe o zi pe alta, ca și principiile pentru cari acest sânge s'a scurs din belșug.

Fostul președinte al republicii franceze, Millerand, a spus:

„Nu încapă nici o îndoială că revizionistii nu urmăresc altceva, decât fărâmițarea Poloniei, Cehoslovaciei, Jugoslaviei și României, întărirea Germaniei, încorporând teritorii poloneze, cehe și austriace, o Ungarie restaurată în vechile ei hotare, o Bulgarie întinsă către Vest, Nord și Sud. Ori aceasta ar însemna o revenire la stările dinainte de război, cari au creiat războiul mondial.

„Istoria nu face însă pași înapoi și oamenii cu mintea întreagă nu-și pot închipui o asemenea posibilitate, aruncând lumea întreagă într'un nou războiu, căci nici o țară nu va admite atingerea frontierelor sale” — termină marele bărbat de stat francez.

Singurii, cari își mai imaginează, că atârându-se cu brațele de roata istoriei o vor putea opri pe loc, sau chiar o vor întoarce-o înapoi, sunt revizionistii dela Budapesta.

Greșala lor, în care se încăpăținează cu o lipsă uimitoare a simțului realităților, va face pe conducătorii politici ai Ungariei să înregistreze multe și amare deziluzii, iar bietul popor maghiar, condus de astfel de oameni politici miopi, va avea să plătească scump și să sufere crunt.

Dar miopia aceasta a conducătorilor Ungariei se manifestează în toate domeniile, în viața economică tot așa ca și în cea politică.

Politica maghiară de spoliățione a determinat pe conducătorii Ungariei dinainte de războiu să concentreze industria în regiunile locuite de maghiari și în special la Budapesta. Poporul unguresc urma să stoarcă singur întregul profit al acestei ramuri economice producătoare. În regiunile locuite de naționalități nu au fost lăsate decât industriile legate de loc.

Prin desmembrarea sa, Ungaria a ajuns într'o situație din cele mai grele. Agricultură ei era în cumpănă din pricina repartiției nedrepte a solului, — după cum am văzut. Industriile aglo-

merate în Ungaria mică, la rândul lor au rămas fără materii prime, totuși cu pretenția de a aproviziona și în viitor statele succesoare, cari la rândul lor și-au creat industrii proprii; debarasându-se de tutela maghiară.

Societatea Națiunilor a fost foarte prevăzătoare și a dat un sfat dintre cele mai înțelepte ungarilor, de a căuta să revină mai mult la caracterul agricol al țării, din momentul ce prosperitatea vieții industriale ungurești nu mai avea să se înapoieze niciodată. Dar ungurii nu au ținut cont de acest sfat, cum nu au dat ascultare nici altora. Așa au ajuns ca organizarea economică a Ungariei să devină un ce hibrid, nici agricolă, nici industrială.

Firește, la mijloc este și un șantaj, întrucât ungurii susțin că prin tratatul de pace dela Trianon a fost desființată unitatea economică a Ungariei și că acestui fapt s'ar datora toate greutățile ei economice. Vina nu este a ungarilor — susțin revizioniștii — ci a autorilor tratatelor de pace.

Nu există, după a lor părere, decât o sigură cale de urmat: de a reînființa vechea unitate politică și economică maghiară. Lucrul acesta se impune, — bun înțeles tot după revizioniști, — și pentru motivul că statele succesoare nu ar fi în stare să se organizeze economiceste, căci nici unul dintre ele nu ar alcătui o unitate economică naturală.

Nu vom mai discuta această afirmațiune ungurească. Menționăm doar atât, că România, Cehoslovacia și Jugoslavia și-au organizat toate o viață economică incomparabil mai prosperă decât Ungaria. Nici una dintre aceste țări nu simte nevoia de a reveni la „unitatea economică ungurească“, pentru care nu au decât amintiri din cele mai triste, căci ea întruhipa exploatarea nesățioasă a naționalităților de către națiunea ungurească, singura care profita pe urma acestei faimoase „unități“.

Ungaria a rămas o țară medievală, incapabilă de a se adapta principiilor moderne, iar aristocrația maghiară în secolul al XX-lea este aceiași stăpânitoare de sclavi, care a fost în evul mediu cel mai întunecat.

Ei bine, dar dacă este așa, atunci Ungaria revizionistă ce autoritate morală mai are ca să pretindă rolul dascălului față de națiunile cari o înconjoară? Dacă astăzi nici Abisiniei din Africa nu i se mai îngăduie sclavajul, atunci se va permite oare Ungariei din mijlocul Europei să reînființeze împărăția medievală a Sfântului Ștefan?...

Situația din Ungaria mică dovedește ce e drept că țara aceasta este incapabilă de a trăi.

Dar soluții nu pot fi decât două. Ori se adaptează situației date, ori dispare de pe harta Europei.

Principiul naționalităților înscris la baza tratatelor de pace, pentru care a curs atâta sânge pe toate fronturile în războiul mondial, a dat puțința tuturor naționalităților din fosta Ungarie să-și afirme voința de a trăi libere. Ele înțeleg să uzeze de acest drept al lor, lăsând ca ungurii să facă acelaș lucru.

Acum, dacă din cauza structurii sale exploataoare, Ungaria care până acum sugea ca un vampir vloga naționalităților, devine incapabilă de a trăi, vina este oare a tratatelor de pace? Iși imaginează oare cineva, că de dragul unui stat parazitar, incapabil de a trăi din propriile sale puteri, să fie asasinate națiuni pline de vlagă și de vitalitate?

De sigur, o asemenea monstruoșitate nu se va întâmpla niciodată.

Legea evoluției în natură face să dispară tot ce nu are viabilitate, dar niciodată nu sacrifică organisme sănătoase pentru a servi drept cârje pentru ființe sortite pieirii.

Deaceea, a treia soluție dată de revizionști, de a se reface Ungaria dinainte de război, pentruca statul maghiar să se poată menține, este lipsită de justificare, nelogică, și împotriva firii.

Dar să mergem mai departe. Pentru ca revizionștii să aibă autoritatea morală a pretinde să se reinstăpânească pe teritoriile cari au aparținut odinioară Ungariei, ei trebuie înainte de toate să facă dovada că la ei acasă sunt în stare să organizeze un stat model, în care populația să ducă un trai fericit și demn de invidiat și de alții.

În ce ne privește pe noi, românii, paloșul istoriei a croit pentru vecinicie hotare între noi și ei. Prin urmare noi înțelegem să trăim în țara noastră, orice ne-ar oferi ungurii, și din hotarele noastre nu avem să le cedăm nici-o brazdă.

Dar mergem mai departe. Iși imaginează oare revizionștii dela Budapesta, *că însăși ungurii din Ardeal ar prefera traiul din Ungaria aceluia pe care îl duc astăzi în România? **Avem motive puternice de a ne îndoi.***

Cu toate acuzele cari ni se aduc, că persecutăm minoritățile, nimeni nu a putut tăgădui că prin reforma agrară statul român a dat pământ numai în Transilvania unui număr de 82 640

de familii minoritare. Tot atât de adevărat este, că în timp ce poporul maghiar din Ungaria luptă de patru decenii pentru o lege electorală mai dreaptă, în România fiecare cetățean de origine maghiară are dreptul de vot, pe care ungurii de peste hotare îl reclamă în zadar.

Intrebăm acum pe orice om de bună credință, din momentul ce România a împroprietărit pe maghiari, — ceea ce refuză să facă însuși statul ungar, — acordând în acelaș timp ungurilor drepturi, pe cari ei în Ungaria nu le au, — se mai poate oare vorbi despre persecuția minorităților din România?

Cât de lipsită de orice temei este propaganda pe care o fac ungurii pe această chestiune împotriva noastră, ar putea să fie dovedit printr'o experiență foarte simplă.

Adresați-vă țăranilor maghiari din Ardeal, cărora statul român le-a dat pământ prin reforma agrară, drept de vot și libertăți cetățenești, de cari se bucură la fel toată lumea din această țară. Intrebați-i dacă ar consimți să schimbe această situație a lor cu situația țaranului maghiar din Ungaria?

Răspunsul va fi cu siguranță un „nu” categoric.

Ori dacă este așa, dacă ungurii nu au reușit să creieze în Ungaria lor liberă o situație mulțumitoare nici pentru propria lor populație, și dacă nici chiar maghiarii de peste hotare nu râvnesc la viața diu Ungaria liberă, atunci ce autoritate morală mai au revizionistii de a pretinde să stăpânească teritoriul, pe cari statele succesoare în afară de faptul că le stăpânesc pe baza dreptului lor, au mai știut să le facă prospere și să asigure în ele până și minorităților un astfel de trai, pe care nu l-ar schimba cu viața din Ungaria liberă!

Iată în scurte cuvinte Ungaria revizionistă, așa cum este ea în realitate și nu cum este prezentată de propagandiștii ei interesați.

Iată ce a făcut Ungaria oficială pentru populația de pe cuprinsul ei, și acum puneți toate acestea față în față cu situația dela noi.

De sigur, nu vom face greșala de a supraevalua eforturile noastre, dar nu mai încape nici-o îndoială, că avem motive serioase de a ne mândri, căci situația din țara noastră este incomparabil superioară.

Iată de ce, noi ținem cu prețul vieții noastre la gîia acestei țări, care ne este scumpă, și pentru care trăim.

Deosebirea între noi și unguri este că pe când ei au o țară, care nu este a lor decât cu numele, în care poporul maghiar este servitor, — noi avem o țară care e a noastră și pentru a cărei fericire muncim cu toții, căci știm că muncind astfel muncim pentru noi înșine.

Și în sfârșit credem că după toate cele spuse până acum, avem dreptul să ne adresăm și minorităților dela noi din țară, pretinzându-le să fie loiale și recunoscătoare pentru o situație pe care nici în Ugaria nu ar putea-o avea.

Dr. Aurel Gociman

Legământ

Făcut de cavalerii Ordinului Mihai Viteazul la masa dela Palat, ca răspuns încurajării date de d. Mussolini revizioniștilor unguri.

„In momentul când un mare dregător al unui neam mare din lume ne arată că după a sa părere hotarele țării noastre sunt sub-rede în drept, asigurăm pe Regele nostru că pentru trăinicia acestor hotare Cavalerii Ordinului Mihai Viteazul sunt la dispoziția Majestății Voastre pentru a fi puși „pietre de hotar“ cu crucea la căpătâi.”

8 Noembrie

Provocarea dela Milano

Tocmai când ne așteptam la o strângere a relațiilor dintre maica Romă și vitregita-i fiică România, tocmai când ne așteptam la o strunire a campaniei revizioniste îngăduită unguirilor pe pământul italic — și ne-așteptam la asta cu bună dreptate după schimbările întâmplate 'n August în conducerea politicii noastre externe și mai cu seamă după comunicatul dela Praga prin care Suveranul nostru și președintele republicii cehoslovace manifestaseră dorința lor de a colabora cu pactul dela Roma — ducele Mussolini a ținut să dea revizionismului unguresc o încurajare mai hotărâtă ca oricând până aci, rostind la 1 Nov. la Milano acele bizare cuvinte despre „marea mutilată“ care ar fi Ungaria, despre „dreptatea Ungariei“, despre cele „patru milioane de unguri din statele succesoare“ revendicate „pe drept“ de Ungaria, despre virtuțile militare ungurești și despre apropiatul viitor care poate-i va da Italiei prilej s'admire furtunos aceste virtuți.

Provocarea dela Milano, urmată imediat de svonuri stăruiitoare despre încercări de a desface pe iugoslavi din Mica Înțelegere și de-a restaura printr'o căsătorie a lui Oto cu-o prințesă italiană stăpânirea habsburgică, a consternat lumea românească în cel mai înalt grad, a solidarizat conștiințele românești într'o spontană protestare energică, cu răsunet peste toată Europa. Cefitorii cunosc din ziare comunicatele ce s'au dat, declarațiile ce s'au rostit, manifestările ce s'au produs în urma acestei încurajări mai mult decât bizare, dată din patria latinătății în contra latinilor dunăreni, unor hămesii asiatici cari în ceasurile lor de sinceritate recunosc că nu vreau numai Transilvania ci și litoralul italian al Adriaticei. Reproducem totuși în altă parte a numărului nostru de față o seamă dintre aceste rostiri, ca documente ce sunt: ale dreptului nostru asupra acestui pământ, ale conștiinței viguroase care însuflețește latinitatea

acesor plaiuri. Aci vom fixa câteva lucruri, cari e bine să fie arătate și ducelui italian și altora pe cari-i-ar mai induce în eroare minciunile maghiare.

Patru milioane de unguri?...

Reputatul profesor de geografie politică dela Institutul de Inalte Studii Internaționale al Universității din Paris Jean Ancel, a trimis precum se știe ziarului „Le Temps” următoarea scrisoare în legătură cu afirmația d-lui Mussolini că ar fi în statele succesoare 4 milioane de Unguri:

„Permiteți-mi să caut, împreună cu cititorii ziarului „Le Temps”, pe cei 4 milioane de unguri, cari ar trăi, după afirmația d-lui Mussolini, în afara granițelor Ungariei.

Ungurii înșiși se mulțumesc cu numai 3 milioane.

„Cunoscutul linguist Meillet și colaboratorul său Tesniere au stabilit în 1928, că după anexarea provinciilor foste sub stăpânirea Ungariei numărul ungarilor rămași în 1920 în afara granițelor ungare era de 2½ milioane, dintre cari 745.000 în Cehoslovacia, 472.000 în Jugoslavia și 1.300.000 în România, dintre cari 538.000 secui, în regiunea Carpaților, de parte de șesul Ungariei. De atunci, numărul acestor unguri s'a redus prin emigrări.

„Se mai pot da și cifrele prezentate de autorii germani, a căror bună credință în această direcție nu poate fi pusă la îndoială, că înainte de războiul mondial erau în Ungaria 5.380.000 de slavi, 2.949.000 de români, 2 milioane și 027.000 de germani și 10.050.000 unguri, adică 48% din totalul populației.”

La arătările acestea ale d-lui Ancel va fi deajuns să adăugăm ceea ce se știe din atâtea mărturisiri maghiare reproduse în „Gazeta Antirevizionistă” și în coloanele acestei reviste: că nici în Ungaria de astăzi ungurii nu sunt atâția câți se pretinde că sunt, ci unguri adevărați abia-s vre-o patru milioane, fiindcă ceilalți până la opt milioane sunt sau maghiarizați de dată recentă — purfând încă nume neungurești, pe cari oficialitatea se sbate să li le maghiarizeze prin cea mai asiatică silnicie, — sau sunt introduși la numărătoare în cifra ungarilor după cunoscuta metodă despotică a falsificatoarelor recensăminte maghiare. Așa fiind, chiar dintre ungurii din statele succesoare descope-

riji de d. Ancel, de d. Meillet de d. Tesniere, câji sunt unguri veritabili ?

Asta-i un lucru ce nu trebue uifat:

Dar iată ceva și mai interesant. Ceva interesant de tot.

Nu mai departe decât cu-o lună înainte de-a se fi rostit la Milano acele ciudate cuvinte de încurajare la adresa revizionismului unguresc, vestita societate „Turul” a organizat la Budapesta — în cadrele oficialei „Săptămâni a poporului maghiar” — o expoziție demografică, sanitară, biopolitică, etc.

Relatează despre ea semioficiosul guvernului, „Budapesti Hirlap” din 2 Oct. (reportajul intitulat „A magyar nép és föld sorsa a Magyar Nép Hetén”), și iată ce spune semioficiosul textual :

„In sala care arată soarta ungurimii aflăm că locuiesc în patria mutilată 9.004.346 unguri), **în finiturile ocupate 2.613.716**, iar în străinătate (sic !) 1.118.526”. („A magyarság sorsát ismertető teremben megtudjuk, hogy 9.004.346 magyar él a csonkahazában, 2613.716 a megszállt területeken és 1.118.525 külföldön.”)

Așa vorbește deci la ea acasă Budapesta însăși. Iar pe ducele Mussolini și pe ceilalți din străinătate pe cari umblă să-i câștige pentru cauza nedreptății sale, îi minte totafunci că sunt în statele succesoare cu un milion și jumătate mai mulți maghiari decât îi constată când vorbește la ai săi !

Despre necinstea aceasta a propagandei revizionistilor maghiari lumea serioasă și-a făcut demult părerea ce trebue. Documentul ce-l reproducem aci e o clasică demascare în plus.

Lumea serioasă și-a făcut deasemenea și despre cei ce nu controlează informațiile ungurești părerea ce trebue. Se știe din nenumărate interviewuri englezești prin cari s'au pus la punct papagalii din grupul filomaghiar al parlamentarilor englezi, ce părere are 'n Anglia lumea serioasă despre asemenea recitatori ai balivernelor tiparului budapestan.

O mărturisim cu durere : despre unul ca d. Mussolini

*) Ațtăta e cifra de azi a populației Ungariei. Toți locuitorii Ungariei hortiste sunt declarați prin urmare unguri !

nu ne-am fi închipuit să se scoboare vreodată la ipostaza de simplu recitator a unui Gower oarecare.

Nu-i de-ajuns să manifestăm

Țara românească a dat — și și-l va da încă și mai răsunător la comemorarea dela 1 Decembrie a Unirii Ardealului — răspunsul ce se cuvine cuvintelor rostite la Milano în numele maicii Rome.

S'a spus însă în toate ziarele: Atâta nu este de-ajuns. Să 'nvățăm minte din pățania de-acum, că ne trebuie în străinătate o altfel de propagandă decât cea de până astăzi. Iar d. prof. Nicolae Iorga, în cuvântarea ce-a rostit-o la deschiderea Universității din București, a avertizat că o nație rămasă să se bizue pe sine însăși . are nevoie de-o exemplară solidaritate și de eforturi peste eforturi ca să-și creieze forțe de apărare în stare a o pune la adăpost de orice neprevăzături.

Nădăjduim că cei chemați vor ști să fragă învățăminte.

Dar afară de aceste trei necesități: de reorganizarea propagandei noastre în străinătate, de încetarea călțuielii fratricide, de întărirea forțelor proprii ale țării, avertizăm din locul acesta că e nevoie grabnică de încă ceva pentru a apăra în contra oricui s'ar întâmpla fruntariile consfințite dacoromânismului prin tratatele de pace.

Nu e încă vorba de război, oricât de tulbure ar fi situația internațională, și ne socotim îndreptățiți să credem că o asemenea perspectivă e destul de 'ndepărtată. Pot însă să vină altfel de primejdii, în contra cărora nu vedem că s'ar lua undeva vreo măsură. Modificarea articolului 19 din statutul Ligii Națiunilor nu s'a pus încă în discuție, dar o vedem agitată mereu-mereu de-o vreme încoace, iar în vreme ce unii din Liga Națiunilor mai c'ar fi gata să o pună pe tapet, ministrul de externe al Angliei vine să 'ntoneze la Geneva arii cum nu s'au mai auzit, vorbind în contra „pietrificării“ statutului-quo, și alte asemenea. Și unde-s măsurile impuse de aceste schimbări din atmosfera internațională? Am arătat în numărul nostru trecut, reproducând constatările alarmante ale studiului publicat de d. Stoicanescu despre postbelicele infiltrații minoritare din Banat,

că se 'ntâmplă sub ochii noștri o sistematică colonizare cu unguri și ungurizați a frontierei bănățene, și că aceeași subminare în vederea parcă a unui plebiscit se 'ntâmplă pe tot lungul graniței noastre dinspre Ungaria, facilitată de criza economică și de nesocotita lege care a dat îngăduire proprietăților să-și vândă pământurile căpătate prin reforma agrară. În sate românești depe această graniță unde sub unguri negoșul era în mâni românești, azi cârciumile, prăvăliile, debitele de tutun sunt în sdrobitoarea majoritate a cazurilor în mâni de unguri și ungurizați, despre cari ni se semnaleză din tot mai multe părți că acapareză dimpreună cu alți conașionali pământurile și casele scoase de românii sărăciți la vânzare. Să adăugăm aci că nu numai la Timișoara se fac colonizări sistematice de săcui, precum a arătat în studiul său d. Stoicanescu. Am reprodus cândva în aceste pagini știri la fel despre colonizări de săcui în părțile Sălajului. Și dacă s'ar lua bine seama la aceste deplasări de populație maghiară, s'ar vedea că uneltirea e sistematică în foarte multe părți ale graniței.

Lucrurile acestea sunt prea grave decât să nu se ia în contra lor măsurile cele mai urgente. E timpul, măcar acum după încurajarea dată revizionistilor maghiari în numele Italiei, să ne 'mplinim datoria față de etnicul primejdul al graniței acesteia. Să nu uităm — și provocarea dela Milano ni-o impune să n'o uităm în nicio privință — că-i vorba de 'mpliniri o datorie nașională față de ținuturi cari nu mai departe decât cu 80—100 de ani în urmă nu cunoșeau impestrițarea heteroglotă, față de ținuturi pe cari stăpânirea străină ni le-a transmis învârstate cu coloniști maghiari și maghiarizați, întăriți de stăpânirea românească cu școli maghiare de stat, cu biserici ungurești plătite de stat, cu improprietări și cu îngăduiri de colonizări minoritare, în loc să fi căutat să deie satelor desromânizate coloritul ce l-au avut de-alungul veacurilor ungurești. În numărul depe Mai și Iunie al revistei noastre, închinat orașului și județului Arad, s'a arătat cu dovezi magiare despre fiecare sat al ținutului Aradului că-s locuite de unguri și ungurizați sau învârstate cu unguri și ungurizați *abia din secolul trecut sau cel mult din al 18-lea*, și că statul român și-a înțeles în așa chip datoria față de aceste sate că le

susține școală ungurească. După provocarea dela Milano mai cu seamă, nu putem decât să protestăm în contra unei asemenea politici, și'n deosebi când nu e vorba de colonii *maghiare* ci de colonii de neamuri *maghiarizate* sau chiar de sate de români cu infiltrație străină ungurizată, *nici decum maghiară dela origine*. Sunt în lista reprodusă în numărul nostru citat a acestor colonizări de unguri și de neamuri străine cari apoi s'au maghiarizat, *sate cari înainte cu o sută de ani erau exclusiv românești*, sate în cari stăpânirea ungurească a adus șoacăji, șvabi și altfel de ginți, pe seama cărora — fiindcă i-a moștenit maghiarizați — *stăpânirea românească fine școală ungurească, biserică ungurească, ș. a. m. d.* La toate acestea apoi, se adaugă ceea ce am arătat: infiltrațiile actuale ale ungurilor și maghiarizaților, acapararea caselor și pământurilor românești. Se poate mai cumplită ciudățenie ?

Lumea românească a graniței a închis în fața ciudățeniei acesteia ochii, mulțumindu-se doar să mormăie o protestare neuzită de nimeni.

După provocarea dela Milano situația aceasta nu mai poate fi tolerată. Indreptarea ei e cel dintâi răspuns ce trebuie dat depe această graniță revizioniștilor și încurajatorilor lor.

Cătălin Pârvu

Isaie Tolcan

Comemorări ungurești

I.

250 de ani dela luarea Budei dela turci

Ungaria a prăznuit la 2 Septemvrie crt. împlinirea unui sfert de mileniu de când după un lung și greu asediu oștile a vreo zece țări din Europa au luat dela ocupanții turci cetatea Budei ca s'o redeie țării ungurești.

De sigur că era o aniversare ce nu putea să treacă nesărbătorită, și cum ungurii se pricep să sărbătorească mai dihai ca orice alt popor, comemorarea desrobirii Budei trebuia să fie un eveniment căruia să i se ducă vestea peste toată planeta. S'au și făcut în scopul acesta pregătiri uriașe, puse ca de obicei — și s'a recunoscut aceasta 'n prealabil fără cea mai mică jenă (vezi mărturisirea reprodusă după gazeta budapestană „Magyarság“ în n-rul nostru depe Martie crt.) — în slujba iredentismului. În Mai, precum se știe, o mare delegație a asociației Actio Catholica s'a dus în frunte cu cardinalul Serédi la Roma să ceară patronajul Sfântului Părinte, ca pentru-o prăznuire a unei biruinți în interesul Apusului creștin care-a fost repurtată înainte de oricari alții de Sfântul Scaun și de bunii-i credincioși din osul lui Arpad. Acasă vrednicii atleți maghiari ai creștinismului se dedeau tocmai atunci în spectacol cu botezările de copii după ritul infernal al strămoșilor lor păgâni, dar asta ce-avea a face! comemorarea desrobirii Budei și-a Ungariei trebuia pusă sub egida supremei conduceri a bisericii catolice, iar pomana făcută ungu-rilor de neo-cruciații poloni, germani, suedezi, etc. înfățișată ca atletism maghiar în slujba catolicismului. Delegația lui Serédi — cel cu interviewurile în cari numea tratatul de pace dela Trianon izbândă a Satanei împotriva lui Cristos — a avut deci să 'nvite Vaticanul la o comemorare al cărei culminant punct va fi inaugurarea unei statui a Papei care-a patronat cruciata pornită pentru izgonirea musulmanilor dela porțile Apusului. Cu-acest alai și cu mistificările acestea s'a 'nceput punerea în scenă. Au

urmat invitații trimise în lumea întreagă, ca lumea întreagă să afle ce-a făcut în interesul ei în contra păgânității poporul maghiar. Apoi au venit broșurile de propagandă, cu leit-motivul că nu poate dăinui Trianonul dac'a căzut Mohaciul. Și-apoi au început monografiile ad-usum Hungarorum: o carte a lui Illyefalvy, despre Buda de după turci, cu lista și originea cetățenilor ei până la 1848; o alta a lui Mihail Pásztor, tot despre Buda și Pesta de după turci, cu istoricul realizărilor, ș. a. m. d.

După toate aceste pregătiri, comemorarea a fost un fiasco descurajant. Întâi de toate Vaticanul n'a primit să se facă unealtă scopurilor ungurești, și astfel inaugurarea statuii lui Inocențiu al III-lea a trebuit scoasă din program și amânată pentru Octombrie. Țările cari participaseră la cruciată au înțeles apoi să-și reducă și ele participarea la festivități la proporțiile date de unguri în broșurile și în gazetele lor contribuției avute de ele la desrobirea nerecunoscătorilor. Turcia, apoi, invitată special — căci s'a ținut să se sublinieze că ungurii-s popor civilizată și își cinstesc până și foștii dușmani — n'a trimis nicio delegație, ci fiindcă regentul Horthy a fost trecut în program că merge cu-o coroană la monumentul lui Abdurraman, a dat ministrului său dela Budapesta însărcinare să pună și el o coroană pe mormântul soldatului așa zis necunoscut. Statelor din Mica Înțelegere nu știm să li se fi trimis vre-o invitație; după cele întâmplate anul trecut la comemorarea bulgaro-maghiară a luptei dela Varna, și mai cu seamă după destăinuirea din „Magyarság“ că și comemorarea desrobirii Budei e simplu pretext de demonstrații iredentiste, n'aveau ce căuta la asemenea înscenare și nici nu au trimis pe cineva. Comemorarea s'a consumat deci aproape numai între unguri. Cu Te-Deumuri la biserici, cu o ședință festivă la Academia maghiară, la care președintele intrus al acesteia, arhiducele Iosif, a spus că partea leului în izgonirea turcilor a avut-o oștirea maghiară (sic! cf. „Magyar Hirlap“ din 3, IX), și cu obișnuitele parăzi ostășești, studențești și leventiste.

*

Dacă războiul început cu pelerinaje la Roma s'a sfârșit într'un chip atât de bine-meritat, în schimb comemorarea din presă a fost uneori cât se poate de interesantă.

S'a stăruit îndeosebi asupra acestor șase lucruri: că ocupația turcească a frânt ascensiunea ungurească într'o vreme când Ungaria era pe picior de egalitate cu Franța, cu Anglia, și a des-

populat-o de unguri ca să-i pricinuiască apoi prin invazia de nații străine al doilea Mohaci, Trianonul; că dacă nu se întâmpla această nenorocire, Ungaria era azi în fruntea popoarelor lumii; că totuși ungurii nu au nimic cu turcii de azi; că desrobirea Budei și-a Ungariei a fost ispravă ungurească și-a fost o mântuire pentru țările Apusului, deci cu drept cuvânt Ungaria ajunsă azi la un nedrept aman poate să ceară Apusului să-și plătească polița; că ungurii de sub noua „ocupație“ de azi au de tras învăț din analogia cu ocupația musulmană, și îndeosebi din faptul că ideia desrobirii a fost cultivată atunci de ungurii ținuturilor ajunse-acum „sub ocupație“; și, în sfârșit, că dupăcum Mohaciul a fost urmat peste 150 de ani de învierea dela Buda, tot astfel trebuie crezut și 'ntr'un sfârșit al Trianonului.

„Pesti Hirlep“ a scris în editorialul comemorativ dela 2 Sept. următoarele: „Patria noastră era pe vremea regelui Matei una dintre cele mai populate țări din Europa, circa 90% din populație îi era curat ungurească (*sic!*), iar până la sfârșitul veacului al XVII-lea i-a scăzut populația la jumătate cât era pe vremea lui Matei.“ A arătat apoi că la asedierea Budei au participat vreo zece popoare, dintre cari nemții nu-i adevărat că au venit cu gânduri imperialiste, ca să realizeze un Drang nach Osten, după cum pretind unii comentatori germani, ci i-a mânat numai identificarea cu grijile Papei față de creștinătatea periclitată. Oficiosul revizionist vorbește apoi despre Ardeal: „Ardealul, pe care l-a creat ocupația turcească (*sic!*), nu peste mult a revenit sub egida legitimului rege maghiar“. Dela asta, „Pesti Hirlep“ trece la Trianon: ca să spună că și Trianonul va avea sfârșitul Mohaciului.

„Magyarság“ din aceeași zi (2 Sept.) publică sub semnătura directorului său Pethő o „Rugăciune pe Acropolea maghiară“. Se spune în acest articol că se dă și azi o mare luptă internațională pentru Budapesta, de data asta între panslavism și pangermanism, și că „puterile acestea mondiale sunt poate mai conștiente de valoarea geopolitică a posesării cetății Budei, decât e actuala generație maghiară“. În trecut, pe vremea turcilor, ideia maghiară se refugiase în ținuturile neocupate, în Slovacia și Ardeal. Azi Buda e 'n mâna ungarilor, dar nu mai există ideea maghiară.

„Uj Magyaraság“ din 2 Sept. publică sub semnătura directorului său Milotay un articol intitulat „Eterna Budă“, din care

desprindem: La sfârșitul veacului al 17-lea, după un secol și jumătate de ocupație turcească, Ungaria Mare abia avea vreo două milioane de locuitori, mai puțin ca jumătatea ungarilor ce sunt astăzi sub ocupație străină. „Iată ce-a devenit în 150 de ani țara regelui Matei, a cărei populație fusese evaluată la patru milioane, exact cât a Angliei sau a Franței de-atunci. Dacă nu era turcul, azi ar fi între Carpați și între Adriatică 30 de milioane de unguri. În cei 150 de ani ai ocupației turcești populația Ungariei s'ar fi cel puțin dublat. Așa însă, a devenit de două milioane, în loc să fie de zece milioane. O datorăm turcilor și numai apoi pustiirii nemțești, că a extirpat aproape până 'n rădăcini pădurea seculară a poporului maghiar și a pregătit Ungaria poliglotă, ocupată de nouă feluri de popoare.”

„Noi — continuă d. Milotay — am fi putut face ceea ce au făcut sub ocupația turcească camarazii noștri, sârbii, românii, grecii și alte popoare cari s'au predat după o sfortare eroică, s'au prosternat în fața străinei puteri domnitoare a ocupanților, au renunțat la aspirațiile de stat și naționale, și au așteptat trecerea curentului, învierea, conservându-și puterile populare printr'o retragere în adâncuri.

„Noi n'am putut să ne resemnăm la o astfel de renunțare de stat și națională. Cu conștiința, cu mândria pe care o crescuse și-o difuzase atât de tare în noi mărirea Arpazilor, a Angevinilor a Huniadeștilor, noi n'am putut să ne resemnăm la o astfel de viață seculară de mimicrism. Mai de grabă am lăsat să fim extirpați pentru un principiu mare, pentru o mare credință: pentru creștinătatea europeană. Tot așa cum cu 5 veacuri înainte, sub Ștefan cel Sfânt, aproape ne extirpaserăm pentru extremitatea opusă, pentru păgânismul oriental.”

Se spune apoi în continuare că ocupația turcească a desființat în Ungaria vieța orășenească (vom vedea mai la vale că s'a întâmplat tocmai contrarul), că a oprit în loc cultura maghiară, și din aceste pricini vieța urbană și culturală a Ungariei e și azi atât de fără sens, de dibuitoare, de americană, balcanică și siberiană în același timp.

„Din cauza acestor 150 de ani a trebuit să ne facem la sfârșitul veacului al 18-lea o limbă ungurească nouă, căci cea veche nu mai avea nici cuvinte, nici concepții, nici colori și nici nuanțe pentru arătarea noilor lucruri ale lumii, pentru exprimarea glasului ei nou, a conținutului ei nou, a celor ce avea

nouă de spus. Kazinczy și Révay (reformatorii limbei maghiare — n. tr.) au voit să recâștige dintr'odată ceea ce a adormit în limba noastră în 150 de ani."

Față de aceste ponosuri la adresa turcilor, în „Magyarság” și chiar în suplimentul ilustrat al lui „Pesti Hirlap” s'au spus cu privire la turci lucruri cu totul contrare, vrednice — și mai ales ale suplimentului lui „Pesti Hirlap” — de toată atenția.

„Magyarság” din 2 August a publicat un articol de avertizări, ca să nu se dea comemorării niciun fel de caracter anti-turcesc. S'a atras atenția că demonstrația revizionistă făcută de unguri și bulgari acum un an sub pretextul comemorării luptei dela Varna, a avut în presa turcească un ecou penibil, „care a arătat îndeajuns cât este de sensibilă opinia publică turcească față de asemenea evenimente”. Ungaria are tot *interesul* (sublinierea e a gazetei maghiare) să nu provoace susceptibilitatea turcească. De altfel „nu trebuie subliniată prea de tot la serbările din toamnă lupta semilunei în contra crucii, deoarece e fapt istoric că turcii n'au primejduit niciodată creștinismul ca religie. E de ajuns să pomenim de Grecia și Bulgaria, ale căror popoare au trăit mult mai mult decât Ungaria sub stăpânire turcească și cu toate acestea biserica n'a suferit nicio atingere, ba dimpotrivă capul ei, patriarhul ecumenic a fost de cele mai adeseori persona grata la sublima poartă.”

„Nu trebuie arătată stăpânirea turcească — continuă apoi gazeta budapestană — ca una care ar fi distrus total cultura găsită aici. Mai degrabă ar trebui scos în relief, că se leagă de epoca stăpânirii turcești împământămintenirea multor instituții de cultură. Să nu amintim decât că cultul florilor și bazele măsurătorii pământului ne-au fost date de turci, și că 'n faptul că Budapesta (să nu mai vorbim de Eger și de celelalte orașe) se poate azi numi cu mândrie oraș balnear mondial, partea leului și-o au turcii, cari cunoșteau binefacerea scaldării încă de-atunci când în unele state apusene culte se fereau de apă chiar și capetele încoronate.”

În n-rul din 4 Sept. al aceluiași ziar s'a publicat o 'ntâmpinare în care se bagă de vină că ziarele n'au subliniat în chipul convenit că regentul a pus o coroană pe monumentul lui Abdurrahman și că consulul turcesc a răspuns punând o coroană pe mormântul soldatului necunoscut. Trebuia această subliniere, pentru că turcii de odinioară nu trebuie identificați cu cei de azi. „Știm foarte bine — și aceasta e singura scuză a presei maghiare — că pur-

tarea actualului guvern turcesc și întreaga diplomație turcescă de azi e bună de orice, numai de asta nu ca să dea expresie politică simpatiei reciproce a celor două popoare înrudite (a turcilor și ungarilor — n. tr.), deoarece guvernul turcesc a devenit parte integrantă dintr'o astfel de grupare de puteri și apărător al unei astfel de directive *antirevizioniste*, care tăgăduște orice, ce ar fi favorabil justelor interese ale Ungariei. A mers până acolo, că chiar și revizuirea tratatului Dardanelelor a desbătut-o într'o conferință anume și nu în cadrele Ligii Națiunilor, și-anume numai pentruca să nu dea prin asta prilej ca să s'aplice articolul revizionist al 19-lea din Statutul genevez. Dar chiar dacă politica externă a dictaturii turcești e astăzi așa, aceasta e un motiv în plus ca în numele publicului maghiar să arătăm în acest loc că dicaturile nu exprimă întotdeauna psihoza adevărată a națiunilor..."

Și-acum iată ce a apărut în fruntea suplimentului ilustrat dela 15. VIII crt. (no. 33) al oficiosului revizionist „Pesti Hirlap”, sub semnătura însuși a președintelui Ligii revizioniste Herczeg Ferenc:

„Socotit însă în ansamblu, dela luptele naționale pentru libertate încoace a trăit în sufletul patrioților unguri o anumită simpatie pentru turci, dar de altminteri nici nu ar fi putut să se bucure cinstit de cărbănirea „păgânilor”, fiindcă puteau să presupună că nu regele maghiar va pune mâna pe pământul eliberat, ci împăratul german.

Ocupanții turci se desbrăcaseră deja îndeajuns în ultimele decenii de firea lor asiatică. S'au purtat față de iobagii unguri destul de omeneste, iar **marea parte a țărânimii a și fost turcolilă și nici nu dorea re'ntoarcerea vechilor ei stăpâni**”.

Apoi:

„Bunăvoința aceasta de a se acomoda a poporului înrudit (a turcilor — n. tr.) ar putea face motivată întrebarea: oare dacă nu-i stârpeau campaniile de desrobire, nu ar fi fost spre prețioasă sporire ungurimii scăzute ca număr? E verosimil că din punctul de vedere unguresc ar fi fost mai de preț decât roiturile balcanice ce le-a colonizat în despopulatele confinii maghiare guvernul cezăresc**).

*) „Egészben véve azonban a nemzeti szabadságharcok ideje óta bizonyos rokonszenv élt a magyar hazafiak szivében a török iránt, de egyébként sem lehetett tiszta örömrük a „pogány” kitakarodásában, mert sejteth-

Să ne 'nsemnăm bine mărturisirea aceasta a președintelui Ligii revizioniste. Ea trebuie cu atât mai vărtos popularizată, cu cât unii autori cu școală ungurească au introdus și la noi aprecierile false, minciunile sfuntate, criticile surori cu sudalma, ce abundă la adresa ocupației turcești din Ungaria și 'n cărțile și 'n manualele maghiare.

Ceea ce-a arătat președintele Ligii revizioniste, e-un adevăr lesne controlabil din inșiși documentele ungurești. Ne referim aci la cea mai bună monografie ungurească privitoare la ocupația turcească din Ungaria, la cartea lui Francisc Salamon: „Magyarország a török hódítás korában“, „Ungaria în timpul ocupației turcești“).

Iată ce s'arată cu documente în această monografie :

Pag. 294 și 296: Turcii au lăsat cuceriiilor totală libertate religioasă. Funcționau un număr mare de mănăstiri, iar protestanții aveau voie să țină adunări**).

Pag. 295: „In orașele noastre depe Câmpie viața comunală s'a dezvoltat mai bine sub turci, decât s'ar fi dezvoltat altminteri.“ Explicația: dispariția nemeșilor refugiați, cari sub stăpânirea ungurească țineau populața sub călcâi, monopolizându-și toate drepturile pentru ei.

ték, hogy a fölszabadult fő dre nem a magyar király. hanem a német császár fogja ráteni kezét.

„A török megszállók az utolsó evtizedeken már meglehetősen kivetkőztek ázsiai mivoltukból. A magyar jobbágysággal elég emberségesen bántak, a parasztság nagyobb részét törökpárti is volt és nem is óhajtotta régi urainak viszatérését.“

„A rokon népnek ez az alkalmazkodókészsége indokoltta tehetné a kérdést: hogyha nem itják ki őket a felszabadító hadjáratok, vajjon nem lehettek volna értékes gyarapodására a számában megfogyatkozott magyarságnak? Valószínű, hogy magyar szempontból értékesebbek lettek volna, mint a balkán rajok, melyeket a császári kormány telepített az elnéptelenedett magyar végekre“.

*) Spicuirile ce le dăm aci sunt din ediția a doua, Budapesta, 1886, ed. Franklin.

**) Ađaugă în această privință următoarele lucruri cari ne privește pe noi, pe români: *In însăși capitala țării ocupate, la Buda, erau trei biserici românești.* „In afara cetății (Buda) sunt trei biserici valahe; acești valahi sunt creștinii cari au fost aduși cu miile la repararea Budei și au fost scutiți de orice bir“, - f. „Evlija Cselibi török utazó magyarországi utazásai 1660-1664“, v. I, 250, trad. Kárácsó Imre. — Despre protecția dată în șapte rânduri mănăstirii Bodroglui, v. Szentkláray, A szerb monostoregyházak tört. eml. Délmagyarországon, p. 26-27.

Pag 244: Nu numai că turcii n'au desființat în Ungaria ocupată viața urbană și comunală, cum pretindea în articolul său citat mai sus directorul lui „Uj Magyarország”. Ștefan Milotay, ci dimpotrivă, orașele și comunele mari de pe Câmpie — arașă Salamon Ferenc — sunt de pe vremea turcilor*) Explicația acestui fapt ocupă în istoria lui Salamon capitole și pagini întregi, vrednice de cea mai mare luare aminte.

Și anume:

Populația satelor și pustelor fugea în comunele mari și 'n orașe, fiindcă neavând turcii poliție și oaste decât în centre, satele se aflau la discreția puterilor trimise asupra lor de nemeșii din Ungaria nordică neocupată.

Nobilii s'au retras dinaintea turcilor în cetățile nordice neocupate (în special la Fülek), dar tot așa cum repatriații de astăzi revizioniștii lui Herczeg Ferenc, nu vreau de loc să se împace cu ideea că au pierdut din mână pe iobagii eliberați de statele succesoare, au căutat și-au izbutit să dispună și pe mai departe de avutul și de viața iobagilor de sub turci.

Instrumentul prin care au izbutit să facă aceasta, a fost faimoasa „varmeghie”, „congregația comitatensă”, prefectura de județ. Era aceasta autoritatea care și 'n trecut și azi asigură nobilimii ungureștii autonome față de dispozițiile ce le-ar aduce în dauna lor stăpânirea, și era alcătuită în trecut exclusiv de nobili, de „domnii de pământ”. „Județul — spune la pag. 354 Salamon — n'a însemnat un anumit teritoriu (ca în alte țări — n. tr.) și nici nu populația și satele țărănești ale acestui județ, ci pe acei domni de pământ, cari erau adevărații proprietari ai teritoriului județului”. Prefectura de județ, alcătuită din ansamblul nemeșilor din ținut, era deci organul prin care nobilimea dispunea peste iobagi chiar în ciuda hotărârilor contrare ale stăpânirii. Autonomia aceasta sa trapească și-au dus-o și în refugiul dinaintea turcilor. La Fülek, unde era refugiat nemeșagul a trei județe, sau în altă cetate neocupată, nemeșii țineau deci adunări județene, și de-acolo aduceau hotărâri, sentințe și chiar legi pe seama iobăgimii rămasă pe loc sub stăpânirea mai omenoasă a turcului. Numeau de-acolo primpretori, dicatori (administratori financiari), până și pe seama unor localități de dinjos de Șubotța, din părțile Belgradului. Aveau în satele ocupate reprezentanți, iar dacă nu erau mulțumiți cu impu-

*) Totală, la noi. Aradul e oraș numai dela turci încoace.

nerile făcute de aceștia, trimiteau peste ei controlori (p. 297—302). Storceau impozite chiar și dela satele neungurești, ca d. e. dela localitatea sârbească Kevi (p. 300). Iobagii de sub turci trebuia să le dea impozite, mercenari și robotă (*mercenari și robotă în finiturile neocupate*) cf. pag. 300, — și trebuia să nu asculte de altă lege decât de a lor, a nemeșilor refugiați. Impozite și robotă puteau să dea și turcilor — de asta nu-i dorea pe nemeși inima. Lege însă n'aveau voie să cunoască alta decât cea nemeșească. Cine se adresa turcului fie cu chestii de hotărnicie fie cu orice altă chestie, era condamnat de „varmeghia“ refugiată *la moarte* (pag. 304—5) Au adus chiar o lege în privința aceasta: punctul 3 din art. de lege 13 dela 1659: „Domnul de pământ, sau, dacă n'o face acesta, autoritatea județeană, să edepsească cu tăierea capului pe oricare iobag de sub ocupație, care în chestii de hotărnicie sau în orice alte chestii recurge la domnul său turc“. (La Salamon pag. 306).

Că și-au putut păstra această putere asupra iobăgimii de sub ocupație, o explică incursiunile și prădăciunile făcute prin satele de sub turci de „haiducii“ ținuți de nemeși în cetățile de margine. Erau acești haiduci adevărate bande, și singura misiune le era să jefuiască satele ocupate și să ia cu ei oameni — ceea ce cu alte cuvinte s'a numit mai sus eufemistic: plată a impozitelor și mercenărie sau robotă făcută în Ungaria neocupată. Despre bandele acestea nemeșești Salamon notează la pag. 339 acest lucru ce nu putea să figureze decât într'un Corpus Juris unguresc: printr'o lege dela 1563 haiducii sunt declarați indezirabili în ținuturile neocupate, unde deci prădăciunile lor erau interzise, dar în schimb sunt declarați *indispensabili* din pricină că prin ei se incasează impozitele din satele de sub turci. Poterile acestea — spune Salamon la pag. 336 — nu călcau localitățile mai mari, unde se puteau aștepta să găsească oaste turcească, ci numai satele, — adică numai iobăgimea. Așa se explică de ce populația rurală se îmbulzea în comunele mari și 'n orașe.

Să mai reținem din cartea lui Salamon arătările dela pag. 308—9 și 342:

Intre impozitele luate de nemeșii refugiați dela iobagii de sub ocupația turcească, figurează și impozitul după porți, care nu mergea la vistierie ci servea la întreținerea cetăților. „El, supusul, Sultanului (iobagul unguresc de sub turci — n. tr.) — spune Salamon — contribuie la întreținerea armatei maghiare susținute

în contra oastei sultanului". La contribuția aceasta în bani se adăuga contribuția dată oastei nemeșilor ca mercenari (pag 308-9).

Turcii, firește, nu au putut privi la banditismele acestea cu mâinile în sân. În dese rânduri au avut tratative cu Ungaria neocupată pentru curmarea incursiunilor haiduci'or, iar la o astfel de conferință delegații nemeșilor au rostit cu toată seninătatea vorbele acestea caracteristice:

„În Ungaria (neocupată — n. tr.) renunțarea la cei de sub ocupație ar pricinui o mare nemulțumire între magnați și nemeși, cari fiind nevoiți să-și părăsească cetățile și casele nemeșesti, *trăiesc din venitele acelor localități comune* (adecă cari le dau contribuție și lor și turcilor — n. tr.) *de sub ocupație*" (pag. 342; subliniereă dela sfârșit e a lui Salamon).

Iată o mărturisire vrednică de toată atenția. Nu numai pentru că este caracteristică pentru nobilimea ungurească de odinioară, ci pentru că neschimbându-se această nobilime 'ntru nimic în decursul veacurilor, același egoism asiatic caracterizează întru toate și nostalgia nemeșagului din Ungaria de azi după iobagii desrobiți de statele succesoare.

De aceea vorba spusă de președintele Ligii revizioniste Herczeg Ferenc despre iobagii unguri de sub turci: că „erau turcofilii și nu doreau re'ntoarcerea vechilor lor stăpâni“, se potrivește fără îndoială și iobăgimii maghiare eliberate de statele succesoare.

*

De încheiere o vorbă care s'a spus cu privire la noi în comentariile făcute în presa budapestană aniversării desrobirii Budei.

„Magyarság“ din 30 August a publicat un istoric gazetăresc al asediului, și și-a intitulat un capitol: Șase mii de valahi se alătură marelui vizir Soliman“.

E vorba în acel capitol de cooperarea întregii Europe la eliberarea Budei, la izgonirea păgânului. Singuri românii, dintre toți europenii, s'au grăbit să sară păgânilor în ajutor, în contra creștinătății.

Bine înțeles că o gazetă maghiară nu trebuie să aibă probitatea de a spune tot ce e cinstit a se spune: că românii erau în atârnare de turci și trebuia să meargă la Buda dacă i-au dus; apoi, că stăpânirea turcească n'a însemnat pentru neamul românesc (dovadă între multe altele cele mai sus amintite trei biserici valahe din Buda turcească) ceea ce-a însemnat pentru nemeșii un-

guri. Dacă, după cum a spus-o însuși președintele Ligii revizioniste Herczeg Ferencz, țărănimea ungurească era de partea turcilor și nu dorea revenirea foștilor ei stăpâni conaționali, de ce li s'ar pretinde românilor o dragoste de nemeșagul unguresc pe care înșiși ungurii n'au avut-o?

II.

500 de ani dela nașterea lui Matei Corvinul

— *Li se fabrică Huniadeștilor în vederea comemorării origini maghiare* —

În oficiosul revizionist „Pesti Hirlap” a apărut la 28 August, la 3 Sept. și la 27 Sept. crt. o serie de articole despre Huniadești ale lui Harsányi Zsolt, încheiată cu aceste cuvinte (explicație nemărturisită a faptului pentru care familia singurului rege drept al Ungariei a ajuns așa, tam-nesam, să găsească admiratori în redacția oficiosului antivalah):

„Peste patru ani vom sărbători aniversarea a 500-a a anului probabil al nașterii regelui Matei. La aniversarea aceasta semi-milenară marele rege trebuie să figureze deja în ochii națiunii ca fiu al rasei maghiare.”

Cu alte cuvinte: Să se găsească până atunci cu orice preț origini ungurești tatălui său, beliducelui de neam românesc Iancu Huniade.

D. Harsányi Zsolt indică istoricilor unguri în articolele sale în ce chip s'ar putea face falsificarea

În articolul întâi a cerut să se oficializeze legenda după care Iancu Huniade ar fi fost copil din flori al regelui Sigismund și al Elenei de Margina (pe ung. Morzsina), trebuind în acest caz să se caute origini nevalahie numai mamei, deoarece naționalitatea bărbatului ei Voicu ar fi astfel indiferentă. „Din parte-mi — își încheie articolul d. Harsányi — sunt convins că genealogia aceasta e cea corectă.” Așa-și explică dânsul că Iancu Huniade a ajuns în Ungaria stăpân pe moșii cari după măsurile de azi ale pământului erau de patru milioane de iugăre. Se dădeau ele și se dau și azi moșii pentru vitejie, dar în asemenea întindere nu s'au mai pomenit donații vitejești. Iancu Huniade le-a căpătat însă pentru că regele-i era tată, iar dela ginerele regelui, dela Albert, a căpătat adaosuri pentruca în schimb să n'aibă pretenții la tron.

Aşa era convins şi aşa raţiona la 28 August istoriograful diletant al gazetei revizioniste.

La 27 Sept. şi-a schimbat însă părerile şi „raţionamentul”, fiindcă a găsit ceva şi mai ispitor.

În acest al treilea articol arată în introducere ce spun despre originea din flori istoricii oficiali de azi Homan şi Szekfü. Cităm: „Marea istorie a lui Homán Bálint şi-a lui Szekfü Gyula foloseşte la discuţia chestiunii expresia că numeroase date (începe citatul — n. n.) „par să sprijinească creditul acestei tradiţii, dar date istorice contemporane nu pledează pentru ea”.

Harsányi arată după aceasta că a găsit într'o revistă bisericească pe care n'o numeşte, un studiu al unuia Frater Lenart, în care „e vorba de un nu mai puţin lucru decât acesta, că acel afirmativ Vajk (Voicu — n. n.) despre care am învăţat până aci c'a fost tatăl fie nominal fie de sânge al lui Huniade, şi care era de origine valahă, nici n'a existat. Tatăl, moşul şi toţi înaintaşii ascendenţi (sic!) ai lui Hunyadi János au fost unguri curaţi.”

„Frater Lenart — continuă d. Harsányi — arată că în biserica străveche din Mátraverebély se poate vedea o piatră de mormânt dela 1403 cu emblemă cu corb. După datele acestei pietre de mormânt odihneşte acolo Petru, fiul lui Gheorghe, soldat ne'nvins, odinioară vice-voievod (cine? — n. tr.) al Ardealului. Frater Lénárd coroborează aceasta cu o scrisoare de donaţie descoperită de curând, emisă de regele Vladislav, care-l arată la 1411 pe Ioan Huniade ca fiu al vicevoievodului Ardealului. Cuvântul Vajk (Voicu — n. n.) nu înseamnă deci nume de persoană, ci e o formă mai scurtă a cuvântului voivoda, alias vaida. După cercetările lui Frater a existat o familie cu numele Vereb sau Verebély, cu nobilitate veche, unul cu numele Petru din această familie a fost vicevoievod, acesta a avut un fiu Gheorghe, iar acesta a avut fiu pe Ioan, pe care, ca stăpân al cetăţii Hunedoara, l-au numit Hunyadi (de Hunedoara).

„Aşa dară — spune Harsányi 'n continuare — fie că regele Sigismund a măritat-o pe Elisabeta Morzsinai (de Margina) cu Gheorghe Verebély, fie că Sigismund n'a avut nimic de-aface cu căsătoria vicevoievodului ardelean şi-a fetei din familia Morzsinai, Ion Huniade nu e cu nici un chip de origine valahă. Nu e nici măcar descendent din familie valahă maghiarizată. Ungurească sadea a fost şi familia Verebély şi ungurească sadea a fost şi

familia Szilágyi din care și-a luat Ioan nevasta. Regele Matei s'a născut deci din sânge total unguresc. E vrednic de atenție că amintiri contemporane îi numesc adeseori pe fiii lui Ioan: Ladislau Vaidafi și Matei Vaidafi (adecă: ai voivodului — n. fr.)"

„Ar fi de dorit, mi se pare — încheie corectorul de istorie al oficiului revizionist — ca istoricii noștri de profesie să discute cu publicitate mai largă și mai mare această chestie. Și dacă vor reuși să dovedească că familia Hunyadi e identică cu această mai sus amintită familie de voivod, va trebui să se corecteze energic și accentuat toate manualele noastre de școală și să se înfigă cât mai adânc în conștiința obștească noua și definitivă soluție a problemei. Peste patru ani vom sărbători aniversarea a 500-a a anului probabil al nașterii regelui Matei. La aniversarea aceasta semimilenară marele rege trebuie să figureze deja în ochii națiunii ca fiu al rasei maghiare.“

A mai rămas ca d. Harsányi să dea indicații istoricilor cum să ungurizeze originea lui Nicolae Valahul, despre care a trebuit să recunoască în articolul al doilea — dela 3 Sept. — că e nepot al surorii lui Iancu Huniade măritată după Mânzilă din Muntenia. Va veni însă și acestuia rândul, cu prilejul unei comemorări oarecare.

Și a mai rămas să ne explice istoriograful lui „Pesti Hir-lap“: Cum e chestia cu căsătoria lui Matei cu fata lui Ulrich de Zilli, întrucât sora acestui Ulrich — dacă se oficializează întâia propunere a lui Harsányi — a fost nevasta moșului său Sigismund. Cum e chestia cu Elisabeta de Margina, fiindcă în articolul dintâi i-a lăsat originea nestabilită. Și-apoi: Cum rămâne pe viitor chestia cu corbul. Fiindcă Veréb, cum vrea să-l numească pe Iancu Huniade, înseamnă pe ungurește vrăbie, și încă nu s'a aflat nici chiar la Budapesta în ce chip și fel ar putea să se schimbe vrăbiile 'n corbi, sau invers, corbi în vrăbii.

III.

900 de ani dela moartea lui Ștefan I-ul

Se fac în Ungaria, încă din anul trecut, pregătiri uriașe ca să se comemoreze în anul 1938 nouă secole dela moartea lui Ștefan I-ul, întruchipătorul în ochii ungurești al Ungariei mari.

Precum se știe din cele ce am arătat despre pregătirile acestea în „Gazeta Antirevizionistă“, se lucrează de zor la desgro-

parea urmelor arpadiene din Strigoniu, și-au fost decretate palat regesc din vremea Arpazilor — cel mai vechi palat regesc descoperit în Europa până astăzi! cântau în cor gazetele budapestane — niște ruini depe vremea Renașterii. Ce-are însă aface! Săpăturile și reconstituirile continuă de zor, stimulate printr'o poruncă dela 20 August crt. a regentului, care a îndrumat guvernul prin Gazeta Oficială să aibă gata pentru anul 1938 toate cele de cuviință.

Separat de aceste pregătiri dela Strigoniu, se fac pregătiri pentru un congres catolic mondial, în vederea căruia cardinalul Serédi a luat încă de astă primăvară contact cu cercurile respective din străinătate.

Alte puncte din programul comemorării se vor afla mai târziu. Fiindcă negreșit vor mai fi, ca să se întrecă orice măsură a exhibițiilor din fiecare an ale săptămânii faimoase a Sfântului Ștefan. Ceea ce se poate depe acuma ști despre aceste festivități, e că se vor organiza și mai mult decât anualele exhibiții de până acum în numele ideii Ungariei milenare.

Din parte-ne s'ar cuveni să nu se lase instigația aceasta fără răspuns. S'a omis până astăzi să se dea, îndeosebi străinătății, o istorie adevărată a începuturilor din toată epoca arpadiană ale stăpânirii ungurești, încât și-azi Ungaria mare figurează tot ca Ungarie milenară, cu toate că n'a avut nici pe departe atâtea vacuri câte are-un mileniu. Inșiși o seamă de istorici unguri au arătat lucrul acesta, și totuși din parte-ne omisiunea continuă să dăinue, iar „Ungaria milenară“ să stărue în presă, în cuvântările dela 'ntruniri, în unele manuale chiar. Profesorul dela Universitatea din Budapesta Eckhart Ferenc a constatat acum trei ani în a sa Istorie a Ungariei, că începuturile ungurești s'au mărginit la cât este Ungaria de azi.*) Istoricul ungur dr. Borovszky Samu a arătat în vol. I al monografiei județului Pest-Pilis-Solt Kiskun**), că patria primară în Panonia a năvălitorilor lui Arpad n'a fost atâtea de mare cât se știe: era în insula ce o forma de din sus de Pesta până pela Caloceza brațul principal, azi dispărut, al Dunării, care era departe 'ncoace între Dunărea de azi și între Tisa; brațul acesta al Dunării era graniță încă și pe

*) Magyarország története, B-pest, ed. Káldor, a 10-a — 13-a mie, pag. 21. Vezi deasemenea paginile 55, 57, 58, 67.

** Pest-Pilis-Solt-Kiskun v-megye, B-pest, (1910), ed. Crszágos monografia társaság, p. 203 — 5, 225, și 315.

vremea lui Ștefan I-ul, la un veac și jumătate după Arpad, căci spune citata monografie la pag. 315: Voivodatul lui Ohtun din cetatea Murășana (limitat de toți ceilalți la Seghedin) se întindea la Apus până peste Tisa. Ungaria s'a mărit spre răsărit abia după ruperea în două a acestui voivodat românesc, în zilele din urmă ale lui Ștefan I-ul. Istoricul Mátki a arătat în a sa Istorie a Aradului*), că nu se poate afla nicio dovadă că ungurii cari au învins pe Ohtun, ajunși la granița de azi dela Nădlac, ar fi înaintat mai sus pe Murăș, iar în alt loc că protopopii catolici „de Arad” nu și-au putut pune până în veacul al XII-lea piciorul în ținutul Aradului, și că în secolul al XIII-lea cele câteva parohii catolice arădane ale protopopiatului erau numai parohii in-spe, — ori se știe ce înseamnă asta, la o ocupație ca a ungarilor care s'a extins prin religie. Așijderea monografiile ungurești ale județelor din Slovacia de azi, nu pot constata o înaintare catolică, adică ungurească, în partea locului, decât abia după tătari. Să adăugăm la lucrurile acestea cari dovedesc că efectivă stăpânire ungurească peste granițele ungurești de azi se ncepe abia cu Angevinii, arătarea lui Xenopol, că Tisa s'a menținut în toate vremurile graniță, dacă nu politică, spirituală — și vorbea de ungurii Ardealului — între Ungaria și Ardeal.

Câte însă nu s'ar putea arăta într'o monografie a încetei pătrunderi a ungarilor, indeosebi dacă s'ar studia mai de aproape cărțile maghiare de istorie regională! Scoaterea lor la iveală nu trebuie să mai întârzie! E cel mai bun răspuns ce l-am putea da aniversării dela 1938 a întruchipătorului Ungariei „milenare“.

Isaia Tolan

---

*) Vezi studiu nostru: „Ungurii în ținutul Aradului” din nr-ul 5-6 al acestei reviste.

INSEMNĂRI ȘI SPICUIRI

Răsplata unei lupte providențiale

În frunte cu I. P. S. Sa Patriarhul Miron Cristea, un strălucit comitet de inițiativă alcătuit din floarea intelectualității românești — arhieriei, academicieni, profesori universitari, oameni de stat, conducători de societăți culturale, patriotice și profesionale — a chemat la începutul toamnei obștea românească să sărbătorească pe d. Stelian Popescu, președintele Ligii Antirevizioniste, pentru cele două decenii împlinite cu vrednicie la conducerea ziarului „Universul”. Rareori o chemare a avut asemenea ecou în inima obștei ca aceasta, rareori o manifestație de dragoste a fost atât de răsplătitoare ca aceea ce i-a făcut-o în urma acestui apel țara românească d-lui Stelian Popescu. Dela un capăt de țară la altul au curs ofrandele de scrisori de felicitare, dela un capăt la

altul al țării întregite românii din toate straturile sociale s'au grăbit la adunarea din 11 Oct. dela Ārenele Romane, ca să felicite pe directorul „Universului” pentru lupta naționalistă ce o duce, și ca să arate că vremurile grele prin cari hălăduim găsesc națiunea română strâns-unită sub steagul iubirii de țară. Va rămânea o pildă de răsplătire a străduințelor depuse pentru neam această strălucită manifestație de dragoste, va rămânea un îndemn pentru toți câți ostensesc în folosul patriei întregite, ca să lupte înainte fără șovăire, pentrucă țara deșteptată din letargie se adună tot mai hotărîtă în jurul celor cu iubire de țară și neam.

Chemarea adresată obștei de I. P. S. Sa Patriarhul a fost prilej ca marele public cu dragoste de țară să-și arate recunoștința și admira-

ția pentru lupta ce se duce de 20 de ani prin coloanele „Universului“ sub conducerea d-lui Stelian Popescu, pentru gazetăria inspirată din comandamentele românești ce se face sub această luminată călăuzire la ziarul „Universul“. A fost prilej de mulțumită pentru acea mare și răscolitoare luptă pornită de d. Stelian Popescu în contra revizioniştilor, dovedită și 'n trecutul apropiat și mai ales în ceasurile de acum atât de providențială. Și a fost — în sinea fiecăruia

aceasta a fost în special în ceasurile de atunci! — un prilej de recunoștință pentru o faptă necontestată istorică: pentru victorioasa luptă prin care d. Stelian Popescu a preîntâmpinat și-a 'nlăturat astă primăvară încercarea uneltelor bolșevismului de-a face din România ceea ce făcuseră din Spania, din Franța. Pentru-aceasta 'ndeosebi, românii conștienți aveau față de directorul ziarului „Universul“ o mare obligație de recunoștință, și și-au împlinit-o într'un chip care îi onorează.

Apelul Suveranului la unirea tuturor forțelor românești

Deschizând la 15 Nov. noua sesiune a parlamentului M. Sa Regele Carol al II-lea și-a încheiat mesajul cu următorul apel la unirea tuturor forțelor în fața primejdiilor cari frământă astăzi lumea:

„In atmosfera de îngrijorare obștească ce stăpânește azi întreaga lume, sunt dator să fac un apel la simțământul de răspundere al tuturor Românilor.

Chemarea Mea se ridică peste frământările de o clipă pentru a cere, în fața dificultăților și amenințărilor unirea și solidarizarea tuturor sufletelor. In ceasul acesta greu, toate forțele neamului nostru trebuesc nu irosite în lupte și sfâșieri lăuntrice, ci mobilizate numai pentru apărarea patrimoniului de drepturi, pe care ni l-au încredințat cu mari jertfe înaintașii noștri.

In numele poporului Meu, cer ca glasul Meu să fie auzit și ascultat.“

Răspunsul Clujului la provocarea dela Milano

Din inițiativa celor doi ierarhi și a tuturor societăților culturale, profesionale și patriotice ale Clujului s'a ținut la 15 Nov. la Teatrul Național și 'n alte câteva săli publice unde s'au transmis cuvântările, o uriașă adunare națională de protestare împotriva revizionistilor și a incurajării ce li s'a dat pe bază de afirmații mincinoase prin discursul dela Milano al ducelui Mussolini.

Cuvântul d-lui general D. Papp

Adunarea a fost deschisă de d. general *Dănilă Pop*, președintele Acțiunii Românești, cu cuvintele acestea:

„La 1 Noemvrie, șeful guvernului italian, în vorbirea sa dela Milano, a folosit cuvintele „să se facă dreptate Ungariei, marei multitate a războiului, care are 4 milioane de maghiari în țări străine“.

Nu e prima oară că d. Mussolini vorbește în acest sens. În 1928, în parlamentul fascist, apoi în 1932, 1933 și 1934 a accentuat că pe nedrept s'au luat părți din Ungaria și că cererea de revizuire a tratatului dela Trianon este îndreptățită, încurajând prin aceasta pe maghiari, de a pretinde desmembrarea României Mari, a Iugoslaviei și a Cehoslovaciei.

Nu contestăm afirmația șefului guvernului italian că are 8 milioane de baionete pe cari sprijinește hotărârile sale, dar îi amintim că nu numărul a fost întotdeauna hotărîtor, care a adus izbânda, ci sufletul care a animat pe luptători și sfințenia cauzei care a condus trupele în război.

În aceste privințe noi suntem acei cari întrunim aceste condițiuni. Inzadar se bazează dușmanii noștri pe neînțelegerile dintre diferitele noastre partide politice. În iubirea de patrie suntem cu toții uniți și nu e mână care să nu fie gata a sacrifica totul pentru sfântul nostru Ardeal desrobbit după o mie de ani, să rămână pe veci pământ românesc.

Cu regret trebuie să constat că amenințărilor dușmane nu s'a dat atențiunea necesară, că nu s'au luat din timp măsuri pentru a putea face față la orice eventualitate.

Pentru ultima oară noi cu toții trebuie să pretindem guvernului să facă tot posibilul ca garanția noastră să fie asigurată. După ce veți asculta cuvântările reprezentanților societăților noastre patriotice, vă vom prezenta o moțiune care să exprime clar dorința noastră pentru apărarea hotarelor și pregătirea militară și sufletească a zonei periclitată.”

Alte cuvântări

Au luat apoi cuvântul: P. C. Sa pâr. consilier eparhial dr. *Vasile Sava*, care a arătat nerecunoștința cu care ni se răsplătește împroprietărirea și celelalte binefaceri făcute de stăpânirea românească iobagilor maghiari pe cari i-am desrobotit; P. S. Sa *Episcopul dr. Iuliu Hossu*, care a subliniat că dreptatea noastră este dreptatea lui Dumnezeu, care nu suferă revizuire; pâr. canonic *Ion Agârbiceanu*, care vorbind în numele „Astrei” a spus că răspunsul bătrânei Asociații păstrătoare sub unghi a limbii și legii românești în Ardeal, este acesta: „Ne-am săturat de a fi numai apărătorii limbii și legii românești a latinității dela Dunăre, Carpați și Mare. Vrem de aici încolo să fim creiatori în aceeași cultură și spirit latin ca și marile noastre surori latine din Apus. Vrem locul nostru subț soare întreg și liber, suntem în stăpânirea lui și-l vom păstra pe vecie, apărându-l. Altfel am ajunge noi, nu numai mutilați, ci vrednici de moarte”; — apoi d-na *Sofia Meleş*, prezidenta soc. Gruparea femeilor române, care a arătat marea ironie că Italia, care prin reprezentanții săi, prin 277 deputați, a intervenit în favoarea noastră pe vremea Memorandului, azi vrea să ne subjuge iarăși tiranilor în contra cărora protestase; d. prof. univ. *C. Marinescu*, care a arătat că 'n peste un deceniu de când d. Mussolini tot face declarații revizioniste, noi am răspuns numai cu sentimentalisme, fără să ne pese că o țară nu se ține cu astfel de răspunsuri; apoi d. dr. *Sebastian Bornemisa*, pre-

ședintele Sindicatului Presei Române din Ardeal și Bănat, d. dr. *Augustin Rațiu*, președ. Reuniunii comercianților și meseriașilor români, d. *G. Crăciun*, preș. Reuniunii muncitorilor români, cari au dat cuvânt protestului energetic al acestor mari bresle spirituale și profesionale în contra provocării ce s'a adresat Ardealului, apoi d. prof. univ. *Ghidionescu*, care a aduș protestul Ligii Culturale.

Cuvântarea d-lui prof. I. Lupaș

În aplauzele continui ale uriașei asistențe, d. prof. univ. Ioan Lupaș, președintele comitetului regional din Transilvania al Ligii Antirevizioniste, a rostit următoarele:

Declarațiile dela Milano au provocat neliniște explicabilă între cetățenii statelor cari fac parte din Mica Înțelegere. Pe noi nu ne-au surprins. Cunoaștem de mai înainte atitudinea celui ce le-a rostit. Ne putem reaminti că în primăvara anului 1933 publicase un articol răsunător, afirmând că în numele păcii și al dreptății ar fi necesară o revizuire a granițelor fixate prin tratatul dela Trianon.

I s'a dat atunci răspunsul prompt din partea Micii Înțelegeri, ai cărei reprezentanți au izbutit să arate, până la evidență, că interesul păcii și al dreptății cere imperios respectarea integrală a frontierelor actuale, deoarece orice atingere a lor ar declanșa un nou război și nici unul dintre popoarele desrobite la 1918 nu vrea să se întoarcă din nou în jugul grofilor din Budapesta.

Toate își reamintesc cu groază timpul îndelungatei robii din Ungaria așa zisă: „milenară“, care, dacă pentru noi nu a fost nici de cum milenară, a reușit, în orice caz, să fie o temniță grea și urgisită, cea mai vastă pușcărie a românilor și a celorlalte neamuri nemaghiare din cuprinsul ei (aplauze puternice și îndelungate).

Tratatul dela Trianon este actul internațional prin care s'a pecetluit triumful dreptății imanente a istoriei și s'a garantat perpetuitatea, desrobirii milioanei de suflete nemaghiare, strivite veacuri dearândul sub călcăiul împințenților descendenți din seminția lui Arpad.

Intr'o carte apărută la Berlin, în anul 1932, scrisă de Sieghart și intitulată: „Cele din urmă decenii ale unei mari puteri“, („Die letzten Jahrzehnte einer Grossmacht“), se arată că Ungaria anterioară anului 1918 ținea încătușați 11 milioane de cetățeni nemaghiari. În fața acestora elementul etnic dominant s'a găsit totdeauna într'o vâdită și sdrobitoare inferioritate numerică (aplauze).

Din clipa în care principiul de naționalitate a fost în stare să-și afirme, în mod real, puterea dinamică, oferindu-și constructivismul desrobitor de suflete ca temelie pentru noul așezământ al păcii europene, soarta Ungariei feudale a trebuit să fie pecetluită în chip definitiv și irevocabil (aplauze).

Influența ei politică, chiar dacă ar fi fost milenară, trebuia numaimedecât așezată în muzeul trecutului, cedând locul Ungariei actuale reintrată în proporții mai

modeste, dar mai apropiate de ceea ce este, de ceea ce poate să fie poporul maghiar în concertul popoarelor din Europa centrală. Ungurii înșiși au început a-și da seama că chiar un trecut „milenar“, cum și-l credeau pe al lor, trebuie rectificat în sensul neclintitei dreptăți a istoriei, în sensul dreptății despre care înțelepciunea milenară a poporului nostru a stabilit adevărul că: „Nu întârzie, nu grăbește, dar când trebuie sosește“ (aplauze)

Dreptatea mult jașteptată a sosit însăfârșit și pentru neamurile asuprite. Reducerea Ungariei la proporțiile juste ale propriei sale personalități etnice și politice, s'a făcut chiar cu consimțământul ei, ratificând prin votul reprezentanței sale naționale toate punctele tratatului dela Trianon. Dar în clipa ratificării s'a auzit și jurământul de a nu respecta niciodată acest tratat, dinpotrivă, de a încerca totul, înfrățindu-se chiar cu puterile iadului dela Iankapuszta, spre a-l dărâma.

Cea dintâi încercare a lor (înțea la desmembrarea Micii Înțelegeri, despre care spunea, cu drept cuvânt, Milan Hodza dela Praga, că „nu este un mecanism al întâmplării, ci un organism internațional pornit pe calea perfecționării“.

În adevăr organismul internațional numit Mica Înțelegere a reușit să aducă și până acum importante servicii în interesul păcii și are tot dreptul de a fi prețuit ca un bun străjuitor la hotarele statelor amenințate de propaganda revizionistă dela Budapesta. Acești îmbuibaji și răsfățaji ai feudalismului medieval

nu au fost și nu vor fi, nici odată, în stare să aducă vre-un sacrificiu pe altarul dreptății, sau pe acela al înfrățirii cu vreunul dintre popoarele cari au scăpat la 1918 din jugul lor turanic (Ap-lauze).

Ca dovadă servește asupra ei ce îndură în timpul de față elementul german din Ungaria. Fruntași ca dr. Basch, Rothen și alții au fost condamnați la câte 5-6 luni temniță de stat și pierderea drepturilor politice, fiindcă au sfătuit pe conaționali lor să nu-și maghiarizeze numele, ori au avut îndrăzneala să declare că situația minoritarilor din România e cu mult mai bună decât a celor din Ungaria. La fel a pățit și va păți și profesorul universității din Dobrișin, Richard Huss, un bistrițean de origine, care împreună cu Goldschmidt, redactorul revistei „Deutscher Volksbote” se află ehiar acum pe banca acuzaților, sub evânt că ar fi preamărit „crima trădării de patrie a lui Basch”, exprimându-și, în numita revistă, speranța că acesta va fi și în viitor luptător neînfricat pentru drepturile poporului german, care va înțelege să-i răsplătească credința cu credință.

În timpul de față cea mai importantă și mai actuală „industrie patriotică maghiară” o înfățișează acțiunea „societății pentru maghiarizarea numelor”, al cărei președinte dr. Lengyel Zoltan spunea, nu de mult, într'un interview, că ar mai fi între cetățenii actualei Ungarii patru milioane de inși cu nume nema-ghiar. Pentru maghiarizarea lor deplină le-ar trebui 40 de ani,

presupunând că în fiecare an și-ar da învoirea câte 100.000 să li se maghiarizeze numele.

Cu toate presiunile ce se fae asupra tuturor categoriilor de funcționari, această industrie patriotică nu progresează în ritm destul de rapid. Deunăzi, arăta presa maghiară că chiar la ministerul instrucțiunii se află numai 60 la sută funcționari cu nume un-guresc și însuși titularul, Valentin Homan, poartă un nume german.

Da! Să i se dea un răgaz de patru decenii spre a-și putea duce la îndeplinire opera de maghiarizare a cetățenilor săi actuali, să nu se mai încerce nici o intrigă pentru desmembrarea Miciei Înțelegeri, căci speranța într'o apropiată desmembrare a Miciei Înțelegeri, din care, se zicea pe la începutul anului 1934, că se va desface Iugoslavia, s'a dovedit și ea o himeră din domeniul celei mai puerile plăsmuiri. În locul visatei desmembrări, revizionistii dela Budapesta s'au pomenit în fața neclintitei hotărâri a statelor din Mica Înțelegere, de a-și consolida și adânci alianța, construind împrejurul ei un sistem de fortificațiuni diplomatice și ostășești, cu ajutorul cărora să poată asigura intangibilitatea granițelor menite a servi drept garanții pentru dezvoltarea lor viitoare.

Poate nu e o simplă întâmplare că, printre des repetatele strigăte asurzitoare „Dreptate Ungariei”, a putut străbate chiar din Budapesta revizionistă și un gas al științei istorice, care spune că Ungariei a avea i s'a făcut dreptate prin tratatul dela Trianon. La 1933 s'a tipărit o carte de sin-

teză istorică, al cărei autor, Francisc Eckhart, este profesor la universitatea din Budapesta. Eckhart face parte din tagma istoricilor, cari isbutesc a nu se lăsa înduplecați să sacrifice adevărul de dragul unor preocupări, sau tendințe ale actualității politice. El mărturisește fără inconjur: „Să nu ne închipuim că au populat cetele lui Arpad țara întreagă. Numărul lor era prea mic. Pentru aceasta teritoriul ocupat de ei se potrivea aproximativ cu cel stabilit prin pacea dela Trianon, la care a fost redusă, după o mie de ani, Ungaria.“ Iată deci că mult clevetitul tratat dela Trianon nu este decât actul internațional prin care se aduce cuvenitul respect dreptății nemuritoare și adevărului istoric, mărturisit de însăși știința oficială maghiară, cu privire la granițele teritoriului, pe care au fost în stare să-l ocupe și populeze ungerii lui Arpad, la sfârșitul veacului 9. Ca nație puțin prolifică și lipsită de vreo deosebită forță de expansiune, maghiarimea neaoșă nu a fost în stare să împingă granițele acesteia mai departe, spre Est, Nord și Sud, decât cu ajutorul unei serii întregi de colonizări ale diverselor elemente etnice, în regiunile căzute treptat sub porunca și ascultarea coroanei ungare.

Din timpul de multe veacuri, chiar până în zilele noastre, Ungaria a rămas numai la suprafață, prin organele ei de conducere, — o așa numită țară ungurească. În adâncime și la periferii, la toate periferiile, popoarele de baștină și-au continuat traiul patriarhal, prin așezăminte

și datini cu totul deosebite de ale stăpânitorilor vremelnici, prin neîntrerupte manifestări de viață obștească ignorată, neînțeleasă, disprețuită de infumurata și trândava oligarhie maghiară (aplauze).

Dacă tratatul dela Trianon a isbutit a spulbera o ficțiune seculară pentru ca să scoată din întuneric la lumină realitățile etnice ale Europei centrale, însemnează că a săvârșit înainte și mai presus de toate, operă de dreptate istorică.

Un vestit publicist maghiar, Ladislau Németh, publicându-și, mai anii trecuți, în revista din Debrețin „A tanu“ (Martorul), impresiile unei călătorii prin România, face justa constatare că neamul său n'a pierdut Transilvania numai la 1918. Provincia aceasta a fost pierdută pentru Ungaria din clipa în care a devenit problematică stăpânirea acesteia asupra voievodatului și asupra principatului Transilvan.

Iată adevărul faptelor începând a-și deschide drumul spre cugețul unor istorici și publiciști maghiari, aplicați a-l respecta și a-l propovădui, nădăjduind că glasul lor va fi auzit și în capitala de pe malurile Dunării și în cea de pe malurile Tribului, luându-și începutul un curent mai respectuos în fața dreptății izbândite cu nesupuse sacrificii, mai aplicat a ține seamă de actuala situație și a se împotrivi revizioniştilor orbiți de patimi cari iată au izbutit, prin propaganda lor, să doboare, nu numai în propria lor țară, ci și în streinătate, lumina din sfeșnicul adevărului menit a sta la locul cel mai înalt, ca lu-

mina lui Christos, care luminează tuturor (aplauze puternice).

Ori cine agită chestiunea revizuirii granițelor nu poate fi socotit nici prieten al păcii, nici binevoitor al Ungariei. Conducătorii acestei țări bolnave ar trebui ajutați să se trezească odată din visurile lor de grandomanie maladivă, să înceapă a vedea realitatea așa cum este și să se desbrace de învechita lor datină de a trata țara ca o pradă, după cum spunea cronicarul veacului 16, despre magnații maghiari, că țara o socotesc un loc de pradă (regnum praede loco habeno).

Dacă e vorba de revizuire să poitească a-și revizui neajunsurile dinăuntru proprii lor țări, dând pământ și drepturi mulțimilor de muncitori flămânzi și chinuți. E singura țară în Europa care a cutezat a se împotrivi spiritului vremii în care trăim și continuă să păstreze stăruile feudale din trecut. Autorul faimoasei cărți „Mittel Europa“, Friedrich Naumann, scrie cu bun temei că nicăieri cuvântul libertate nu este mai des întrebuințat decât în Ungaria, fie în parlament, fie în presă. Nicăieri însă asuprirea muncitorilor și a naționalităților n'a atins o asemenea treaptă ca în Ungaria.

Cu mulțumire putem constata că în ziua de 10 Noembrie 1936 însuși comitetul central al Uniunii muncitorilor și țăranilor maghiari din România, prin președintele Szepesi Sándor și secretarul gen. Bányai László, a ținut să protesteze cu indignare profundă împotriva declarațiilor dela Milano, arătând că „dreptatea“ cerută în cuprinsul acelor declarații,

populația maghiară nu o dorește și e gata să întindă mână frățescă poporului român, în apărarea libertății și unității sale, ca prin aceasta, în colaborare cu poezarele din bazinul dunărean și cu marii noștri aliați, să „împiedecăm noul măcel“.

Protestul acesta, foarte concludent, ar fi bine să pătrundă până la urechile cele mai fudule din toată Europa. Și nu este surd mai primejdios decât cel ce nu vrea să te asculte. Ce ar însemna acum pentru popoarele nemaghiare întoarcerea sub jugul groșilor din Budapesta? Un vast mormânt.

Neamurile odată desrobite vor ști să-și apere granițele patriei, cu jertfa vieții, apărând totodată pacea și dreptatea lumii. La orice amenințare cu revizuirea zeci de milioane de cetățeni ai statelor Micii Inteligeri răspund: „**Nici o brazdă!**“ (Aplauze furtunoase.)

Moțiunea

La sfârșitul adunării s'a votat o moțiune prin care se desmint punct cu punct „temeiurile“ încurajării date de d. Mussolini ungorilor.

Moțiunea spune în partea finală:

Adunarea rogă guvernul Majestății Sale Regelui să ia neîntârziat măsuri pentru fortificarea militară a graniței de vest.

Adunarea cere guvernului să accelereze lucrările menite să asigure fărăii noastre independența în materie de fabricarea armamentului și pregătirea militară a întregii populații în stare de a purta armele“.

Drăguții de ei . . .

Pedagogie ungurească

În toamna aceasta s'au introdus și la școlile secundare din Ungaria ore de dirigenție, la cari, precum se știe, se vorbește elevilor despre lucruri cari privesc buna educație.

Oficiosul revizionist „Pesti Hirlap“ nu e mulțumit cu-această inovație. Elevii unguri trebuie să fie 'ntâi iredentiști și numai apoi oameni cum se cade. „Pesti Hirlap“ cere deci în numărul său din 16 Oct. să se vorbească la aceste ore de dirigenție și despre tratatul dela Trianon, sau mai de grabă să se facă din chestia Trianonului materie de învățământ și să i se dea ore speciale.

La ce-i nevoie de bună educație, de omenie, în țara cu școli și la Jankapuszta?

Altă profanare

„Magyarság“ din 24 Sept. crt. anunță că organizația din Budapesta a vitejilor a organizat pentru 27 Sept. „un pelerinaj iredentist de implorare la lăcașul de închinare dela Máriaremete“.

Dupăce începând cu „Inima lui Isus“, cu Dreacurata, cu cărțile de rugăciune, atâtea lucruri sfinte au fost transformate în Ungaria în arme iredentiste, ni-

mic de mirare că se iredentizează acum și pelerinajele. E însă ceva interesant în treaba asta. Ne aducem aminte că acum doi ani, oficiosul revizionist „Pesti Hirlap“ a adus vestea că răspunzând întâia unei inițiative ce s'a luat în Apus pentru propagarea păcii prin biserică, Ungaria a închinat păcii tocmai biserica sau mândstirea aceasta dela Máriaremete. Noi ne-am exprimat încă de-atunci mirarea că se poate împăca Jankapuszta cu biserica păcii. Ei, iată că se 'mpacă!

Modă ungurească

Aflăm din „Magyarság“ dela 18 Oct. crt. că s'a măritat în America fata unai anume Ray H. Legate, care a fost acum vreo zece ani conducătorul unei acțiuni filantropice pusă și 'n slujba tineretului din Ungaria, și că mireasa s'a dus la nuntă în port național uuguresc.

Gazeta budapestană observă, că „ar fi instructiv dacă și aici acasă doamnele (!) unguroaice s'ar îmbrăca la nunta lor în port unguresc.“

Nu ne îndoim că apelul nu va rămânea fără urmare. Fiîndcă se știe ce întinsă acțiune s'a pornit în Ungaria pentru „naționalizarea“ tuturor felurilor de

costume: de serată, de școală, de teatru, de vânătoare etc., etc. Mai rămăsese nenaționalizat doar costumul de înmormântare (care bănuim că va fi copiat după cel husăresc al cioclilor) și costumul de nuntă (pentru care am recomanda pe al tătăroaicelor ungurești dela Târcaia, cu pulpele scoase în supra-evidență). Curând-curând vor fi „naționalizate“ și acestea, lucru care nu ne supără decât pentru atât: pentru că fabricanții de modă turanică dela Budapesta sunt și ei imperialiști ca orice ungar, și iac „naționalizarea“ aceasta și pentru export. Și ne supără și mai mult decât asta negliobia noastră: fiindcă

moda turanică vine apoi la noi, ca modă pariziană. Atâtea redactoare de rubrici pentru femei ale ziarelor și revistelor noastre, de ce nu binevoiesc să dea 'n sfârșit atenție și maimuțării acesteia mai mult decât scandaloase?

E la rând Albert Dürer...

În gazeta budapestană „Uj Magyarország“ s'a publicat un articol comemorativ despre „ungurul“ Franz Liszt în care se spune, că „sămăna uimitor cu un alt mare artist de origine maghiară, cu Albert Dürer.“

Ăzi-mâne nu mai rămâne niciun om mare de pe lume de origine nearpadiană.

S'o știe și d. Mussolini

Cu câteva săptămâni 'nainfe de-a se juca de-a sinuciderea, canibalul Urmánczy a publicat în „Pesti Hirlap“, la 2 Oct. crf., un articol despre o nouă minunăție iredentistă, făcută de diferite oficialități și corporații ungurești pe granița cehoslovacă, la Sátoraljaújhely. Se arată în acest articol că după ce mai anii trecuți s'a făcut pe un deal de lângă orașul acesta un așa-zis „steag cu moaștele patriei“ ca să fie văzut de ungurii de peste gra-

niță, acum s'a inaugurat, la începutul lui Octomvrie, un așa-zis Calvar unguresc, parodie blasfemică a Calvarelor obișnuite la mănăstirile catolice. Calvarele acestea mănăstirești sunt niște suișuri pe cari pelerinii se târăsc în coate și 'n genunchi, cu colifuri și altare sau icoane în fața cărora pelerinii se opresc și se roagă, inchipuind opririle lui Iisus pe drumul Golgotei. Calvarul iredentist dela Sátoraljaújhely e și el un suiș de felul

acesa, cu deosebirea că nu se face 'n coate și 'n genunchi, și că la opriri n'are altare și icoane ci inscripții cu nume de orașe „ocupate“, cu câte o sentință sau strofă referitoare la aceste orașe și cu 'nsemnarea oficialității sau corporației pe cheltuiala căreia s'a făcut tabla amintitoare.

Ar fi necesar să arătăm isprava aceasta iredentistă și numai pentru blasfemia ce o constituie.

Se cuvine însă arătată și pentru legăturile ei cu discursul dela Milano al d-lui Mussolini.

Și-anume:

Fiume al italienilor figurează și el printre orașele „ocupate“ la cari iredenta maghiară voiește să arate prin „Calvarul“ dela Sátorajauhely că nu 'nfelege să renunfel

Celelalte orașe „ocupate“ au mai multe la oaltă câte-o oprire cu câte-o inscripție, pentru că trebuind să se imite Calvarele mănăstirești, nu s'au putut face decât 12 opriri. Fiume are însă singur o oprire, ca dovadă că are în seria revendicărilor iredentiste un loc special. Tabla ce i s'a dedicat are inscripția:

Fiume. „Tengerre magyar!“
Felállította Zemplén vármegye.

Adecă: Fiume. „La mare, ungurule!“ Ridicăta de prefectura județului Zemplen.

Așa se 'nfățisează deci italo-filia maghiară, de dragul căreia ducele Mussolini a 'nțeles să sacrifice revizionistilor furanici latinitatea trimisă de maica Romă să civilizeze barbarii răsăritului! De altfel nu e 'ntâiaoară că se trădează astfel această dulce italo-filie ungurească. În „Pesti Hirlap“ ca și 'n alte publicații au apărut adeseori în anii aceștia din urmă articole prin cari se reclama orașul Fiume, dupăcum de altfel de nenumărate ori s'a făcut la Budapesta instigație în contra bunilor aliași austrieci pentru că continuă să fină sub stăpânirea lor o parte a Burgenlandului.

Ca adaos la cele de mai sus reținem arătarea din „Universul“ dela 16 Nov. a d-lui Romulus Seișanu, că ministrul maghiar de instrucție a autorizat manuale de școală (ca al lui Șt. Kolombán) în cari se spune că Fiume trebuie re-integrat în frontierele maghiare milenare și că re-integrarea aceea o va face-o „vitejia tuturor fiilor bravi ai Ungariei“.

UNGURII DELA NOI

O filială a lui „Emke” la București

„Magyar Lapok” dela Oradea publică în nr. din 15 Nov. crt. o corespondență dela București semnată Jávör Bela, în care se arată următoarele:

Se agită de mai multă vreme în cercurile maghiare din București înființarea unei Case Maghiare, cu ajutorul căreia voiesc s'adune laolaltă pe ungurii din capitală împărțiți în organizații confesionale cari i-adevărat că lucrează serios, dar se mânăcă între ele ca câinii.

Chestiunea Casei Maghiare a stagnat până acum din pricină că nu s'a găsit încă soluția ca să se asigure că va fi și peste decenii proprietate ungurească. Dacă s'ar înființa cu societate nouă — se întreabă corespondentul gazetei orădane — „cine îi asigură pe inițiatori că societatea, care la înființare a fost curat maghiară, peste trei-patru decenii va putea sau ba să-și păstreze sub conducerea nepoților actualilor unguri bucureșteni caracterul maghiar? Există deja precedente în București că 'n ce măsură primejduește spiritul maghiar al unei societăți influența cumetriilor și prietenilor românești ale membrilor maghiari, infiltrarea acestora în rândul membrilor, sau chiar indiferentismul sau înstrăinarea membrilor înșiși.”

S'a pus deci chestia să fie făcută Casa Maghiară ca filială a unei societăți din Ardeal, și

se opriseră la Societatea Săcuiașcă, dar au renunțat apoi, pentruca să nu iște susceptibilități la cei de origine ciangăiască sau de prin alte părți.

Astă primăvară a venit apoi Sándor Iosif, faimosul secretar general al asociației iredentiste „Emke”, și a ținut o conferință pentru organizarea la București a unei filiale a lui „Emke”. S'a emis în legătură cu aceasta ideea să se înscrie proprietatea viitoare Case Maghiare pe numele lui „Emke”. Un tânăr, Ferenczy, a umblat să traducă acest gând în fapt, dar adunând la consfătuire pe conducătorii diferitelor confesiuni maghiare din București, a trebuit să vadă că vrășmășia dintre ele e iremediabilă.

Acum se caută cu ajutorul studenților maghiari din București să se organizeze într'o filială a lui „Emke” ungurii bucureșteni din straturile de jos, pentruca prin ei să se presioneze asupra conducătorilor cerțați.

„Szent István” la București

Oficiosul partidului maghiar „Keleti Ujság” publică în n-rul din 15 Nov. o corespondență bucureșteană despre asistența socială ce o dă cercurilor ungurești din capitală ambulatorul maghiar de-acolo, botezat „Sfântul Ștefan”.

Firește că nu se poate decăt aprecia această acțiune filantropică. De ce însă a trebuit să i se dea numele întâiului rege

al Ungariei, popularizat de ire-dentiștii dela Budapesta ca sim-bol al Ungariei-Mari?

„Semne nouă“

Semioficiosul guvernului ma-gghiar, „Budapesti Hirlap”, se ocupă în n-rul din 2 August crt. sub semnătura lui Ștefan Ber-talan de noile semne de viață maghiară din Ardeal, scriind între altele:

„O parte a tineretului ma-gghiar ardelean activist, grupată în organizația „Tinerii ardeleni”, dă într'o foarte îngrijit alcătuită broșură sfaturi despre alegerea carierei studenției ieșite din școala secundară. În revista „Magyar kisebbség un tânăr adună lista acelei resfirate ge-nerației noi din tot Ardealul, cari sunt dispuși a se angaja la o muncă potențată în interesul unghurimii. Tineretul grupat în jurul lui „Hitel” a dat publicu-lui o astfel de revistă de nivel înalt, care merită toată recu-noașterea și care prelucrează pentru întâia oară din punct de vedere unghuresc rezultatele cele mai nouă ale numărătorii ro-mânești a populației și datele referitoare la hrănirea poporu-lui dela țară. În afară de ace-stea, tineretul maghiar a înțe-les integral justetea tezei că trebuie să ne bazăm pe munca dela sate. S'a încadrat în acțiu-nea de cercetări la sate ce a inițiat-o cu atâta succes în cer-curile studențești românești fos-tul ministru Gusti, și-acum luc-rează în așa zisele echipe ale lui Gusti mai mulți tineri ma-gghiar. Ba mai mult, o echipă specială a lor a descins la Că-

lățele, unde face sociografia po-pulației mixte a satelor.”

Ăutorul vorbește în continuare despre semnele unei re'nvieri a cooperației, ce se văd la un-gurii din Ardeal.

Tot despre semnele acestea de regenerare s'a publicat un editorial în „Magyarság” din 12 Sept. La semnele de mai sus s'adaugă în acest articol nouă orientare dată astă pri-măvară Ăsociației Economice maghiare din Ardeal, în fruntea căreia a fost ales atunci în lo-cul președintelui maghiar Ghe-orghe Bethlen d. Paul Szász. Schimbarea aceasta a conducerii a voit să 'nsemne o despoliti-cianizare a Ăsociației. „Ma-gyarság” arată în articolul său citat, că a însemnat a atragere spre Ăsociația — până atunci nemeșească și bancară — a țărănimii unghurești din clasa de jos.

Școlile eparhiei ma-gghiare reformate depe graniță.

Intr'o statistică apărută în „Magyarság” din 9 August crt., se arată că în eparhia maghiară protestantă a Orăzii (cu jude-țele Bihor, Ărad, Timiș-Toront-al, Căraș, Severin, Sălaj, Săt-mar, Maramureș) sunt următoa-rele școli reformate unghurești: o școală superioară comercială de fete, cu 3 clase, cu 8 puteri didactice și cu 22 eleve; 3 licee, cu 16 clase, cu 39 puteri didac-tice și cu 477 elevi; 134 școli primare, cu 782 clase, cu 244 puteri didactice și cu 11.769 elevi; și o grădină de copii (la Reșița).

cu 10 elevi Trei dintre școlile secundare (cea comercială de fete, un liceu de fete și unul de băieți) sunt la Sătmar, un liceu de fete la Orade, 55 dintre școlile primare în județul Bihor, 39 în jud. Sătmar, 21 în Sălaj, 11 în jud. Arad, 4 în Timiș-Torontal, 2 în Maramureș și 2 în Căraș.

Toate aceste școli sunt cu limbă de predare maghiară, afară de școala primară nemțească din Semlac și cea cehească din Pereg (jud. Arad).

Gazeta budapestană pretinde, firește, că școlile acestea nu sunt de ajuns, și din această cauză mulți copii maghiari protestanți frecventează alte școli. Se lasă adevă să se înțeleagă că merg la școli de stat, și că aceste școli de stat frecventate de unguri ar fi românești.

În realitate merg elevii maghiari și la școli de stat, dar celor mai mulți le stau la dispoziție școli de stat cu limbă de predare maghiară. Și încă: Statul român susține asemenea școli — precum am arătat-o și altădată — în sate de graniță cari cu un secol, cu o jumătate de secol în urmă erau exclusiv românești, sau în sate heteroglole de graniță ai căror unguri nu-s unguri de origine ci șvabi sau șoacăți maghiarizați.

Susținând în asemenea localități școli cu limba de predare maghiară, statul român scutește de-o sarcină confesiunile ungurești, cari astfel, din fondurile pe cari și ele le au în cea mai mare parte tot dela stat, continuă proselitismul unguresc și alte comune, unde nu este

școală de stat cu limbă de predare maghiară.

„Cetăți“ ungurești în Săcuime

„Uj Magyarország“ se ocupă în editorialul dela 22 August crt. de acțunea ce s'a început în Săcuime pentru readucerea la matcă a desromânizaților, și arată că în toate părțile ținuturilor săcuizate se fac în contra acțiunii acesteia „cetăți“: „Se edifică cetăți. Mai că nu mai este sat săcuiesc unde să nu se fi clădit în ultimul deceniu și jumătate case culturale“, firește ungurești. Cele mai multe dintre ele stau goale, nu funcționează, pentru că autoritățile ar împiedeca frecventarea lor. Și-așa goale însă, spune gazeta budapestană, își implinesc prin simpla lor existență simbolică misiunea.

Căsătoriile mixte la Cluj și Tg. Murăș

„Magyarország“ din 29 August crt. a publicat un articol cu statistici despre căsătoriile mixte dela Cluj, în care se arată următoarele:

Populația Clujului a fost la 1910 de 60.808 suflete, dintre cari 50.237 unguri („cu jidovii delaolaltă, cari erau 7046 inși“), 7562 români (cu cei din suburbiul Mănăștur), 1676 germani și 866 de altă naționalitate.

La sfârșitul anului 1935 i s'a ridicat populația la 102.952 suflete, și anume: 50.237 unguri (48.8%), 36.496 români (35.5%), 13.686 jidovi (13.3%) și 2432 germani (2.4%).

În anul trecut (1935) s'au căsătorit 2052 de inși, și anume:

955 unguri, 665 români, 354 jidovi, 50 germani și 28 de altă naționalitate. Proporția cea mai defavorabilă — luând ca bază media de locuitori — e a căsătoriilor români. Proporțiile sunt de altfel acestea: jidovii 25.8‰, nemții 21.4‰, ungurii 1.9‰, românii 18.2‰.

„Dintre cei 382 bărbați români cari s'au însurat, au luat unguroaice 125 de inși, iar românce au luat dintre cei 434 de bărbați unguri numai 39 de inși. În 1934 proporția în ce-i privește pe însurații români a fost aproape aceeași, întrucât dintre 363 de însurați români au luat unguroaice 110 inși, în schimb e mai rea proporția bărbaților unguri. Dintre 417 bărbați maghiari, au luat de nevastă românce 45 de inși. După statisticile matrimoniale românii se însoară mult mai bucuros cu unguroaice decât ungurii cu românce. E totodată un simptom trist că dintre 521 unguroaice măritate în anul 1935, mai multe de 71 la sută s'au măritat cu români; dintre 293 de românce, s'au măritat cu unguri abia 13 la sută. Bărbații români, precum se știe îndeobște, își aleg bucuros consoarte maghiare din cauză că-s mai vrednice de 'ncredere în ce privește moralitatea (*sic!*), sunt mai casnice (*sic!*), sunt mai cu vino'ncoa și-s mai solide (*sic!*).

„Cei mai mulți dintre bărbații români și maghiari cari contractează căsătorii mixte sunt din tagma micilor industriași și-a calfelor de meseriași. În afară de asta sunt reprezentate în număr însemnat și celelalte cariere mai de jos, pe câtă

vreme în carierele intelectuale predispoziția spre căsătorii mixte se vede mai de grabă la români decât la unguri. În general se poate fixa, că se fac căsătorii mixte mai cu seamă în lumea de jos, a cărei conștiință națională a suferit întotdeauna de mai multe laeune. Afirmația aceasta ni-ar fi adevărată întru toate dacă am avea date și cu privire la situația socială a miresei. E însă neîndoielnic că micii industriași și muncitorii nu-și iau neveste din clasa de mijloc. Luând în considerare că elementul muncitoresc și micii industriași se recrutează în mai mică măsură dintre „autohtonii“ orașului (*sic!*) și fac parte mai de grabă dintre imigranți, amestecul de sânge ce se 'ntâmplă prin căsătoriile mixte nu atinge populația maghiară autohtonă (*sic!*) a orașului, alcătuită în cea mai mare parte din mici agricultori și din clasa mijlocie, care și azi mai reprezintă încă un număr însemnat. Ori, fiii acestor două clase figurează cu cifre cu totul neînsemnate în statistica căsătoriilor mixte.“

„Dările de seamă“ ale d-lui primar dr. Emil Dandea „despre starea generală a municipiului Târgu-Murăș“ în anii 1934 și 1935, arată următoarele în privința căsătoriilor mixte (pe confesiuni):

În 1934: Mirii ortodocși (25) au luat de nevastă 9 ortodoxe, 8 gr.-catolice, 3 romano-catolice, 5 reformate; 41 de miri gr.-cat. au luat 7 mirese ortodoxe, 12 greco-catolice, 9 rom.-catolice, 11 reformate, 1 unitariană. S'au

căsătorit în schimb cu ortodoxe numai un romano-catolic și un reformat, iar cu greco-catolice 4 romano-catolici și patru reformați.

În 1935: Din 30 de miri ortodocși s'au căsătorit cu ortodocse 12, cu gr.-catolice 6, cu rom.-catolice 4, cu reformate 6, cu luterane 1, cu unitariene 1; din 42 de greco-catolici au luat greco-catolice 15, ortodoxe 6, rom.-catolice 5, reformate 12, luterane 2, unitariene 2. Dintre miresele ortodoxe s'au căsătorit cu reformați 3, iar dintre greco-catolice 5 s'au căsătorit cu romano-catolici, 3 cu reformați, 2 cu luterani, 1 cu unitarian.

Ca o complectare a celor de mai sus, arătăm din darea de seamă de pe 1934 că s'au înregistrat în acel an următoarele

schimbări de confesiune (pe capi de familie): trei ortodocși au trecut la greco-catolici, 2 la reformați, 1 la romano-catolici; 4 gr.-cat. au trecut la ortodocși și 6 la rom. catolici; în schimb au trecut la ortodocși 11 reformați, 7 romano-catolici, 1 mozaic, iar la greco-catolici 5 reformați și 1 rom.-catolic.

În anul 1935 s'au înregistrat schimbările următoare: Au trecut la ortodoxie 11 gr.-cat., 17 reformați, 11 romano-catolici, 2 unitarieni, 1 luteran; la greco-catolici: 5 ortodocși, 12 reformați, 7 romano-catolici și 2 luterani; dela greco-catolici un cap de familie a trecut la reformați.

(De notat că la Târgu-Murăș greco-catolic nu înseamnă în toate cazurile român).

Intre unguri și germani

Ungaria — se știe, și nu i se pot ghici atitudinile viitoare în chestiunile internaționale fără să se aibă asta în vedere — oscilează între Germania, de care i-i mai mult teamă decât i-i că-i va fi de vr'un folos revizionist, și între Italia, dela care economicește nu se poate aștepta nici la atâta măcar ca dela nemți (balanșa negoșului cu Italienii i-i mereu pasivă!), iar politicește nu poate spera decât răsunătoare discursuri revizioniste, cari să 'ntărească acasă situația primejdioasă a latifundiarilor.

La sfârșitul verii oscilația

mersese spre Germania, și înc'asa de tare încât cei dela Roma aproape că erau să-și fragă seamă. Acum e la rând Italia, și-anume poate și mai și decât fusese cu două luni și jumătate 'n urmă al treilea Reich.

Oscilațiile acestea n'au nimic de-a face cu adevăratele manifestări ale sentimentelor nutrite de unguri față de unii sau față de alții dintre acești mari protectori ai lor, de italieni sau de nemți. Se revindică în Ungaria Fiume și când e la zenit dragostea de italieni și când o întrece germanofilia, și se taie în carne vie în

minoritatea germană și când relațiile cu Germania sunt cum nu se poate mai călduroase și când le-apucă răceala. În ce privește tratamentul acestei minorități nemțești de peste o jumătate de milion de oameni, legăturile cu Germania lui Hitler n'au nici-o influență: e totdeauna cum nu s'ar putea mai asiatic. Așisderea criticile din presa și din cărțile din Germania la adresa Ungariei pe chestia acestui tratament sunt mereu la ordinea zilei. Parc'ar fi vorba de cei mai ne'mpăcați dușmani și nu de state legate cum se crede pe viață, pe moarte. Sunt lucruri, acestea, cari dimpreună cu viitoarele relații din anume împrejurări dintre Italia și Germania, cam trebuie luate în considerare când e vorba de atitudinea Ungariei în marile chestii europene viitoare.

Germanofobia aceasta un-gurească s'a manifestat într'un chip poate mai accentuat decât alteori în vremea din urmă.

Se știe că la asiaticismele tratamentului germanilor din Ungaria s'au adaos între altele în anul acesta: definitivarea condamnării la 5 luni de zile închisoare a secretarului Asociației culturale germane Franz Basch, care a intrat astfel la 9 Sept. în închisoare pentru că a 'ndrăznit să-și îndemne conaționali să nu-și maghiarizeze numele; punerea zisei Asociații culturale germane sub conducerea discreționară a unor renegați, cari au dezavuat apoi critica-

rea maghiarizării numelor și au dat garanție că nu se va mai face la Asociație „politică”, adică nu se va mai face opunere la nici-o desnaționalizare; devastarea casei și maltratarea lui Henrik Mühl, un alt conducător al rezistenței nemțești în contra maghiarizării.

După definitivarea condamnării lui Basch, a venit o altă sentință: Tribunalul din Győr a condamnat la 6 luni închisoare pe secretarul secției locale a Asociației culturale germane Franz Rothen, pentru că a spus într'o societate de dascăli la Kislöd: „e o murdărie că se maghiarizează numele. *În România minoritățile au cu mult mai multă libertate decât în Ungaria*” (cf. „Pesti Hirlap”, 13. VIII)

Între altele a venit apoi una bună, despre care va fi vorba pe larg mai la vale: nepărăndu-li-se de-ajuns prigonirea minorității nemțești bipede, s'au apucat și de cea cu patru picioare, de câinii nemțești, fiindcă — spune motivarea acestei noi germanofilii — de geaba li se maghiarizează numele, căci câinii un-gurești tot nu devin prin asta.

Lucrurile acestea au stârnit o furtună de critici și proteste în presa germană, atât într'a Reichului hitlerist cât și în cea din statele succesoare.*) Cele

În cea din Ungaria firește că nu, pentru că acolo nu există gazetă germană. Fusese până acum anul una singură, și-aceea săptămânală, la o minoritate etnică de peste-o jumătate de milion de inși, dar a fost confis-

din țara lui Hitler poate nu i-ar fi neliniștit pe sugrumătorii de minorități dela Pesta, dupăcum nu i-a durut capul nici de multele din trecut. Criticile aspre de tot ale ziarelor nemțești din statele succesoare, și mai ales că făceau comparație cu tratamentul minoritar din aceste state, nu se putea însă să nu-i facă să spumege. Direct nu le puteau răspunde. Au împins deci în scenă pe niște șvabi renegați repatriați la Budapesta din statele succesoare, și i-au pus să țină întruniri, să voteze moțiuni, să scrie răspunsuri de efuziuni patriotice în ziarele ungurești, și să șantajeze pe „trădătorii patriei maghiare” (e vorba, precum s'a înțeles, de „trădători” din statele succesoare), că va fi așa și pe dincolo când o fi să le mai cânte-odată ungurilor cucu.

În fruntea acestor cozi de topor e un anume Steuer György, fost fișpan al Torontalului, care a condus și corul renegașilor ce protestaseră acum câțiva ani în contra alarmei date pe chestia tratamentului minorității germane din Ungaria de martirul de mai apoi Iacob Bleyer.

La adunarea dela 30 Sept crf a secției minoritare (adică de renegați) a Asociației Naționale Maghiare, Steuer

cută odată cu turanizarea Kulturveinului și pusă în serviciul ungarizării, Eyr o-ungurescul Dester Lloyd, nu se poate numi nici el ziar nemțesc. Avem cunoștință că ar exista în afară de revistele germane ale ungarilor și o revistă sau două nemțești sadea, dar revista nu e gazeta

acesta a ținut o „conferință” în contra atacurilor date de presa germană împotriva Ungariei, războindu-se în special cu ziarele nemțești dela noi. Cităm din „Magyarság” dela 3 Oct.:

„Hatzfelder Zeitung care apare la Jimbolea, a scris adresându-se șvabilor bănățeni, evident plătită bine de Liga Antirevizionistă română, că „*să dăm mulțumită lui Dumnezeu că aparținem României, care asigură germanilor cea mai largă libertate și fericire economică și culturală*”. Gazeta aceasta a insultat națiunea maghiară pe un ton alături de mârșav, ireproductibil în fața publicității ungurești. Încât e fără pereche între atacurile din străinătate pornite în contra Ungariei și-a ungurimii.”

„Sub impresia conferinței lui Steuer György — spune apoi gazeta citată — sudicii de față la adunare (adică renegații repatriați din părțile sudice ale fostei Ungarii — n. tr.) au respins cu dispreț obșlesc atacurile presei pangermane și 'n special ale ziarelor bănățene și au hotărât că vor porni o acțiune (???) ca să nceleze acest fel de atacuri brutale și neîntemeiate.”

Același Steuer a publicat în gazeta iredentistă „Magyarság” o serie de articole, din cari reținem următoarele:

În articolul intitulat „Ne băntsd a magyar svábot!” („Nu te-atinge de șvabul maghiar!”) din „Magyarság” dela 18 Oct., afrage atenția să nu se trateze la fel șvabii rene-

gași ca șvabii cari se opun ideii maghiare. Se cuvine citată din articolul acesta următoarea frază:

„Cei mai hotărâți luptători de avangardă ai ideii de națiune maghiară, ai independenței și ai totalei integrități teritoriale, credeți-mă, sunt ungarorii de origine germană ai Ardealului deslipit, ai ținuturilor pierdute dela miazăzi și miazănoapte!”

În numărul dela 20 Sept. crt. al lui „Magyarság” numărul Steuer a publicat sub titlul cu ghilemele: „Afară cu câinii-lupi nemțești din Ungaria!” un articol din care se impune să reproducem ceva mai mult.

Cităm:

„O seamă de fii răătăciți ai poporului nostru șvăbesc ajuns sub domnia balcanică, desprinzându-se din lumea sensorială și spirituală a poporului nostru, și-au uitat de tradiționala și virtuoaasa credință germană față de poporul cavaler al ungarilor și de sincera recunoștință obligatorie de care cu drept cuvânt li se poate cere socoteală.”

Spune apoi că acești „rătăciți” „au lovit murdar pela spate” cavaleria națiune maghiară, „după chipul haitei balcanice”, și arată cum anume au lovit-o (cităm):

„Banater Deutsche Zeitung care apare la Timișoara și e oficiosul mișcării naționale nemțești din România, a publicat în numărul său din 4 Sept. 1936 următorul atac infam în contra ungarimii, sub titlul

„Afară cu câinii-lupi nemțești din Ungaria”:

„Magyar Vadászujság”) publică: „Ministerul maghiar de agricultură s'a adresat ministerului maghiar de interne ca să sporească impozitul pus pe câinii-lupi, pentruca să le treacă ungarurilor pofta să mai țină câini nemțești și să revină la câinii naționali, la komondor-i, la kuvasz-i și la puli**).”

De ce să le meargă și câinilor nemțești mai bine în Ungaria (se întreabă gazeta șvăbească dela Timișoara — n. tr.) decât câinilor de nemți, țărănilor șvabi?”

„Câinii germani au negreșit în Ungaria acel privilegiu, că din câinele-lup german nu se poate face un komondor sau un puli maghiar prin aceea că li se ia pur și simplu numele și li se dă nume de câine unguresc” (cum în schimb se poate maghiariza minoritatea germană prin silnicile magharizări de nume și prin silnicile celelalte — n. tr.)

„Câinele-lup rămâne câine-lup, kuvasz-ul rămâne kuvasz. Aceasta totuși o vede oricine, cel puțin la câini. De ce n'o văd oare și la oameni?”

„Câinilor germani, chiar dacă și vreau să scape de ei, le merge încă tot mai bine în Ungaria decât oamenilor germani. Nu-i bagă 'n temniță ca pe dr. Basch, și nu-i bat la sânge ca pe dr. Mühl pentru s'ngurul motiv că vreau să rămână ceea ce sunt.”

*) Gazeta vânătoarească maghiară (din Ungaria).

**) Denumiri ungurești de specii de câini

Atâta a spus gazeta şvăbească dela Timișoara. Un comentariu de câteva rânduri. Susceptibilul apărător renegat al Ungariei, fostul fișpan Steuer, găsește însă că nici atâta nu e voie să spuie la adresa „cavalerei” Ungarii.

„Nu vrem — spune d sa — să răspundem la brutalul acesta atac balcanic în spirit asemănător și să recurgem la aceleași infame arme de atac. Dacă aruncă în noi cu noroi, nu aruncăm și noi după ei, căci ar trebui să ne aplecăm la noroi și ne-am murdări.

„Viața publică, presa poporului nostru şvăbesc ajuns sub stăpânire românească și iugoslavă s'a balcanizat total, după cum o dovedesc multe fapte indiscutabile și o adevărate mai presus de îndoială și cel mai nou necioplit atac balcanic.”

Spune apoi că asta-i o nerecunoștință patentată față de buna mamă Ungaria-Mare. „Situația economică și culturală a țărănimii şvăbești — ceea ce e fapt cunoscut îndeobște — a fost în Ungaria-Mare mai satisfăcătoare și mai bună până și decât în străbuna patrie mamă, în Germania (sic!). Oare azi România-Mare și Iugoslavia îi asigură poporului nostru şvăbesc aceea afirmare de sine particulară și publică, aceea fericire materială și morală de care se bucura sub suveranitatea sflatului maghiar?!”

La întrebarea aceasta a renegatului care a ajuns până-ncolo ca slugărnicia ca să com-

pare tratamentul cultural al germanilor din Ungaria cu al germanilor din patria lor mamă, şvabii dela noi au răspuns de mult și 'n repetate rânduri. Ce vrea imbecilul mai mult decât vorba citată de el însuși a lui „Hatzfelder Zeitung”, spusă 'n legătură cu tratamentul minorității germane din Ungaria: „Să mulțumim lui Dumnezeu că aparținem României, care asigură germanilor cea mai largă libertate și fericire economică și culturală!”

Dar renegatul se dezavuează mai încolo el singur.

Și-anume: își încheie articolul arătând că d-rul Mühl, căruia i s'a devastat casa și-a fost maltratat de jandarmi pentru că-și îndemna conașionalii să reziste maghiarizării, s'a adresat justiției iar justiția întârzie să se pronunțe. Deasemenea s'au înaintat la guvern o mulțime de ponesuri nemțești, iar guvernul întârzie să le dea curs. El însuși, Steuer, în calitate de *comisar al guvernului pe lângă Asociația culturală germană* (pe bună gură de lup a fost dată!), a intervenit la guvern să se dea curs plângerilor, dar guvernul face mereu

Guvernul face, iar comisarul (pe românește gădele) pus de el peste Asociația culturală germană, îl apară ca funia pe spânzurat.

*

Deunăzi a apărut al doilea volum din Geografia Ungariei a profesorului universitar dela Seghedin Carol Kogutowitz,

tratând despre Panonia.

Trebuind să vorbească și despre numeroasele așezări germane aproape compacte din partea aceea de țară, autorul s'a apucat să polemizeze cu criticile ce se aduc în cărțile din Germania tratamentul acestor minoritari, și spune despre ele între altele următoarele (cităm după reproducerea din „Magyarság” dela 30 Sept. crt):

„Nu lipsesc (în Germania) nici astfel de glasuri și mai cu seamă din cercurile celor cu cunoștințe locale, că *ungurii sunt cel mai mare dușman etnic al poporului german, sau că ungerii sunt acel grup etnic străin care alacă mai eficace standul etnic german*”.

„Sunt câtă frunză și iarbă acele cărți nemțești, în special de geografie, cari atunci când e vorba de pământul maghiar, își exprimă fără perdeă antipatia față de unguri. E uluitoare ura ce se revarsă asupra noastră din descrierile geografice nemțești ale Burgenlandului. Mai că devine plictisitor că fiecare autor neamț de geografie se consideră chemat să aducă critici grave și nedrepte politicii maghiare naționalicești” (adecă față de minorități).

„Albrecht Penck, o mândrie a științei geografice nemțești, scrie” (vorbind de nemții din Panonia):

„Satele maghiare sunt rămase cu mult în urma celor nemțești. Caracteristicul teren etnic maghiar, cu cultura lui

păștorească, se începe abia la răsărit de Dunăre”.

„Iar Georg A. Lucas scrie acestea în legătură cu Ungaria-Mare: În Ungaria acel care se ridică peste cei de jos și lipșiți de știință de carte, era nevoit să se lase maghiarizat, statul absorbea în acest scop orice inteligență de altă limbă și jongla isteț cu ideea de popor, de stat, de națiune politică și de patrie”.

„Hassinger ne bagă de vină următoarele: „În toate școlile de stat limba de predare nu numai că a fost cea ungrească, tineretul nu numai că era crescut în direcție patriotică ungară, ci în special era educat în spirit unguresc. *Ungar și ungrese* înseamnă pe limba maghiară același lucru. Istoria națiunii maghiare e istoria aproape exclusiv a poporului maghiar de rasă. Celelalte naționalități au trăit în umbra istoriei. Toți eroii, poeții, artiștii despre care a auzit tineretul, au fost patrioți maghiari, și învățau astfel școlăritimea ca să se înflăcăreze pentru lipurile ideale. De fapt intelectuali maghiari ai țării și mai cu seamă cei germani, s'au alăturat totdeauna mai coplului politicește popor conducător de stat.

„Regele Matei a fost de origine valahă, Ludovic Kossuth de origine slovacă, Nicolae Zrinți de origine croată. De influența aceasta erau imune numai marle mase țărănești ale naționalităților, și anume, cu atât mai mult, cu cât erau mai inculte, mai fără legături

cu școala și cu viața economică. Neștiința de carte a fost cel mai puternic scut al naționalităților. De aceea pierderile cele mai multe le-au suferit germanii, fiindcă erau social cei mai respirați, econo-

micește erau cei mai înaintați, îi atrăgea viața orășenească și luau parte activă în carierele industriale, comerciale, spirituale, în vreme ce conștiința lor națională era slab dezvoltată."

IULIU GÖMBÖS

La un sanator de lângă München unde se internase după demonstrativele vizite din August și Septembrie 'n Germania ale regentului Horthy, miniștrilor Kozma, Fabny etc., a șefului marelui stat major al armatei maghiare, a contelui Bethlen și ale câtorva sute de ofițeri maghiari plecați acolo sub pretextul Olimpiadei, a încetat din viață la 6. Oct. președintele de consiliu unguresc Iuliu Gömbös, descendentul unor târziu maghiarizați Knöpfleri stabiliți din Germania 'n Ungaria acum o sută și câteva zeci de ani.

Moartea lui a fost învederat o pierdere uriașă pentru iredenta maghiară. Atâta deszădejde i-a cuprins pe iredentiști, încât faimosul canibal Urmánczy și-a tras de desperare la parlament un glonte în cap, iar Mussolini a trebuit solicitat să arunce repede-repede o bombă de cuvinte revizioniste, ca să scape regimul nemeșesc din Ungaria de cele ce l-ar amenința după desmeticirea țării din orbirea iredentistă.

Fără să fi fost un om deosebit decât ca îndrăzneală și echilibristică, Gömbös fusese 'ntradevăr acel de care iredenta maghiară putea să lege cele mai mari nădejdi. A fost întâi de toate ceea ce se cere

la o asemenea 'ntreprindere: un cutezător și-un aventurier.

Ca ofițer a stat mai mulți ani la Zagreb, de unde a adus legături ilustrate apoi atât de satanic prin școlile de terorism dela Jankapuszta și din alte părți ale Ungariei guvernate de el.

Căpitan de stat major fără întrebuințare, sfârșitul războiului l-a apucat la Budapesta, unde de-o parte își organiza tovărășii teroriste, iar de alta își oferea serviciile revoluționarilor de stânga (vezi amintirile lui Böhm, Jászi, Károlyi, etc.). Prin vara lui 1919 apoi, ajuns stăpân de taberi de dreapta la Seghedin și mână dreaptă a ministrului de război din guvernul de-acolo, umbla să facă în contra armatei românești și a francezilor (pe francezi nu i-a putut suferi nici mai apoi în toată viața-i publică) o alianță cu bolșevicii lui Bela Kun. A ajuns apoi, după instalarea hortismului la Budapesta, conducător de antisemiți: președinte al „ungurilor care se deșteaptă”, organizând de-o parte prigoane teroriste în contra celor de stânga, iar de altă parte căutându-și drum spre viața politică. Ajuns în parlament, cea dintâi grijă i-a fost să-și părească tabăra eb-

redistă și să se 'nvărtă la guvernul Bethlen, în care a ajuns apoi subsecretar la război și pe urmă ministru peste același departament.

Dupăce regimul de zece ani al lui Bethlen a sfârșit-o în chipul lamentabil știut, cu primejdia unui faliment economic general, și dupăce urmașul acestuia, Károlyi, n'a putut face nici ei față situației mai mult de un an, Gömbös a fost numit prim-ministru și și-a început adevărata carieră. A îndrăznit să făgăduiască țării prin cele 95 de pîncte ale sale de program adevăratul Canaan biblic, cu dreptate socială și cu câte de toate, și a ridicat iredentismul la rangul de politică oficială. Din cele 90 și atâtea de binefaceri nu s'a ales nimic. Dimpotrivă, antisemitul depe vremuri s'a transformat în om al trustrurilor și băncilor jidovești și a creat în vremea din urmă o nobletă nouă, special pentru oamenii banului cari puteau s'o cumpere. Exploatarea lumii de jos a continuat și sub el, de-o parte prin încurajarea aceasta a finanței semite, de alta printr'o fiscalitate excesivă și prin transformarea Ungariei din stat polițist în unul suprapolițist, cu fișe la cancelariile partidului său despre toți cetățenii țării și cu prigoniri pe față a tuturor ce nu primeau să fie cu el. Adevărat că pentru favorizarea sau șantajarea (după împrejurări) a latifundiarilor, a venit și cu unele reforme: a adus o conversiune, din care a exclus însă pe cei cu mai puțin de zece iugăre de pământ și a extins-o în schimb la latifundiar; a adus drept reformă agrară o lege a colonizărilor și-o alta a fidei-comi-

surilor, cari țării nu-i folosec însă nimic, în schimb sunt în mâna guvernului o armă în contra latifundiarilor cari i-ar face opoziție — opoziție bethlenistă sau habsburgistă.

Din tot faimosu-i program cu 95 de puncte n'a rămas astfel nimic decât oficializarea iredenței: sub el s'a petrecut isprava infernală dela Jankapuszta, despre care fostul prim-delegat al Ungariei la Geneva, T beriu Eckhardt, a spus la o 'ntrunire dela Mișcoiț c'a fost precedată în Ungaria de-o pregătire în regulă pentru război; sub el s'a 'ntâmplat mușamalizarea sancționării terroștilor, sub el și-a ajuns culmea agitația revizionistă. Chiar dacă cu Jankapuszta fostul căpitan de stat major dela Zagreb n'ar fi avut nimic comun, zădărnicierea cumințirii ce era să vină după atentatul dela Marsilia în Ungaria e fapta sa. Ungaria aștepta atunci o reformare de jos și până sus, și Gömbös n'a făcut-o. „Va fi oare reformă?“ s'a întrebat pe vremea aceea unul dintre cei mai mari publiciști maghiari, Németh Lászlo. Și i s'a dat la aceasta — spune Németh în jurnalul său de călătorie prin România înfățișat cetitorilor noștri în numărul din Martie al acestei reviste, — i s'a dat „un astfel de răspuns definitiv, infam și rușinos, încât cine mai zice că e ungar, trebuie să spună totodată și că-i mârșav. Primăvara anului 1935 a măsurat puterile de renaștere ce sunt în poporul unguresc, iar această măsurare a putut fi și mai desiluzionantă decât pentru noi (cei din Ungaria — n. tr.) pentru unгурii cari o observau din afară, cari sunt puși la caznă

pentru naționalitatea lor. Dacă se va angaja vreodată un istoric să eternizeze vremile de după Trianon, anul acesta și guvernul acesta va trebui să le omită; guardie passa, în privința lor asta-i toată critica. Ungurimea nu numai că n'a putut deveni popor pilduitor, ceea ce după trecutul său central-european e pentru ea singurul modus-vivendi, ci a căzut mai jos decât oricând în decursul istoriei sale" (la Németh. pag 175).

La caracterizarea aceasta nu mai e nevoie să adăugăm decât cele scrise în panegiricul din „Magyarság” dela 7 Oct. crt. de Pethő Sándor, directorul acestei gazete legitimize:

„Iuliu Gömbös a iubit mai presus de toate puterea și a râvnit-o. N'a fost un om politic de factură clasică, n'a fost un om de stat de cultură înaltă, n'a fost un pisc în lanțul de munți al ungarilor mari, căci lucra doar cu câteva cartușe convenționale, în special cu lozinci, cu comenzi, cu epiloguri populare, de suprafață, ca de-obicei conducătorii populari, cari își suplinesc slabul bagaj de idei cu locuri comune de efect

și cu recitarea continuă a banalităților incendiare... Din viața militară a adus mecanismul subordonării și disciplinei manifestat mai de grabă prin lucruri exterioare. De aceea n'a priceput esența și spiritul guvernării constituționale... De aceea l-a impresionat prea de tot mult farmecul imitării sau copierii dictaturilor străine”. „Și dacă a pornit însă în orbitoarea-i carieră cu un bagaj așa de anemic, poticniri sufletești n'a prea avut, în sinea sa nu s'a îngrozit niciodată în fața problemelor mari... Căci era în plebeul acesta dârz o uimitoare, aproape titanică încredere în sine, care mai-mai se învecina cu mândria de sine și care întotdeauna îl scutea de durerile recunoașterii propriilor sale greșeli.” „Cu toți cei șapte ani ai săi de ministriat și patru de prim-ministru, însemnătatea sa constă mai de grabă în scopurile ce și-a propus, decât în rezultatele atinse. A rămas în esență și după atât de însemnata-i figurare politică și ministerială aceea ce-a fost la plecare: o făgăduință, un ignis fatuus.”

Tara cu cea mai mare libertate...

Din semioficiosul guvernului maghiar, „Budapesti Hirlap”, dela 23. IV crt.:

Profesorul universitar Eugen Cholnoky (vestitul falsificator de geografie) a ținut la secția de turism a asociației Baross o conferință în care a spus:

„Avem peșteri interesante, și avem ceace nu e nicăieri alt-

undeva pe lume, avem în Ungaria o libertate cum nu e în lume nicăieri.”

Zice cineva altfel? Afară de fostul prim-delegat al Ungariei la Geneva, Tiberiu Eckhardt, care a cerut în parlament să li se dea ungarilor în Ungaria atâta libertate măcar câtă o au conaționali lor în statele succesoare?

Agitația stârnită de declarațiile ducelui

Menite să împrăstie atmosfera de descurajare ce coborise asupra cercurilor conducătoare ungurești în urma morții lui Gömbös și să împiedece accentuarea printr'o 'ntărire bethlenistă a preferării ce s'a manifestat atât de tare la unguri față de Germania în August și Septemvrie, declarațiile dela Milano ale ducelui Mussolini au fost urmate în abia câteva zile de conferința italo-austro-ungară dela Viena, care voia să fie un început de concretizare a promisiunilor ducelui, și-apoi de vizita la Budapesta a ministrului italian de externe Ciano, cari și una și alta au exaltat până la paroxism spiritele ungurești.

Conferința dela Viena

La Viena, dupăcum se știe, s'a spus: că Italia și Austria vor da sprijin Ungariei ca să-și înfăptuiască egalitatea de înarmare; că reorganizarea dunăreană nu se poate face decât sub auspiciile pactului dela Roma; și că Italia asigură Austriei și Ungariei exploatarea economică în Abisinia, cu condiția — adăuga o gazetă ungurească — să trimită fiecare un corp de armată acolo, ca să cucerească teritoriile neluate încă ce li s'au rezervat.

Demonstrațiile din Ungaria

Deși aceste hotăriri nu înseamnă aproape nimic în plus față de cele din trecut (întrucât textul comu-

nicatului vienez nu lasă să se 'nțeleagă c'ar fi vorba de-o repudiere ungurească după felul nemțesc și austriac a opreliștilor militare din tratatul de pace), presa și opinia publică a exultat totuși până la demență, acreditând că ar fi vorba nici mai mult nici mai puțin decât de revizuire teritorială. Dela pronunțarea declarațiilor dela Milano și-apoi în tot timpul conversațiilor dela Viena, demonstrațiile de dragoste față de Italia s'au ținut lanț în Ungaria, începute ca de obicei cu retragerile cu torțe ale studenților. Faimoșii falsificatori de franci francezi dela TESz s'au dus în delegație la ministrul dela Budapesta al Italiei, ca să-i vorbească de „istorica dragoste” a ungarilor față de Italia (vezi-i manifestațiile infernale din timpul războiului în cartea „Front antirevizionist” a confratelui C. I. Codarcea) pe care o oferă dimpreună cu „istorica credință și cinste ce a caracterizat pe unguri dealungul veacurilor” (cf. „Pesti Hirlap”, 7. XI). Consiliile municipale și județene, asociațiile profesionale sau de alte feluri, au trimis la Roma telegrame peste telegrame, iar întrunirile s'au ținut lanț. A venit apoi la Budapesta Ciano, și i s'a făcut o primire cum nu se poate descrie, cu botezarea — ca punct culminant — a unei pieți din Budapesta cu numele ducelui.

Comentariile și instigațiile din presă

Ziarele, firește, au instrunit cele mai revizioniste coarde. Ar fi prea de tot lung să arătăm tot ce s'a scris în urma declarațiilor dela Milano, vom reda însă principalele :

Indată după declarațiile lui Mussolini, la 4 Nov., vicecancelarul austriac dela externe Schmidt care se afla la Budapesta a dat un interview în care spunea (cităm după simioficiosul „Bud. Hirlap“):

— „Revizionismul e teza de bază a politicii maghiare. E fapt că un mare procent al poporului maghiar trăiește în afara granițelor țării. În Austria deci e înțeles faptul că Ungaria propovăduiește în chip energic revizionismul (de ce nu-i dau „deci“ Burgenlandul? — n. tr.)“.

Oficiosul Ligii revizioniste „Pesti Hirlap“ a publicat la 5 Nov. un articol de fond în italianește al președintelui acestei Ligi Herczeg Ferenc, și a împărțit această ediție în cercurile politice din Italia, luându-le apoi acestora declarații revizioniste cari s'au publicat în numerele următoare ale ziarului.

La 8 Nov. deputatul Rajniss a publicat în „Uj Magyaráság“ un sinoptic al celor scrise în presa din străinătate despre declarațiile lui Mussolini, arătând între altele următoarele:

„Manchester Guardian“ nu le atribue o însemnătate mai mare; îl consideră pe Mussolini omul vorbelor de efect.

„Daily Telegraph“ le socotește dăunătoare păcii. Presa franceză

le critică unison. În „Oeuvre“ d. Tabouis spune că „Mussolini știe că în România sunt unele cercuri cari pe baza unei specifice constituții speciale pe seama Ardealului, nu socot imposibilă pacea româno-maghiară“ (seștie cari sunt aceste „cercuri“ despre cari i s'a vorbit dela Budapesta lui Mussolini: condamnatul pentru instigație Nicolae Krenner, cu teoria sa „transilvanistă“ — n. tr.) „E trist și descurajant glasul presei franceze — spune în încheierea acestui capitol Rajniss, — și e totodată o dovadă că spiritul neînduplecat, punctul de vedere pietrificat, formalist, al lui Barthou, nu-l poate stârpi din sufletele franceze nici frontul popular“. Trecând apoi la ecurile din presa Miciei Înțelegeri, arată că ziarele sârbești sunt bucuroase prietenia oferită sârbilor de Mussolini. „În capitala sârbească — spune 'n încheierea acestei treceri în revistă Rajniss — noul ministru plenipotențiar italian e primit deosebit de sărbătorește, iar cercurile politice dătătoare de ton nu găsesc plăcere în instigare împotriva ungarilor. Ar fi cu putință ca orizontul maghiar înourat să se lumineze întâi dinspre sud?...“

Directorul aceluiaș ziar „Uj Magyaráság“, deputatul Milotay, a publicat în fruntea n-ului din 8 Nov. al gazetei un deosebit de interesant articol de îndemnuri la înarmare, intitulat „Procesul nostru“, în care spune:

Dela Rothermere și până azi, atâția ani de zile, ungarilor n'au făcut decât să tot aștepte să le cadă 'n gură para mălăiață. În jurul lor Europa s'a tot înnoit, iar

ei n'au făcut nimic pentru învie-rea intern, pentru democratiza-rea țării. În alte țări votul secret e demult învechit, iar în Ungaria sunt tot la discuția introducerii lui.

„În acești 15 ani noi am în-călzit la sânul nostru o iredentă, ca vis al unei nepufincioase și subțiri pături superioare care visează la cele trecute, (un vis) cu care marile mase de jos nu puteau avea nicio comuni-tate sufletească, sensorială sau socială. Aceștia de jos, apoi, ca urmare a decăderii noastre in-terne într'o mizerie cerșeto-rească, încălzesc la sânul lor sălbătice visuri sociale, cu cari nu pot simți ceva comun clasele de sus. E o groaznică prăpastie aceasta, care ne amintește de prăpastia na-țională de netrecut a vechiu-lui sullet național rusesc și-a vechiului sullet național spa-niol. De aceea nu avem un ideal comun, care să fie idealul a milioane de inși, al întregii so-cietăți naționale, și pentru care întreaga societate să fie gata a muri pentrucă ar ști că numai prin el poate trăi, poate muri cu speranță și cu cinste. La noi nici mulțimea nu e dispusă a muri pentru idealurile na-ționale ale claselor de sus și nici cei de sus nu-s. dispuși la așa ceva pentru idealurile, pentru interesele milioaneilor de jos”. AȘA!!!

Milotay arată în continuare că a dispărut la unguri mândria de a se socoti mai chemați ca să stăpânească decât popoarele ve-cine. Apoi, că ungurii se com-plac de atâția ani într'o iredentă

wilsoniană, așteptând ca delegații români, cehi și sârbi să le aducă plocon ca lui Arpad în tabloul lui Munkácsy, apă, iarbă și un cal alb, ca simbol al cedării Ar-dealului, Slovaciei și ținuturilor de j s; ba mai mult, așteaptă să li le aducă pe tavă marile puteri. Iredenta aceasta ungurească s'a organizat în contra wilsonismului, și a devenit ea însăși wilsoniană. Dar ce mai așteptăm? — se in-treabă voinicos deputatul direc-tor al gazetei guvernamentale. „Dacă nu se 'ntâmplă vr'o mi-nune oarecare, ne vom trezi din lumea de visuri a revizuirii prin Liga Națiunilor la o realitate în-grozitoare, implacabilă. La o rea-litate care în locul glasului senti-mentelor umanitare, pacifiste și-al argumentelor juridice, va vorbi pe limba armelor. Ca rezultat al noului război, oricum s'ar sfârși acela, nimeni n'o să ne dea 'na-poi nimica, niciun prun măcar, pe gratis, de dragul ochilor noș-tri frumoși. În istorie, în luptele pe viață pe moarte ale popoare-lor, toate-și au un preț. Și toc-mai de aceea nimeni nu va re-cuceri gratis nimica pe seama noastră dintre cele pierdute, nici un petec de pământ, nicio brazdă. Dacă vom fi slabi ca dușmani, ne vor mânca definitiv actualii învingători, învingătorii Trianonu-lui; dacă învingem noi, dar nu-mai din bunăvoința puternicilor noștri aliați, au să ne mânânce prietenii. Nimeni n'are să ne ri-dice de păr ca să ne repună în drepturile noastre“.

Glasuri incendiare din Ardeal

Firește că la cerul instigațiilor acestora rășboinice trebuia să se alătore și unii șerpi dela noi.

Faimosul condamnat pentru instigație antiromânească Spector (Nicolae Krenner), care deși sentința i-a fost confirmată de Casație de luni de zile se plimbă și astăzi liber prin Cluj și-i vorba chiar să nici nu mai vadă pușcăria, a publicat în fruntea numărului din 17 Nov. al gazetei budapestane „Magyarság” un articol intitulat „După discursul Mus solini”, în care spune:

Se ’ntunecă iarăși cerul peste surorii din Ardeal, totașa ca după discursul de-acum patru ani al lui Mussolini, când s’a ’nființat ca răspuns Liga Antirevizionistă și s’au început „excesele” și „prigoanele” în contra „minorității maghiare”. Ca efect al discursului de-acum dela Milano, s’au început suspendările de ziare („Brassói Lapok”, „Aranyosvidéke”) s’a omis din proiectul legii de presă dintre organizațiile gazetărești resunoscute sindicatul ziaristilor maghiari, și „se poate întâmpla că în curând va amuți toată presa maghiară”. (Băgați de seamă cum falsifică condamnatul: niciunul dintre faptele pomenite — suspendarea pentru instigația a celor două ziare și nefigurarea ziaristilor maghiari între organizațiile de presă recunoscute — nu sunt de după discursul dela Milano!) E generală temerea, continuă instigatorul, că ura se va descărca în capul nostru. Și ce va fi, Doamne, când criza economică ce-o va aduce reevaluarea

aurului (auzi-ll) va ațâța și mai tare spiritele?!

După ce și-a înșirat astfel pe coloane întregi prigoanele închipuite, șvabul renegat încheie cu un apel la Ungaria:

Trăim o tragedie locală, pe care trebuie s’o suportăm. Dar n’o suportăm fără cuvânt. Și cuvântul renegatului e: „In minutele gândurilor libere și ale activităților lor, cei de dincolo să cumpănească cu cât plătim noi sarcina sorții maghiare. Poate s’o găsi loc și modru pentru exprimarea vr’unei mijlocite, ușoare și neprimejdioase recunoștințe.” **Sic!**

Tot din Ardeal, de astădată dela Orade, e semnată o corespondență apărută la 18 Nov. în „Uj Magyarság”, sub titlul: „Ecolul celor dela Milano în Alcazarul ardelean” (sic!).

Autorul acesteia vede și el numai descărcare de ură românească asupra minorității ungureșii dela noi, care ci-c’ar fi în situația naționaliștilor spanioli împresurați în Alcazar. Relatează despre adunarea anti-revizionistă ținută la Orade de partidul liberal ca răspuns la cuvântarea dela Milano, și numește zecile de mii de țărani dela adunare „horde”, spunând despre protestarea lor în contra revizuirii: „Trebuia s’audă frații noștri de dincolo această urlare!... Acei câ’va unguri cari s’au rătăcit pe-acolo (la adunare), nu vor uita niciodată cum se uitau țintă în ochii oratorului (ai d-lui Dinu Brătianu — n. tr.) miile de perechi de ochi, în cari vedeai parcă scăpărarea baionetelor.”

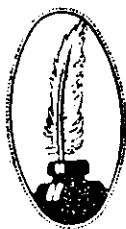
După o lungă relațare despre

această grandioasă adunare anti-revizionistă, autorul încheie și el cu un apel la cei „de dincolo”: să fie cu gândul la ungurii din „Alcazarul ardelean” și să se unească într-o solidaritate mai presus de orice, punând capăt certurilor dintre ei.

**Arestări de români
în Ungaria**

Ce se urmărește cu-aceste ațări? O alarmă în străinătate?

O justificare a noilor asiaticisme ce se deslănțuesc în Ungaria asupra minorității românești? Căci după gravele informații publicate la 21 Nov. de ziarul „Știrea” din Arad dela refugiați din Ungaria, s'au început acolo arestări în masă de români, implicați cărnește în procese de „înaltă trădare”. În temnița din Giula ar fi după aceste informații 150 de arestați români.

CĂRȚI REVISTE ZIARE

I. Lupaș: Probleme școlare. Critici și sugestii, București, ed. Cugetarea, 1936. — Sunt adunate în elegantul volum de 270 de pagini articole și discursuri ocazionale sau parlamentare ale distinsului academian, profesor universitar, publicist și președinte al secției ardelene a Ligii antifrevizioniste, scrise sau rostite în anii dela unire încoace, deci e înfățișată problema școlii noastre din vremile celor mai grele încercări de transformare a ei după cerințele noului stat întregit. Unele dintre desideratele din volumul d-lui prof Lupaș sunt azi lucru 'mplinit; multe însă continuă să fie o lacună a învățământului nostru public. Chiar dela începutul volumului, reșii cu strângere de inimă că nu s'a făcut tot ce trebuia și ce se putea pentru Moși. La 1921, d. prof. Lupaș constata că sunt încă în satele moștești învățători și notari unguri, și-i sigur că-i afli și astăzi; mai arăta că se impune din cauza marei răsfirări a ca-

selor să se facă la școlile primare de acolo internate, și nu numai că nu s'au făcut, dar precum vă amintiți, nu s nici școlii câte trebue, încât acum vreo trei ani saful lui lancu trebuise să facă apel prin ziare la danii publice ca să-și poată zidi o școală. Dintre celelalte desiderate din volumul d-lui Lupaș, școala confesională s'a îngropat (în vreme ce a minoritarilor nu numai că dăinue, dar are o situație legiferată), ținerea examenelor de capacitate ale profesorilor la toate universitățile, examinarea candidajilor la bacalaureat la liceele unde-au învățat, de cătră propriii lor profesori, sunt lucruri parcă uitate, deși oricine își poate da seama cât sunt de juste. În schimb istoria națională a fost făcută materie principală de învățământ, așa cum în repetate rânduri a cerut o d. prof. Lupaș, în parlament și în comisiile ministerului. În privința acestei întemeieri a noului învățământ românesc pe istorie, sunt în volumul „Probleme școlare“ o

seamă de lucruri cari ar trebui mereu repetate. Autorul a arătat că încercarea ce s'a făcut și la noi de a reduce rolul istoriei în școlile secundare, e inspirată din cercuri internaționaliste. Stăruind apoi asupra istoriei regionale, a arătat că are o importanță extrem de mare, stimulând pe profesori să desgroape, în special în ținuturile desrobite, trecutul regiunilor respective.

Să mai notăm, pentru că d. prof. Lupaș e președinte al Ligii Antirevizioniste din Ardeal, marea înțelegere ce o arată față de minoritari. Le-a luat partea în parlament când li s'a făcut într'un rând nedreptate unor profesori cursiști, le cere profesorilor români de istorie din Ardeal să nvețe limbile minoritare din partea locului ca să poată cerceta trecutul regiunii, ș. a. m. Când îl vom vedea pe Herczeg Ferenc rostind o vorbă măcar pentru o cauză dreaptă a minoritarilor din Ungaria?

Cele arătate aci sunt numai câteva dintre preocupările din acest interesant volum. Cetiitorii vor găsi sugestii — cum și-a intitulat autorul cartea — mai în fiecare pagină, și va găsi comparații cu inovațiile școlare de aiurea, îndeosebi din Cehoslovacia, cari s'ar cuveni cunoscute și la noi cât mai mult.

Tiberiu Moșoiu: Neculai Miclescu spătarul, călător în China, ed. revistei „Familia”, Oradea, 1936. — E o carte în același timp de orientare cu largi orizonturi în lumea spirituală și intelectuală a veacului al 17-lea, și de mândrie românească pentru gloria ce-a adus-o abia știutului pe atunci popor românesc Nicolae Miclescu, învățatul dela care luau inspirații și cunoștințe cărturarii Bizanțului, luminații Țipusului, protipendăda Rusiei, sucitii Chinei. Situatându-l pe Miclescu în mediul cultural contemporan al Bizanțului, al Țipusului, al Moscovei împărțită între latinism și grecism și frământată tocmai atunci de cele mai radicale reforme, d. prof. univ. Tiberiu Moșoiu inițiază pe cetitor într'o lume intelectuală atât de importantă pentru români și totuși atât de puțin cunoscută la noi, și-i dă personalității lui Miclescu adevăratul relief, de om cu totul extraordinar. Capitolele, apoi, cari povestesc călătoria lui Miclescu în China, sunt de un adevărat farmec. Scrisă cu o aprofundare rară la lumea grăbită a scriitorilor noștri și c'un talent scriitoricesc cu adevărat remarcabil, biografia aceasta a lui Miclescu e una dintre cele mai plăcute și instructive lecturi din anul acesta literar.

O nouă carte maghiară despre stările din satele raiutui hor-tist

La fel ca „Puszták Népe“ a lui Ilyés Gyula pe care am înfățișat-o cititorilor în numărul nostru trecut, a făcut o deosebită senzație în lumea ungurească o carte apărută astă primăvară a lui Szabo Zoltán: *A tardi helyzet* (Stările dela Tard) din seria „Szolgálat és irás” a editurii Cserépfalvi.

Autorul înfățișează stările dintr'un sat mai puțin prăpădit ca altele ale faimosului județ Borsod dela nord-vest de Tokai: din satul Tard, megieș cu regiunea de *troglođifi* (locuitori în gropi) a Mezökövesd-ului.

Învecinat cu Olaszi, a căruia denumire a fost metamorfozată în vremile mai nouă ca 'n loe să trădeze o origine valahă să se pară că-i o așezare de italieni, satul Tard face parte din regiunea așa-zisă poloțească, cu origini cumane după unii isorici unguri, după noi cu legături românești pe cari am încercat să le indicăm în foiletonul „Dialectele cumane din limba maghiară“ publicat în primăvara anului 1933 în ziarul „Cuvântul”. S'ar putea ca înafară de aceste două lucruri: învecinarea cu Oiaszi și apartenența la regiunea dialectală „poloțească“, satul descris de Szabó Zoltán să ne intereseze direct și pentru denumirea ce o dau locuitorii săi dealului: „part” (la Szabó Zoltán pag. 12), traducere a românescului *mal*, care mai a avut în străvechea limbă românească și 'nțelesul de deal.

Ce stări a găsit în comuna aceasta sociograful maghiar?

Satul are un hotar de 5149 iugăre, dintre cari 2150 aparțin fidei-comisului moșiei neinstrăinabile) a familiei Coburg. La 2092 de suflete le rămân deci 2999 iugăre (cf. pag. 23), repartizate astfel: aproape trei sferturi sunt moșii dela 1 la 5 iugăre și aproape jumătate mai mici de un iugăr (cf. pag. 70), 382 dintre acești proprietari liliputani au fost improprietați prin așa-zisa reformă agrară; n are parte a „moșiilor“ căpătate astfel trec însă în mâna celor mai înstăriți, din pricină că nu pot s'achite anuitatea de opt pengő (cf. pag. 24-25). Proprietățile nu-s comasate; sunt adecă răspândite în minuscule fâșii (unele chiar de câte 25 de stânjini pătrați!) în diferite părți opuse ale hotarului, încât „fericitul“ proprietar trebuie să facă pe jos în timpul lucrului dela un pământ la altul câte 26 de kilometri. Tineretul și bărbății lucrează pe moșiile îndepărtate ale latifundiarilor, deci corvoada aceasta o fac tații lor, moșnegii (pag. 33-35).

Deși — notează autorul, pag. 28 — s'a adus în Ungaria încă dela 1842 o lege prin care se oprește angajarea la lucru a copiilor sub 12 ani, copiii din Tard lucrează pe moșia latifundiară a Coburgilor depela 6-7 ani li pun la lucru dela 4 dimineata până la șase seara, cu mâncare de-acasă, adecă aproape numai cu pâine. O fetiță de 7 ani i-a mărturisit că o pun să ducă saci! (Pag. 28).

Dela 12 ani până cătră bătrânețe târdenii trec ca aproape toți

țărani din Ungaria în rândul „șumașilor”: a celor ce se angajează la lucru la latifundiile din lungul și latul țării. Merg de-acolo din nordul țării pâna pella Seghedin și pâna 'n părțile cele mai de graniță ale Pano-niei: Dintre 796 câți sunt tărdenii între 15 și 35 de ani, anul trecut au fost la lucru la latifundii din astfel de depărtări 543 de inși. Sunt nevoiți, arată autorul, să-și caute pâinea în chipul acestei două treimi din populația bărăbătească (pag. 44) Sistemul acesta de muncă „face ca satul să fie mai de grabă o comunitate de muncitori agricoli periodici, decât de țărani. Tinerii slăbesc an de an în timpul lucrului. Până se 'ntorc în sat, slăbesc în medie câte 8—10 kg. Fiecare ban de 10 pengő îl plătesc în medie cu câte un kilogram din greutatea corpului lor” (pag. 45). Se angajează de cu primăvara, și dacă nu se prezintă la lucru la timp, îi duc cu jandarmii. „Așa se suplinește siguranța care în vechime putea să conteze pe sclavi tot așa de bine ca pe animale și pe pluguri” (pag. 43). Situația „șumașilor” devine din an în an mai rea din pricina scăderii sâmbriilor. Flăcăi în floare au azi aceeași sâmbrie pe care o aveau la 12, la 14 ani (pag. 39). „Situația lor — spune la pag. 77 autorul — aproape că-i mai rea decât o sclavilor, pentru că de-aceia stăpânul avea tot așa de multă grijă ca de vite, fiindcă avea interesul să rămână 'n putere, ca să presteze cât mai multă muncă. În ce-i privește însă pe șumași, pe stăpân îl doare prea puțin ca-pul de sănătatea lucrătorului, ci

principiul i-i, evident, că o să se 'ntărească el, pe cheltuiala lor, în timpul lungii ierni, pe cât au slăbit în timpul muncii grele. Dacă nu, vine altul în loc.”

Agoniseala ce o aduc acasă e o nimica-toată. Totuși, fiindcă satul ar pieri fără această atât de greu plătită agoniseală, la Tard nu există sistemul de un singur copil (pag. 30). Natalitatea e totuși cu 7.09% sub a județului (cf. pag. 21), iar pe cei rămași în viață îi doboară tuberculoza și tifosul (pag. 86—7). Imbunătățirea acestei situații, constată Szabó Zoltán la pag. 90, nu depinde de medic ci d' oam-nii de stat: fiindcă totul se datorește numai mizeriei cum-plite, condițiilor crâncene de viață.

Ca să arate în toată grozăvia lor aceste condiții, autorul a pus la școală pe elevii din 100 de familii să scrie ce-au mâncat. Și i-au scris lucruri jalnice. „Luni dimineată — scrie unul, pag. 74 — am mâncat piftii, la amiază varză, seara varză. Marți dimineata pâine, la amiază pâine, seara sos de măcriș Miercuri dimineata pâine, la amiază pâine, seara aluat. Joi dimineata pâine, la amiază pâine, seara zeamă de tăietei Vineri la amiază pâine, seara pâine. Sâmbătă dimineata pâine, la amiază pâine, seara pâine cu ceapă. Lapte n'am mâncat toată luna”.

Recapitulând aceste răspunsuri, autorul arată următoarele (pag. 79—81): În medie se mănâncă în cele mai multe cazuri pâine goală. Fără a mai socoti pâinea mâncată cu slănină sau cu altceva, 40 la sută din alimentația satului o constituie pânea. Toamna, con-

sumația de carne a satului întreg face 15% din alimentație, primăvara 6%. Scăzând pe înstăriți, la ceilalți slămina și carnea face 3% din alimentația depe anul întreg. Dimineața se mănâncă în 49,5% de cazuri pâine goală. Dintre copiii înstăriților (ai celor cu 5—10 jugăre) capătă lapte 11%, iar dintr'ai celorlalți 1,5%. La amiază se mănâncă în 94% de cazuri numai un fel de mâncare, în majoritatea cazurilor pâine. 54 la sută dintre prânziurile raportate au fost prânzuri uscate. Nu arareori li se dă copiilor dimineața, în lipsă de pâine și de altă mâncare, *vin*. Unul dintre copiii i-a declarat că n'a căpătat lapte toată săptămâna, în schimb în trei dimineți i-au dat vin (pag. 55,64). Consumația de zahăr e foarte mică. „Totuși e caracteristic — spune autorul (pag. 69) — că băieții pe cari i-am întrebat ce ar vrea să mănânce până să se sature când vor fi mari, nu mi-au spus c'ar vrea zahăr, ci slănină”.

Tot așa de caracteristice au fost răspunsurile școlariilor la întrebarea: ce-ai vrea să te faci. Dintre toți 100, abia 4 au răspuns că vreau să fie plugari; ceilalți au exprimat dorințe dintre cele mai ciudate: unul că vrea să fie țigan, fiindcă țiganul și dacă n'are capătă de mâncare; altul că vrea să se facă „csirkefogó”, ceea ce în capul său înseamnă „prinzător de pui”; altul că s'ar face „hingher” (!), și foarte mulți c'ar vrea s'ajungă măcelari, „fiindcă măcelarul are carne și slănină câtă vrea.” La sfârșitul fiecărui răspuns era acea stă vorbă: că nu vreau să fi plugari, deoarece plugarul lucrea-

ză îngrozitor și n'are ce mânca (cf. pag. 204 și urm.).

Din cauza hranei prea neindestulătoare, copiii sunt foarte slabi fizicește și intelectualește (pag. 73).

Cu asemenea copii lihniți de foame, Ungaria vorește să facă iredentism, și îi silește ca pe toți din țara hortistă să fie „leventi”. Leventismul (milităria camuflată a nevrâstnicilor) nu e însă simpatizat de cei din Tard, — spune la pag. 153 d. Szabó.

De asemenea pe sărântocii aceștia rupți de mizerie Ungaria îndrăgită de străini îi poartă pela Pesta, ca să dea orășenilor și turiștilor străini reprezentații de artă populară. E, precum se știe, o adevărată modă aceasta în Ungaria de azi: să cari tineretul „teatralist” al satelor la Pesta, ca să se dea în spectacol. Artiștii aceștia duc în capitală un port național pe care acasă nu îl poartă (p. 161), s'aduc în sat șlagăre muzicale și toată scursoarea civilizației orășenești (pag. 129, 130, 153, 162), iar pe de asupra o destrăbălare de care vieța satului se resimte catastrofal. De când cu aceste plimbări „artistice” pe la Pesta, fetele au devenit „mult mai licențioase față de nădrăgari” (p. 130); „aproape fiecare tânăr are ibovnică și fiecare tânără ibovnic” (p. 171); „fecioria păstrată până la căsătorie e cât se poate de rară la fetele din sat. e mai de grabă o excepție decât o regulă”, iar despre aceste raporturi știu și părinții (pag. 182); copiii din flori nu mai sunt o rușine; anul trecut s'a născut trei (pag. 180); se spune în sat despre ei, nu fără mândrie, că-s în general

mai deștepti decât cei legitimi, căci nu degeaba s'făcuți cu „domni”; relațiile fetelor cu nădrăgarii din sat sunt un lucru de toate zilele (pag. 204)

Dintre celelalte constatări ale sociografului maghiar, se cuvîin reținute cele referitoare la impozite, la mentalitatea politică a satului și apoi la generala dorință de evadare la oraș.

Impozitele sunt așa de mari, încât îi fac pe unii mai cătrăniți *să dorească reînțoarțerea legendarelor vremuri iobăgești.* Atunci — zic ei, cu puțină exagerare și cu amărăciune — nu trebuia să se dea decât a zecea parte, acum ți se ia și 50 la sută* (pag. 62). „Înainte de 1848 a fost mai bine. Atunci, țaranul dedea zeciuiala și era slobod. Azi îți iau 50 la sută” (pagina 196).

I s'a făcut lui Horthy și un cântec din cauza aceasta a impozitelor (cf. pag. 60):

„Horthy Miklós a tengeren utazik,
Kilenc magyar fiuval találkozik.
Tíz kérdezi, magyar fiuk mi újság?
Nagy az adó, gyászban van Magyar-ország.

Pe românește:

„Nicolae Horthy călătorește pe mare, și se întâlnește cu nouă flăcăi unguri. Ce e nou, flăcăi unguri? — îi întreabă. — E'n dolii Ungaria, că-i mare darea”.

Despre mentalitatea satului ni se arată că-i de-a dreptul nrerevoluționară. Își compară situația cu a țaranilor din alte țări, și știu că prostime ca'n Ungaria, „într'o astfel de situație specială”, *nu mai e nicăieri* (pag. 124). Ți-o spun dela obraz când îi întrebi: „În general dorința țaranului maghiar

este aceasta: *să nu ne mai so-coată ca pe sclavi*” (pag. 198). Despre dictatura hortistă spun: „Vor dictatură, tribuna'e militare. Am suferit de ajuns în război. De aceea am luptat, ca să fie libertate. Ca să putem trăi!” (pag. 194). Pv primul ministru îl acuză că-i sclavul băncilor, din pricina că-rora — notează autorul — ne-muțumirea e aproape revoluționară (pag. 195-6) În vreo reformă agrară nu mai cred, după cele ce-au pățit cu întâia așa-zisă împroprietărire (pag. 196) li preocupă atățător chestia votului obștesc: „Ca să murim în război eram maturi, pentru votul secret însă nu suntem destul de copti!” (pag. 117).

De altfel despre război și despre politica externă a regimului hortist au păreri interesante: Cei mai mulți se laudă că au tras în război chiulul, și că „*ei n'ou vă-zut în scopurile monarhiei scopurile lor*” (pag. 118). Tinerii, ce-i drept, urăsc țările vecine, dar vârstnicii „ți-o spun adeseori, că pentruca să se dorească cei de dincolo aici, *ar trebui întâi să se facă ordine acasă*” (pag. 200). *Despre italieni spun cu-s „piszkos náció”* (nație infectă), — pag. 122. În schimb — spune Szabo, pag. 142 — „fiindcă ungurul ține 'ntotdeauna partea celui slab” e mare simpatia pentru africani”!

Toate aceste 'mprejurări, toată mizeria și amărăciunea ce-i consumă, i-au făcut pe țărani să nu dorească altceva decât să poată evada la oraș. Contribue la aceasta leventismul, care îi desțănește (pag. 127), contribuie viața de „șumași”, de lucrători la

latifundii, care îi face din țărani simpli muncitori, fără legătură cu satul și cu glia (pag. 128), și contribuie apoi plimbările cu teatrul de diletanți pela Pesta, născocite pentru delectarea străinilor aduși în Ungaria în scop iredentist, Nu-i astfel unul care să nu moară după oraș (p. 127). Concluzia li-i la toate acestea: nu-i bine decât afară din sat, (pag. 167). Groza aceasta de plugărie, ascunde o adevărată catastrofă, a cărei amenițare — spune Szabó — ce-i ch-mați nu vor s'o vadă (pagina 221). „Dacă trăiești un timp cu ei, și nu numai între ei, ai impresia că aici toți vreau să fugă de-aici. Bătrânii în mormânt, tinerii într'o altfel de viață“ (pag. 224)

Drept comentariu la toate acestea, să nregistram de încheiere următoarea însemnare din pagina 218 a cărții lui Szabó:

„Un târdean bătrân mi-a făcut într'o seară observația: „Mă gândesc tare mult, cum se poate că am luptat pentru libertate și libertatea n'a venit niciodată“. Astăzi, așa se vede, țărănimea din Tard a renunțat la luptă și caută alte căi.“

Părerile germane despre viitorul maghiar. — Sub semnătura lui Gogolák Lajos a apărut în n-rul de pe Nov. crt. al revistei politice budapestane un articol interesant despre planurile ce se țes în Germania cu privire la Ungaria. Cum Germania hitleristă nu socotește pe nemții din „Ausland“ decât ca avangardă a poporului german din Reichul hitlerist, e de sine înțeles că for-

mulează pretenții mărturisite asupra Panoniei maghiare, locuită în însemnată parte de nemți. Unul dintre mulți germani cari se ocupă de nemții Ungariei, Helmut Klocke, cere pe seama lor autonomie culturală, comandată dela Mohaci sau Bonyhad, care să fie transformată curând într'una teritorială. Ungaria, oricât se pretinde de națională, n'are altă cale de ales decât să se transforme în stat federal. Unui popor de 9 milioane! ca al Ungariei nu-i e îngăduit să-și facă visuri imperialiste, mai cu seamă când jumătate din ele de origini străine. Ungaria se bizuește că și-a maghiarizat de-ajuns jumătatea de nemaghiari care vorbește ungurește, dar Klocke îi atrage atenția că va veni curând vremea când nemții maghiarizați, cari alcătuiesc majoritatea clasei intelectuale și mijlocii ungurești, vor reveni la matca nemțească!

De reținut de-asemene din reproducturile din Klocke ale revistei budapestane, că scriitorul german îi contestă Ungariei și temeiurile, „istorice“ ale imperialismului ei. Ungaria, spune Klocke, nu e mai veche decât de 200 de ani, deci e fatal de fără rădăcini!

„Trebuie știut — remarcă ocupându-se de scrierile lui Klocke ziarul budapestan „Magyarság“ în n-rul din 6 Nov. crt., că aceasta nu e părerea unui singur om, ci e un curent spiritual ge-

neral, care târește după sine milioanele de inși ale poporului german.”

Urmași americani ai lui Matei Corvinul? — In numărul dela 13 Sept. crt. al lui „Magyar Hirlap” un anume Vidor G. se ocupă de mulții Corwin ce sunt în America în cartea de telefon a New-Yorkului figurează 21 de inși) și aduce în discuție o carte dela 1872, „The

Corwin Genealogy in the United States” a parohului din Millstone, Edward Tanjore Corwin, mort în anul 1914. Cartea aceasta se ocupă de toți câți au purtat în America numele de Corwin Corwen sau ceva asemănător, între anii 1630–1872, și firește îi declară descendenți din regele Matei. Din rezumatele date de „Magyar Hirlap”, se vede că-i vorba de genealogii cât se poate de fanteziste.

● PE ● RĂBOJUL ● VREMII

● Situația în Europa a devenit ca niciodată de tulbure. Războiul apocaliptic dintre naționaliștii și bolșevicii din Spania, cu continuul amestec fățiș al sovietelor rusești, cu contra-amestecul deocamdată nedat pe față al germanilor și italienilor de partea naționaliștilor, ofensiva ce o dau bolșevicii în Franța lui Blum, concentrarea antibolșevică italo-germană (și-acum în urmă germano-japoneză), cu nevoia de a face concesii revizioniste acoliților blocului: Ungariei și Austriei, — au făcut atât de tulburi stările în lume, încât, cu-adevărat, pacea stă azi într'un fir de păr.

În Spania, naționaliștii au împins prin lupte crâncene pe bolșevicii până la Madrid și în momentele când scriem acestea dau de peste zece zile o luptă ne mai pomenită pe străzile bombardate ale capitalei. Sălbătăcia anarhistă a făcut din Spania un iad, iar grozăviile războiului mătură și ce a mai rămas pe urma bolșevicilor. Tezaurul fării a luat

drumul băncilor din străinătate înscris pe numele unui sau altui conducător al marxismului, avuțiile celelalte sunt toate o ruină, iar vieța omenească a ajuns vieța de infern. La ce sfârșit se va ajunge, nimeni n'o poate bănuși. Comitetul de neintervenție dela Londra funcționează, dar sovietele descarcă acum în Spania după arme oameni, iar Germania și Italia stau gata-gata să s'amestece.

● În Franța guvernul Frontului Popular a făcut cu ajutorul Angliei și Statelor-Unite devalorizarea monedei. A trecut ușor prin această uriașă încercare, dar continuă să treacă greu prin încercarea cealaltă, a ofensivei bolșevice interne. Dreapta a luat contraofensiva, concentrându-și afacurile asupra ministrului de interne Salengro, pe care l-a tot acuzat de trădare la inamic în timpul războiului până ce s'a sinucis. E cu puțință s'aducă sinuciderea lui o cădere a guvernului Blum și o răz-

„bunare“ a mortului, cu greve, cu demonstrații și cu celelalte arme din arsenalul Frontului Popular.

● Anglia s'a menținut tot timpul foarte neutră, făcând de-o parte jocul Italiei (ca s'o readucă la Geneva) prin declarații quasi-revizioniste ale ministrului de externe Eden pe chestia articolului 19 al Ligii Națiunilor, și ținând de altă parte prin agenția Reuter partea bolșevicilor din pricina desechilibrului ce i l-ar putea provoca în Mediterană angajamentele pe cari se pare că le are generalul Franco față de germani și mai cu seamă de italieni. E netăgăduit că pacea Europei atârnă azi în cea mai mare măsură de rezerva aceasta a Angliei.

● Incurajat și de declarațiile quasi-revizioniste ale lui Eden, ducele Mussolini a venit la 1 Nov. cu o bombă: „dreptate Ungariei“, iar prin conferința italo-austro-maghiară dela Viena a pus pe tapet înarmarea ungarilor. Era să se pună la Viena în discuție și restaurarea Habsburgilor, dar feama de-o ruptură a Germaniei de blocul italic a amânat chestia pe altă dată. Și-așa, Germania a ținut să reacționeze printr'un articol al vestitului Rosenberg, în care s'a

arătat că revizionismul nemțesc nu e una cu al ungarilor.

● Indată după demonstrația italo-austro-maghiară, Germania a încheiat o alianță militară antisovietică cu Japonia, la care va fi atrasă și China.

● După vizita șefului statului major al armatei polone în Franța, care a însemnat o revenire a Poloniei în sfera franceză, ministrul de externe polonez Beck a făcut o lungă vizită în Anglia. E vădit că Polonia a revenit la o neutralitate binevoitoare grupului anglo-francez. Legăturile polono-române au revenit astfel și ele la nota prietenească din trecut.

● Alături de acesta, evenimentul cel mai de seamă în partea centrală a Europei a fost vizita Regelui nostru în Cehoslovacia. Ea putea să însemne un început de înseninare a cerului Europei centrale, fiindcă s'a exprimat prin comunicatul ce s'a dat dorința unei colaborări în acest scop cu Roma și Berlinul. Dorinței acesteia i s'a răspuns din Italia cu o brutalitate cum nu s'a mai pomenit. De aceea demonstrația ce i a urmat acestui răspuns: conferința dela București a șefilor marilor state majore ale armatelor Înțelegerii Balcanice, a avut un sens

deosebit pe care d. Mussolini îl va fi înțeles de bună seamă.

● În Ungaria Gömbös a trecut la cele veșnice, urmându-i la putere ștearsa figură a lui Darányi, ca să făgăduiască și el, ca și Gömbös la început, dreptate socială pe seama țărânimii și a muncitorilor. Țara lui Horthy e în fierbere depe urma declarațiilor revizioniste ale lui Mussolini. Se fac pregătiri mari pentru vizita lui Horthy la Roma, după care va urma revenirea pe tapet a chestiei sociale, cu foamea obișnuită în fiecare iarnă, cu

începuturi de demonstrații ale flămânzilor ș. a. m. d.

● În Rusia Stalin și-a mâncat fripși pe mai toți tovarășii evrei dela conducerea Sovietelor, implicându-i într'un complot și căsăpindu-i. Răzvrătirea lui Zinoviev s'a continuat însă și 'n toamnă, prin începuturi de răscoală semnalate din diferite părți ale Rusiei. Acum în urmă s'au făcut arestări de nemși, de englezi și de tineri ruși, sub cuvânt că puneau la cale răscoale „fasciste“.

● În Statele-Unite a fost reales președinte Rosevelt.

Poșta redacției și a administrației

Abonamentele, colaborările și orice corespondență se vor trimite pe noua adresă a revistei: București, str. Grănicerilor 4 (raionul Popa Chițu).

Numărul viitor al revistei „Piatră de hotar“ va apărea de Crăciun.